

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ANABİLİM DALI**

**A GRUBU MESLEKLERDEKİ KAMU PERSONELİNİN İSLAMİ
FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN İNCELENMESİ**

Mehmet Emin YAZICIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin BURGAZOĞLU

TEMMUZ - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

A GRUBU MESLEKLERDEKİ KAMU PERSONELİNİN
İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Emin YAZICIOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı

“Bu tez 10/07/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulanan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Hülya ER	Başarılı
Doç. Dr. Salih ÜLEV	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin BURGAZOĞLU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Mehmet Emin YAZICIOĞLU

10/07/2024

ÖN SÖZ

Bu çalışmada engin bilgilerinden yararlandığım sayın hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin BURGAZOĞLU başta olmak üzere tüm hocalarıma derin saygı ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmamın her aşamasında akademik ve entelektüel bilgilerini benden esirgemeyen doktora öğrencisi kardeşim Enes YAZICIOĞLU ve kıymetli dostlarım aynı zamanda meslektaşlarım olan Sadettin CEYHAN ve Onur Cemal SARISAMAN'a, eğitim hayatım süresince maddi ve manevi desteğini her zaman yanımda gördüğüm aileme, tez hazırlama aşamasında ve çalışma yaptığım süreçte bana yardımları bulunan herkese teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Mehmet Emin YAZICIOĞLU

10/07/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	vii
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: FİNANSAL OKURYAZARLIK	4
1.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımı	4
1.2. Finansal Okuryazarlığın Önemi.....	5
1.3. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri ve Finansal Okuryazarlığı Etkileyen Faktörler.....	7
1.4. Finansal Okuryazarlığın Bileşenleri	7
1.4.1. Finansal Bilgi	8
1.4.2. Finansal Tutum	8
1.4.3. Finansal Davranış.....	9
1.5. Finansal Okuryazarlığın Finansal Davranışlara Etkisi	9
1.5.1. Tüketim ve Borçlanma Üzerindeki Etkisi.....	10
1.5.2. Tasarruf Üzerindeki Etkisi	11
1.5.3. Yatırım Üzerindeki Etkisi	11
2. BÖLÜM: İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK	13
2.1. İslami Finans	13
2.2. İslam Finansının Hukuki Çerçevesi.....	15
2.2.1. Kur'an	15
2.2.2. Sünnet	16
2.2.3. İcmâ.....	17
2.2.4. Kıyas	17
2.3. İslam Finansının Temel Kuralları.....	17
2.3.1. Riba (Faiz Yasağı)	18
2.3.2. Garar (Belirsizlik Durumu).....	19
2.3.3. İslam Dininde Yasak Olan Mal ve Hizmetlerin Üretim ve Satım İşlemleri .	21

2.3.4. Kumar ve Şans Oyunları Yasağı (Meysir).....	22
2.3.5. Varlığa Dayalı Finansman Esası	23
2.3.6. Risk, Kâr ve Zararın Paylaşımı Esası	23
2.3.7. Kaynakların İsrafının ve Lüksün Yasaklanması	24
2.4. İslam Finansının Temel Araçları	24
2.4.1. Mudârebe (Emek-Sermaye Ortaklığı).....	25
2.4.2. Müşâreke (Kâr-zarar ortaklığı)	26
2.4.3. Murâbaha (Maliyet+Kâr Marjlı Satış)	27
2.4.4. İcâre (Leasing, Kira Finansmanı).....	28
2.4.5. Selem (İleriye Dönük Satın Alma).....	29
2.4.6. Sukuk (Gelir Ortaklığı Senedi)	30
2.4.7. Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç Verme).....	31
2.4.8. İstisna (Siparişe Dayalı Satın Alma).....	32
2.4.9. Tekâfül (İslami Sigorta).....	33
2.4.10. Teverruk	34
2.5. İslami Finansal Araçların Kullanımında Katılım Bankacılığının Rolü	35
2.6. İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyicileri	38
2.6.1. Çaresizlik ve Finansal Okuryazarlık	39
2.6.2. Dindarlık ve Finansal Okuryazarlık	39
2.6.3. Finansal Tatmin ve Finansal Okuryazarlık	40
2.7. İslami Finans Okuryazarlığın Amacı ve Önemi	41
3. BÖLÜM: A GRUBU MESLEKLERDE İSTİHDAM EDİLEN KAMU	
PERONELİNİN İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN	
BELİRLENMESİ	43
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	43
3.2. Araştırmanın Kapsamı (Evreni, Örneklemi ve Kısıtları).....	44
3.3. Araştırma Yöntemi ve Hipotezleri	46
3.4. Literatür Taraması	49
3.5. Bulgular ve Değerlendirilmesi	55
3.5.1. Demografik Bilgiler	55
3.5.2. İslami Finans Terimleri Bilgi Düzeyleri	57
3.5.3. İslami Finans Okuryazarlığı Düzeyleri	62

3.5.3.1. İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi	63
3.5.3.2. İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar	69
3.5.3.3. İslami Finans Hassasiyeti	75
3.5.3.4. İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi	83
SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	94
EK	110
ÖZ GEÇMİŞ	116

KISALTMALAR

AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
DİYK	: Din İşleri Yüksek Kurulu
KPSS	: Kamu Personeli Seçme Sınavı
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
SEDDK	: Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standardı
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartlarını
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılım Bankaları ile Konvansiyonel/Klasik/Geleneksel Bankalar Arasındaki Farklar	38
Tablo 2: Ankete Katılanlara İlişkin Demografik Bilgiler.....	56
Tablo 3: Ankete Katılanların Eğitim Bilgileri	56
Tablo 4: Katılımcıların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri	57
Tablo 5: Katılımcılardan Hâkim-Savcı Kadrolarında Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri.....	58
Tablo 6: Katılımcılardan Denetim Personeli (Müfettiş, Murakıp, Denetçi, Kontrolör, Denetmen, İç Denetçi) Kadrolarında Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri	59
Tablo 7: Katılımcılardan Uzman Kadrolarında Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri.....	60
Tablo 8: Katılımcılardan Kaymakam Kadrolarında Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri	61
Tablo 9: Katılımcılardan A Grubu Diğer Kadrolarda Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri	62
Tablo 10: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Cinsiyete Göre Değişimi.....	64
Tablo 11: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Yaşa Göre Değişimi.....	65
Tablo 12: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Mesleğe Göre Değişimi	66
Tablo 13: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Kullanılan Bankaya Göre Değişimi	67
Tablo 14: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Mezun Olunan Fakülteye Göre Değişimi	68
Tablo 15: İslami Finans Bilgi Düzeyinin İslam İktisadi ve Finansı Eğitimi Alma Durumuna Göre Değişimi	69
Tablo 16: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar Cinsiyete Göre Değişimi.....	70
Tablo 17: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumların Yaşa Göre Değişimi.....	71
Tablo 18: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumların Mesleğe Göre Değişimi	72
Tablo 19: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumların Kullanılan Bankaya Göre Değişimi.....	73
Tablo 20: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumların Mezun Olunan Fakülteye Göre Değişimi.....	74

Tablo 21: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar İslam İktisadi ve Finansı Eğitimi Alma Durumuna Göre Değişimi	75
Tablo 22: İslami Finans Hassasiyetinin Cinsiyete Göre Değişimi	76
Tablo 23: İslami Finans Hassasiyetinin Yaşa Göre Değişimi	77
Tablo 24: İslami Finans Hassasiyetinin Mesleğe Göre Değişimi.....	78
Tablo 25: İslami Finans Hassasiyetinin Kullanılan Bankaya Göre Değişimi	79
Tablo 26: İslami Finans Hassasiyetinin Mezun Olunan Fakülte Göre Değişimi	81
Tablo 27: İslami Finans Hassasiyetinin İslam İktisadi ve Finansı Eğitimi Alma Durumuna Göre Değişimi	82
Tablo 28: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Cinsiyete Göre Değişimi	84
Tablo 29: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Yaşa Göre Değişimi	85
Tablo 30: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Mesleğe Göre Değişimi.....	86
Tablo 31: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Kullanılan Bankaya Göre Değişimi	87
Tablo 32: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Mezun Olunan Fakülte Göre Değişimi	88
Tablo 33: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin İslam İktisadi ve Finansı Eğitimi Alma Durumuna Göre Değişimi	89

ÖZET

Başlık: A Grubu Mesleklerdeki Kamu Personelinin İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin İncelenmesi

Yazar: Mehmet Emin YAZICIOĞLU

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin BURGAZOĞLU

Kabul Tarihi: 10/07/2024

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 109 (ana kısım) + 6 (ek)

Finansal okuryazarlık şüphesiz her birey için önemlidir ancak bireylerin almış olduğu finansal kararların kurallarını belirleyerek, kararlara ve sonuçlarına doğrudan etki eden, karar alma, alınan kararları denetleme ve en nihayetinde alınan kararlar ile alakalı ihtilafları çözme görevi olan A grubu kadrolarda istihdam edilen kamu personeli için daha da büyük bir öneme sahiptir. Bu sebeple, belirtilen mekanizmalarda görev alan kamu personelinin finansal okuryazarlık düzeyi, bilgisi ve eğitimi salt bireysel kararlarını değil makro düzeyde ekonomik kararları da etkileyici niteliktedir. Bu bağlamda bu tür kadrolardaki çalışan kamu personelinin, finans sektörü içinde giderek daha büyük bir paya sahip olan İslami finans sektörüne ilişkin terimlere olan aşinalığı ve bilgi düzeyi sektör açısından önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, A Grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini tespit etmek ve bu düzeyi etkileyen faktörleri belirlemektir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda, İslami finansal okuryazarlık düzeylerini geliştirmeye yönelik öneriler sunulmaktadır.

Araştırmanın konusu finansal karar alma, alınan kararları denetleme ve en nihayetinde alınan kararlar ile alakalı ihtilafları çözme görevi olan A grubu kadrolarda istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeyinin incelenmesidir. Araştırmada finansal okuryazarlık düzeyinin ölçülmesinden ziyade temel iktisat eğitimi alan kişilerin İslami finansal okuryazarlık düzeyi incelenmiştir.

A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini incelemek için halihazırda A grubu mesleklerde istihdam olunan 331 personele nicel araştırma yöntemi kapsamında anket tekniği kullanılmak suretiyle sorular yöneltilmiştir. Anket metni, ulusal ve uluslararası araştırmalardan yararlanarak ve alanında uzman akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanmıştır. Anket kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak Google Form üzerinden yapılmıştır ve SPSS programı kullanılarak A grubu mesleklerdeki kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal bilgi ve okuryazarlık düzeylerinin düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte temel iktisat eğitimi almış olmanın İslami finansal okuryazarlık düzeyine etki etmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, İslam Finansal Okuryazarlık, Kamu Personeli

ABSTRACT

Title of Thesis: Examination of Islamic Financial Literacy Levels of Public Personnel in Group A Professions

Author of Thesis: Mehmet Emin YAZICIOĞLU

Supervisor: Assist. Prof. Hüseyin BURGAZOĞLU

Accepted Date: 10/07/2024

Number of Pages: viii (pre text) + 109 (main body) + 6 (add)

Financial literacy is undoubtedly important for every individual, but it is even more important for public personnel employed in group A positions, who have the task of determining the rules of financial decisions taken by individuals, directly affecting the decisions and their results, making decisions, supervising the decisions taken and ultimately resolving disputes related to the decisions taken. is of great importance. For this reason, the financial literacy level, knowledge and education of public personnel working in the mentioned mechanisms affect not only their individual decisions but also economic decisions at the macro level. In this context, the familiarity and knowledge level of public personnel working in such positions with the terms related to the Islamic finance sector, which has an increasingly larger share in the financial sector, is important for the sector.

The aim of this study is to determine the Islamic financial literacy levels of public personnel employed in Group A professions and to determine the factors affecting this level. In line with the findings obtained as a result of the research, suggestions are offered to improve Islamic financial literacy levels.

The subject of the research is to examine the Islamic financial literacy level of public personnel employed in Group A positions, whose duty is to make financial decisions, supervise the decisions taken and ultimately resolve disputes related to the decisions taken. In the research, the Islamic financial literacy level of people who received basic economics education was examined rather than measuring the financial literacy level. In order to examine the Islamic financial literacy levels of public personnel employed in Group A professions, questions were asked to 331 personnel currently employed in Group A professions, using the survey technique within the scope of the quantitative research method.

The survey text was prepared using national and international research and with the contributions of academics who are experts in their fields. The survey was conducted via Google Form using the snowball sampling method, and Islamic financial literacy levels were analyzed using the SPSS program.

When the results of the research were evaluated, it was determined that the levels of Islamic financial knowledge and literacy of public personnel employed in Group A professions were low. However, it has been observed that having basic economics education does not affect the level of Islamic financial literacy.

Keywords: Islamic Finance, Islamic Financial Literacy, Public Personnel

GİRİŞ

1970’li yılların sonlarında başlayan ve 1990’lı yılların başlarından itibaren yaygınlaşan küreselleşme, liberalizasyon, globalleşme gibi terimler sadece akademik veya siyasi çevrelerce kullanılmanın yanı sıra gündelik hayatta da çokça konuşulan kavramlar haline gelmiştir. Bu kavramların yanı sıra getirdiği birçok yenilik ve değişimle birlikte göze çarpan ve küresel anlamda etkisi yadsınamaz bir gerçeklik barındıran kavramlardan bir tanesi şüphesiz ki sermaye hareketlerinin serbestleşmesidir. Teknolojik gelişmelerin de etkisiyle birlikte uluslararası piyasalar etkinleşmiş ve sermaye hareketleri serbestleşmeyle birlikte hızlanmıştır. Özellikle küreselleşmenin önemli derecedeki etkisiyle serbestleşme finansal piyasaların hızla bütünleşmesine sebep olmuştur. Teknolojik gelişmeler ve haberleşme sistemlerinde meydana gelen gelişme ve yenilikler finansal bütünleşmeyi hızlandırmış ve bu gelişmeler bireylerin, toplumların ve devletlerin tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarında etkili olmaya başlamıştır. Tam da burada bir taraftan mevcutta var olan enstrümanların bilinirliği artmış, diğer taraftan da yatırımları finanse edecek tasarrufların toplanabilmesi için yeni finansal enstrümanlar ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda toplumları mikro ve makro düzeyde etkileyecek ekonomik kararların alındığı ve finans piyasalarının deviniminin arttığı bu dönemde şüphesiz ki finansal okuryazarlık da önemli bir konu haline gelmiştir.

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal terimleri anlama ve yorumlama, rasyonel bir şekilde tüketim, tasarruf ve yatırım planlaması yapma yetisini ifade etmektedir. Finansal okuryazarlık bireysel anlamda önemli olduğu gibi toplumsal açıdan da ülkelerin ekonomik refahının artmasına katkı sağladığı için önemlidir. Zira bireylerin rasyonel ve bilinçli bir şekilde verecekleri ekonomik kararlar toplamda ekonomik gelişmeyi ve kaliteyi de artırarak ülkelerin ekonomik kalkınmalarına yardımcı olacaktır. Ekonomik ilişkilerin artması ve karmaşık hale gelmesiyle birlikte finansal davranışlara etki eden faktörler de değişmekte ve çeşitlenmektedir. Örneğin salt getiri artık yatırım için tek etkileyici unsur olmaktan çıkmış, Müslümanlar için helal getiri ekonomik bir tetikleyici unsur olmuştur. Yatırım, tasarruf ve harcamalarını inançlarının belirlediği sınırlara riayet ederek yapmak isteyen Müslümanlar için mevcut finansal enstrümanlar İslam’a uygun hale getirilmeye çalışılmış veya çeşitli alternatif yatırım araçları üretilmeye başlanmıştır. İslami finansal okuryazarlık ise bu anlamda önemli hale gelmektedir. İslami finansal okuryazarlık, finansal iş ve işlemlerde İslami usullere riayet edilip edilmediğini, İslam’ın

finansal prensiplerini, İslami finansal kurumları ve araçları bilme yetisini ifade etmektedir.

İslami finansın temel araçlarının kurumsallaşmasında ve İslami finansal bilincin artmasında önemli bir rol oynayan katılım bankalarının 2024 yılı ocak ayı itibariyle aktif büyüklüğü bankacılık sektörü içerisinde %8,4'e çıkmıştır. Yine aynı tarih itibari ile bankacılık sektöründe kullanılan fonların %7,8'i katılım bankaları tarafından kullanılmıştır. Bu oranların yıllar itibari ile artış trendinde olması katılım bankalarına dolayısıyla İslami finansal araçlara yönelik talebin arttığına işaret etmektedir. Durum bu iken söz konusu talep artışının sebeplerinin ve bunları etkileyen faktörlerin neler olduğu da önem kazanmaktadır. Bununla birlikte hem devlet sermayeli katılım bankalarının hem de 2023 yılında faaliyet izinleri alınan dijital unvanlı katılım bankalarının (TOM Bank ve Hayat finans) kurulması, İslami finansa katılımı artırmakla beraber İslami finansa ilişkin farkındalığı da artırarak yatırımcıları bu bankalara yöneltmiştir.

Hal böyleyken gelişmekte olan ülkelerin en büyük problemi olan tasarrufların düşük olması ve mevcutta var olan tasarrufların yatırıma dönmemesi sorununu aşmak için toplam finansal okuryazarlık düzeyi ve kalitesinin artırılması gerekmektedir. Bu çerçevede finansal okuryazarlık tüm bireyler için önemli olsa da bireylerin almış olduğu finansal kararların kurallarını belirleyerek, kararlara ve sonuçlarına doğrudan etki eden, karar alma, alınan kararları denetleme ve en nihayetinde alınan kararlar ile alakalı ihtilafları çözüme görevi olan A grubu kadrolarda istihdam edilen kamu personeli için daha da büyük bir öneme haizdir. Bu sebeple, belirtilen mekanizmalarda görev alan kamu personelinin finansal okuryazarlık düzeyi, bilgisi ve eğitimi salt bireysel kararlarını değil makro düzeyde ekonomik kararları da etkileyici niteliktedir. Bu bağlamda bu tür kadrolardaki çalışan kamu personelinin, finans sektörü içinde giderek daha büyük bir paya sahip olan İslami finans sektörüne ilişkin terimlere olan aşinalığı ve bilgi düzeyi önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, temel iktisat eğitimi alan ve iktisadi kararlara yön verebilen A grubu kadrolarda istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ölçülmüş, İslami finansal okuryazarlığı etkileyen faktörlerin bireyler üzerindeki etkileri araştırılmış ve ankette yer alan soruların cevapları analiz edilerek akademik literatüre katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu finansal karar alma, alınan kararları denetleme ve en nihayetinde alınan kararlar ile alakalı ihtilafları çözüme görevi olan A grubu kadrolarda istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeyinin ölçülmesi ve belirlenmesidir.

Araştırmanın Önemi

A grubu mesleklerdeki kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin ölçülerek belirlenmesi, kamu politikalarının daha etkili ve verimli sonuçlar üretilmesine ve ekonomik kalkınma süreçlerine destek olmanın yanında iktisat eğitiminde eğitim içeriğinin genişletilmesine fayda sağlayabileceği gibi literatürdeki mevcut çalışmalardan farklılaşarak boşluğu doldurabilecek önemli bir araştırma alanını temsil etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini tespit etmek, İslami finansal okuryazarlık düzeyini etkileyen faktörleri belirlemek ve elde edilen bulgular doğrultusunda İslami finansal okuryazarlık düzeylerini geliştirmeye yönelik öneriler sunmaktır.

Araştırmanın Yöntemi

A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlemek için nicel araştırma yöntemi kapsamında anket tekniği kullanılmıştır.

Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yaş, cinsiyet, mezun olunan fakülte, alınan iktisat eğitimi ve meslek gibi demografik sorular sorulmuştur. İkinci bölümde ise İslami finans terimlerinin bilinirliği üzerine toplamda sekiz soru sorulmuştur. Üçüncü bölümde ise İslami finansa ilişkin bilgi düzeyi ve İslami finansa yönelik tutum ve davranışları ölçmeye yönelik hazırlanan 31 adet soru bulunmaktadır. Anket kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak Google Form üzerinden çevrimiçi olarak 10.03.2024-04.04.2024 tarihleri arasında yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı yardımıyla incelenmiş ve A grubu mesleklerdeki kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: FİNANSAL OKURYAZARLIK

20. yüzyılın sonlarına doğru, önce gelişmiş ülkeleri ve ardından da gelişmekte olan ülkeleri etkileyen küresel bir değişim dalgası yaşanmıştır. Bu dalganın öncüsü, finansal sistemlerde sınırlamaların kaldırılması ve sermaye hareketlerinin kolaylaştırılmasıyla karakterize edilen finansal serbestleşme hareketidir (Turan, 2011). Küreselleşme olgusu ve finansal piyasaların tahmin edilenin ötesinde bir hızla bütünleşmesi ile birlikte, dünya her açıdan giderek küçülmeye başlamıştır (Erçel, 2020). Finansal serbestleşme ile birlikte dünya ülkelerinin finansal piyasalarının birbirleri ile entegrasyonu sağlanmış ve dünya küçülerek sermaye hareketleri hızlanmış, finansal işlemler bireysel anlamda ulaşılabilir ve takip edilebilir hale gelmiştir. Finansal enstrümanların bilinirliğinin ve kullanımının artması ile birlikte finansal okuryazarlık önem kazanmıştır.

Bu bölümde, finansal okuryazarlığın tanımına, önem ve özelliklerine değinilmekte ve bileşenleri ile finansal davranışlara etkisi ele alınmaktadır.

1.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımı

Kişiler hayatları boyunca, gelir ve giderlerini dengelemek, tüketim, yatırım ve borçlanma kararları vermek gibi çeşitli finansal seçimler yapmakta, kişilerin finansal araçlara erişimi arttıkça da karşı karşıya kalacağı seçenek yelpazeleri genişlemekte ve bu nedenle doğru finansal tercihlerde bulunabilmek için bilgi, beceri ve analiz yeteneğini geliştirerek finansal okuryazarlık seviyesini yükseltmeye ihtiyaç duymaktadır (TCMB, 2017). Finansal okuryazarlık düzeyindeki artış, finansal kavramlara ilişkin bilgi düzeyinin artmasına ve finansal durumlar karşısında doğru karar alınmasına yardımcı olarak bireylerin ekonomik hayata daha fazla ve aktif katılmalarına ve böylece toplumun refahının artmasına yardımcı olacaktır (OECD, 2013).

Finansal okuryazarlık kavramına ilişkin üzerinde mutabık kalınmış bir tanımdan bahsetmek mümkün değildir, ancak genel bir ifadeyle, bireyin finansal kararlarında akıllıca davranarak bütçesini idare edebilme yeteneği olduğu söylenebilir (Biçer ve Altan, 2016).

Ancak literatürde çeşitli araştırmacılar tarafından yapılmış başka tanımlar da bulunmaktadır. TCMB terimler sözlüğünde finansal okuryazarlık, bireyin bütçesini bilinçli yönetmesine ve temel finansal bilgilerle hem bireysel hem de toplumsal refahın artırmasına imkân tanıyan yetenek (TCMB, 2024) olarak yer alırken, Ekonomik İş birliği

ve Kalkınma Örgütü (OECD), finansal okuryazarlığı daha kapsayıcı bir şekilde, “iktisadi hayata katılımın sağlanması ve birey ile toplumun finansal refah ve ev kalkınmasının iyileştirilmesinin sağlanması amacıyla, farklı finansal durumlarda faydayı maksimize edecek kararlar verebilmek için finansal kavramlara ilişkin bilgi ve anlayışı ile bu bilgi ve kavrayışı uygulama becerisi, motivasyonu ve güveni” olarak tanımlamaktadır (Satoğlu, 2014).

Bu tanımlamalardan yola çıkarak en basit ifadesi ile finansal okuryazarlık, gündelik yaşamda kullanılan finansal araçların seçiminde bilgi temelli kararlar verebilmeyi sağlayan (Temizel ve Bayram, 2011) ve aynı zamanda finansal kaynakların etkin şekilde kullanımını ifade eden yeterlilik düzeyi (Karabacak, 2013) veya bireylerin gelirlerini, birikim ve yatırımlarını akıllıca değerlendirip, bütçelerini doğru yönetebilme yetkinliğine sahip olabilme durumu olarak tanımlanabilir (TEB, 2014).

1.2. Finansal Okuryazarlığın Önemi

Piyasanın serbestleşmesi ve piyasa ekonomisinin yaygınlaşması ile finansal bilinç ve bilgi sahibi olmanın ehemmiyeti katlanarak artmaktadır (Oktayer, 2014). Özellikle son zamanlarda küresel çapta yaşanan finansal krizlerin etkisiyle, sermaye piyasalarında sunulan yeni finansal araçlar ve uygulamaların çeşitliliği, finansal bilincin önemini daha da belirgin hale getirmiştir (Yardımcıoğlu ve Yörük, 2016).

20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başlarında, ekonomi ve finans dünyasında önemli değişimler yaşanmış, özellikle 1970’lerin başında Bretton Woods sisteminin çökmesi ve sabit kur rejiminin terk edilmesi, finansal piyasaların küreselleşmesine yol açarak piyasaların entegrasyonunu ve rekabeti artırmış, dış ticaretteki liberalleşme, sermaye hareketlerinde de benzer bir değişime yol açarak uluslararası sermaye akışının önündeki engelleri kaldırarak sermayenin serbestçe dolaşabilmesini imkan sağlamıştır (Yılmaz ve Tuncay, 2012).

Globalleşme ve liberalizasyon ile birlikte finansal enstrümanların çeşitliliği ve bu enstrümanlara ulaşım ve bunları kullanım imkânı her ne kadar artmış olsa da anlaşılması zor hale gelmiş ve sonuç olarak finansal okuryazarlığın önemi ön plana çıkmıştır (Bayram, 2010). Finansal aktörlerin rutin alışverişlerde nasıl ödeme yapacakları, hangi ödeme yönteminin daha rasyonel olacağı, nasıl ve ne kadar tasarruf yapacakları, bu tasarrufları nasıl yatırıma dönüştürecekleri, en uygun krediyi nerelerden alacakları ve bu

kredileri nasıl geri ödeyecekleri, borsada nasıl işlem yapacakları gibi günlük hayatta sürekli karşılaşılan hususlar finansal okuryazarlığın önemini daha da artırmaktadır (Durmuş ve Yardımcıoğlu, 2018).

Zira finansal kavramlardan bihaber olan kişiler, para yönetimi ile ilgili karar verme aşamasında yetersiz kalırken, finansal okuryazar olanlar tasarruf, yatırım, borçlanma gibi finansal davranışlarda daha bilinçli seçimler yapabilme yeteneğine sahiptirler (Klapper, Lusardi ve Oudheusden, 2015). Bununla birlikte finansal okuryazarlığın gelişmesi ile birlikte finansal araçlara olan güven artmakta, finansal kararlar daha rasyonel zemine oturmaktadır (Ocak ve Gögebakan, 2020). Dolayısıyla finansal okuryazarlık düzeyi bireysel ve toplumsal olarak mikro ve makro ölçekte ekonomiye etkileri itibari ile önemlidir.

Yatırımcının finansal okuryazarlığı artıkça kendi kararlarını alma kapasitesi artarak kendisi için en doğru olan rasyonel bir iktisadi tavrı yine kendileri belirleyebilmektedir (Eskici, 2014). Ayrıca finansal okuryazarlık seviyesinin yüksek olması alınacak riskin azalmasına, oluşacak zararın düşmesine dolayısıyla genel anlamda ekonomik refaha olumlu katkı sağlamaktadır. Zira finansal bilincin ve tasarruf davranışlarının gelişmesinde önemli rolü olan finansal okuryazarlığın yüksek olduğu ülkelerde tasarruf kültürünün geliştiği ve birikim oranlarının da arttığı görülmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015).

Serbest piyasa ekonomisinin gelişimi, sermaye hareketlerinin global düzeyde serbestleşmesi ve buna bağlı olarak finansal araçların çeşitlenmesi/karmaşık hale gelmesi tercihlerin rasyonel zeminden kopmasına sebebiyet vermektedir. Bireylerin gelir ve servet durumlarına hitap eder şekilde finansal enstrümanların çeşitlenmesi ve gelişmesi ile birlikte finansal piyasalarda asimetrik bilgide¹ artmıştır.

Finansal piyasalarda çeşitliliğin ve karmaşıklığın artmasıyla asimetrik bilginin varlığı alınan finansal kararlarda sonuçları itibari ile bireysel anlamda kişilere telafisi zor yükler yüklerken toplumsal anlamda da büyük kayba sebebiyet vermektedir. Finansal okuryazarlık düzeyinin artması ise asimetrik bilginin olumsuz etkilerini azaltmaktadır.

¹ Asimetrik bilgi, taraflardan en az birisinin diğerine göre daha fazla bilgiye sahip olması durumunu ifade etmektedir (Yıldırım, 2019)

1.3. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri ve Finansal Okuryazarlığı Etkileyen Faktörler

Dünyada ve ülkemizde, finansal piyasalarda meydana gelen hızlı gelişmeler finansal okuryazarlığın önemini artırmış ve finansal okuryazarlığı etkileyen cinsiyet, yaş, gelir durumu, öğretim türü gibi demografik faktörlerin yanında (Tuna ve Ulu, 2016), yatırım danışmanı davranışları, şirket haberleri, volatilité vb. gibi dışsal ve psikolojik etkiler de ölçülmeye çalışılmıştır (Bağcı ve Arabacı, 2019).

Finansal okuryazarlık; bütçe, tasarruf, borçlanma ve yatırım gibi temel finansal kavramları anlama ve bu bilgileri bilinçli finansal kararlar vermede kullanma yeteneğidir ki bu yetenek, bireylerin finansal durumlarını kontrol etmelerini, varlıklarını yönetmelerini ve finansal hedeflerine ulaşmalarını sağlamaktadır (Kılıç, Ata ve Seyrek, 2015). Finansal okuryazarlığı etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörler arasında eğitim seviyesi, gelir düzeyi, sosyo-ekonomik durum, aileden ve çevreden edinilen bilgiler ve finansal enstrümanlara erişim imkânları yer almaktadır (Yürük, 2023).

Bu bağlamda finansal okuryazarlığı etkileyen faktörler aşağıda açıklanacak bileşenlerin düzeyleri üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Bu etkiler; “finansal kavram bilgisi, finansal kavramlar hakkında konuşabilme yeteneği, kişisel finans yönetimi becerisi, uygun finansal karar verebilme kabiliyeti, gelecek finansal ihtiyaçlar için etkin planlama yapabilme becerisidir” (Kılıç, Ata ve Seyrek, 2015).

1.4. Finansal Okuryazarlığın Bileşenleri

Finansal okuryazarlık, bireyin mali konularda doğru seçimler yapabilmesi için gerekli olan bilgi, beceri ve tutumların bir bütünüdür ve literatürde finansal okuryazarlık düzeyini ölçmeye yönelik birçok çalışma mevcut olup her araştırmacı farklı bileşen ve yöntemler kullanmak suretiyle çeşitli analizler yapmıştır (Kaderli, 2016). Dünya çapında en yaygın ve kapsamlı finansal okuryazarlık anketi ise OECD tarafından düzenlenmektedir. Anketlerdeki sorular, bireylerin finansal durumunu bilgi, davranış ve tutum olmak üzere üç temel bileşene ayrıştırarak analiz etmekte ve bu sayede finansal okuryazarlık düzeyi hakkında kapsamlı bir bakış açısı elde etmeye çalışmaktadır (Kohistani, 2023).

1.4.1. Finansal Bilgi

Ekonomik bilinç düzeyi, finansal okuryazarlığın temel bileşenlerinden biridir, çünkü bireyler, ekonomik kararlar verirken finansal bilgilere ihtiyaç duyarlar. Finansal okuryazar olarak nitelendirilen bir kişinin bütçe, tasarruf, yatırım, kredi, faiz, enflasyon ve bilanço gibi temel finansal bilgilere sahip olması beklenir (Alkaya ve Yağlı, 2015). Bilginin bir türü olarak finansal bilginin iki farklı boyutu vardır: Birinci boyutu makroekonomik düzeydeki toplam ve genel finansal bilgilerdir ki bunlar ülke veya sektöre ilişkin yıllık bütçe plan ve uygulamaları, toplam borç, cari açık ve finansmanı ile dış ticaret rakamları gibi finansal bilgileri; ikinci boyutu ise mikro ekonomik düzeydeki finansal bilgileri ihtiva eder (Özdemir, 2011). Bu ikinci boyut içerisinde, işletmelerin ve hane halklarının ekonomik ve mali durumlarını etkileyen ya da etkilemesi muhtemel olaylar ile metinler, tablolar, grafikler gibi çeşitli bilgi unsurlarının oluşturduğu ekonomik göstergeler sayılabilir.

Bilgiye erişim, teknolojinin gelişmesiyle kolaylaşsa da esas kritik olan bu bilginin doğru kavranması ve yorumlanmasıdır. Zira bilgi kaynaklarının seçimi ve bu kaynaklardan elde edilen bilginin davranışlara nasıl yansıdığına tespiti de büyük önem taşımaktadır (Bayram, 2010).

1.4.2. Finansal Tutum

Finansal okuryazarlığın temellerinden biri olan ve gelecek planları ve birikim/tasarruf ile doğrudan bağlantısı bulunan finansal tutum, bireyin parayı bilinçli kullanması, tasarrufa önem vermesi ve istikrarlı bir finansal disiplin oluşturması açısından önem taşımakla birlikte, geçmiş deneyimlerden yola çıkarak düzenli bir iktisadi tavır sergilemektir (Alkaya ve Yağlı, 2015). Başka bir deyişle finansal tutum, bir şeyin değerini ve önemini belirleyen mücerret bir ölçüt olmakla beraber aynı zamanda, kişinin bir durum, olay veya olgu karşısında nasıl davranacağını gösteren bir davranış biçimidir (İnceoğlu, 2010).

Finansal okuryazarlığın önemli bir parçası olan finansal tutum, bireylerin gelecek planlaması, birikim ve tasarruf gibi konulardaki davranışları ile de ilişkilidir. Örneğin, geleceğe yönelik olumsuz bir tutuma sahip olan kişilerin birikim yapmaya daha az yatkın olduğu görülmekte ve bu kişilerin, beklenmedik durumlar için tasarruf veya geleceğe dair finansal planlar yapma ihtimali daha düşük olmaktadır (Kaderli, 2016). Bununla birlikte geçmiş deneyimler ve tutumlarda, finansal konulardaki düzenli tavırları belirlemede

önemli rol oynamaktadır. Finansal okuryazarlık üzerinde bunlarla birlikte birçok faktör etkilidir, ancak bu faktörler kontrol altındayken bile, tutum ve motivasyonun finansal okuryazarlık seviyesini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015).

1.4.3. Finansal Davranış

Finansal davranış, özünde bireyin mali durumunu kontrol altına almasını ve sürdürmesini kapsadığı gibi, tasarruf ve yatırım yapma, borç ve kredileri yönetme ve kısa ve uzun vadeli yatırımların değerlendirilmesi ile kontrollü ve dikkatli tüketim tavrını da içeren bir kavramdır (Alkaya ve Yağlı, 2015).

Diğer taraftan Xiao, Sorhaindo ve Garman (2006) finansal davranış kavramına süreç olarak bakmakta ve finansal davranışı, parayı bilinçli yönetmek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmak olarak tanımlamaktadır. Dew ve Xiao (2011) ise finansal davranışı, tasarruf ve yatırım, nakit yönetimi ve kredi yönetimi gibi üç temel alt faktöre ayırarak analiz etmektedir.

Finansal bilgi ile finansal davranış arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur (Yıldırım, 2020). Dolayısıyla finansal davranış, bireylerin sahip olduğu bilgi ve psikolojinin tüketim, yatırım ve tasarruf gibi finansal kararlarını nasıl etkilediğini gösteren bir bütündür ve bu açıdan bakıldığında, bireylerin finansal konulara bakış açısı bir tutum, fiilen yaptıkları ise finansal davranıştır (Ünal ve Düger, 2015).

1.5. Finansal Okuryazarlığın Finansal Davranışlara Etkisi

Her bireysel kararda olduğu gibi finansal kararların da kişilerin cari dönemine ve geleceğe ilişkin olumlu ve olumsuz etkilerinden bahsetmek mümkündür. Ancak bu durum finansal okuryazarlık için bazı farklılıklar arz etmektedir. Çünkü finansal okuryazarlığın, bireysel etkilerinin yanında ülkelerin ekonomik gelişimine de olumlu ve olumsuz katkıları olmaktadır (Sumer ve Gövdeli, 2020). Zira, Atkinson ve Messyi (2012) finansal okuryazarlık düzeyi yüksek kişilerin tüm ülkelerde etkili finansal davranış gösterme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve finansal bilgi ve etkili finansal davranış arasında doğrusal ilişki olduğunu ifade etmektedir.

İktisadi modeller özellikle klasik ve neo-klasik doktrinler bireyin rasyonel olduğunu savunur ve temel varsayımları bu rasyonellik önermesi üzerine kuruludur² (Kaya & Özçim, 2019). Ancak, ekonomilerin yaşanan krizler vb. sebeplerle istikrarsızlaşması kusursuz işleyen rasyonellik varsayımının sorgulanmaya başlanmasına sebep olmuştur. Kısıtlı seçenekler, bilgi eksikliği, zihinsel ve fiziksel yetersizlikler, eşitsizlikler gibi faktörler bireylerin mantıksız seçimler yapmasına yol açmaktadır (Kamber, 2018). Finansal karar ve uygulamaların en temel bileşenleri harcama, tasarruf, yatırım ve borçlanmadır. Finansal okuryazarlık düzeyinde meydana gelen artışlar bu kararların rasyonelliğini etkilemektedir.

1.5.1. Tüketim ve Borçlanma Üzerindeki Etkisi

Tüketim, sadece bir mal ve hizmet satın alma eylemi olmanın ötesine geçerek, ekonomik sistemleri, sosyal ilişkileri, bireysel psikolojileri ve kültürel değerleri etkileyen, yeni bir dünya düzeninin ideolojisi haline gelmiştir (Dal, 2017). Tekrarlayan bir davranış biçimi olarak tüketim, insanların günlük yaşamlarında yaptıkları her şeyi etkileyecek kadar yaygınlaşmıştır. Son yıllarda kapitalizm ve postmodernizmin etkisiyle artan tüketim ve değişen tüketim alışkanlıkları, tüketim olgusunu yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır (Demirel ve Ceren, 2015).

Tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve sınırsız ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bütçe kısıtlarının farklı finansal araçlarla aşılması gündeme borçlanma kavramını getirmektedir ki tüketim ve borçlanma kavramları birbirleri ile yakından ilişkilidir. Borçlanma, belirli bir dönemde elde edilen gelirden daha fazlasını harcamanın bir sonucu olup gelecekte sahip olunacak gelirlerin şimdiden kullanılmasıdır (Nas ve Özkoç, 2017). Borçlanmanın, finansal davranışla olan ilgisi dikkate alındığında finansal okuryazarlık düzeyinin borçlanma tutum ve davranışını etkilediği, yönlendirdiği ve düzeyini belirlediği söylenebilir (Yaman ve Özkoç, 2023). Örneğin, finansal okuryazarlığı yüksek bireylerin, borçlanma kararlarını daha sağlam temeller üzerine inşa ettikleri görülmektedir (Kuru ve Kuru, 2021).

² Klasik ve Neo-klasik akımların öne sürdüğü "rasyonel birey" kavramı, davranışsal iktisat ile birlikte sorgulanmaya başlanmış, bireylerin duygusal yönlerini de göz önünde bulundurarak, onların matematiksel modellerle tam olarak açıklanamayacağını savunmuş ve bu nedenle, "sınırlı rasyonel insan" kavramı, klasik "rasyonel insan" kavramına alternatif olarak önerilmiştir (Kaya ve Özçim, 2019).

Finansal okuryazarlık düzeyindeki yetersizlik, bilinçsiz tüketime ve kontrolsüz borçlanmalara yol açar ve bu durum, artan maliyetlerle ve beraberinde gelen stresle insanların çalışma hayatlarını, ailevi ilişkilerini ve hatta emeklilik planlarını da olumsuz etkileyebilmektedir (Yılmaz ve Kaymakçı, 2021).

1.5.2. Tasarruf Üzerindeki Etkisi

Finansal okuryazarlık seviyesi ile finansal davranışlar arasında sıkı bir ilişki bulunmakla beraber, kişi ancak finansal bilgi ve tutumunu harmanlayarak davranışlarını belirlemekte ve tasarruf davranışı sergilemektedir (Atkinson ve Messyi, 2012). Ekonomilerin itici gücü olan yatırımların finansmanında, yurt içinde yapılan tasarruflar birincil önem taşımakta, finansal okuryazarlığın artması ise özel tasarrufları teşvik eden bir politika aracı olarak öne çıkmaktadır (Şahin ve Barış, 2017).

Kişilerin gelirlerinden bir miktarını ayırıp farklı finansal araçlara yatırım yapmaları, ülke ekonomisine önemli faydalar sağlamaktadır. Son yıllarda finansal piyasaların sunduğu seçeneklerin artması bireylerin tasarruflarını farklı finansal enstrümanlarda değerlendirmesine ve hem varlıklarını korumasına hem de yatırımlar yoluyla ekonomiye katkıda bulunmalarına olanak sağlamaktadır (Ceyhan ve Tosun, 2023).

Finansal okuryazarlık seviyesinin artması ile birlikte harcamalar rasyonel zemine oturacak ve tasarruflar artacaktır. Zira Çolak ve Öztürkler (2012) Türkiye’de hane halkı tasarrufları üzerine yaptıkları çalışmalarında, Türkiye’de hane halkının ortalama tasarruf eğiliminin oldukça düşük olduğunu ve tasarruf düzeyindeki artışın ancak gelir düzeyinin yükselmesiyle mümkün olacağını tespit etmişlerdir. Şengür ve Taban (2016) ise hane halkı gelir türlerinin tasarrufa etkisi çalışması ile gelir artışlarının tasarrufa pozitif etki ettiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla gelir düzeyi arttıkça tasarruflar, tasarruflar artıkça da gelir düzeyi artacak ve bu durum yatırımlara pozitif etki sağlayacaktır. Bu pozitif etki ise finansal okuryazarlık düzeyinde ki artış ile meydana gelmektedir.

1.5.3. Yatırım Üzerindeki Etkisi

Finansal piyasaların ve ülke ekonomilerinin ve finansal piyasaların sağlıklı işlemesi için bireysel yatırımcıların bilinçli yatırımlar yapması hayati önem taşımaktadır (Hayta, 2014). Yatırımların bilinçsizce yapılması veya hiç yatırıma dönüşmeyen tasarruflar

ekonomi ve finansal piyasalar için kayıp anlamına gelmekte ve bu kayıpları önlemek için finansal eğitim bir zorunluluk haline gelmektedir (Er ve Çetintaş, 2018).

Finansal okuryazarlık, bireysel refahın temeli olduğu kadar, ulusal ekonominin de sağlamlığı için hayati önem arz etmektedir. Bireylerin bilgiye dayalı bilinçli finansal kararları, ülke ekonomisinin sağlam bir temele oturmasını ve kalkınmasını sağlamaktadır. Pek tabi bunu gerçekleştirmenin temeli, finansal bilinci artırmaktır ve bu artış ile birlikte tüketim rasyonel zemine oturarak tasarrufları artıracaktır (Hayta, 2014). Küçük tasarruflar, sermaye piyasaları vasıtasıyla bir araya gelerek büyük yatırımlara dönüşmekte ve bu sayede hem yatırımlar gerçekleşmekte hem de sermaye piyasalarının gelişmesi sağlanmaktadır (Fettahoğlu, 2015). Dolayısıyla sermaye piyasalarının gelişmesi için yatırımcı sayısının artması ve yatırımcı kitlesinin genişlemesi bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır (Fettahoğlu, 2015).

Temel finansal bilgiye sahip olan bireyler tüketimlerini rasyonel zeminde gerçekleştirecek ve tasarruflarını arttırabilecektir. Salt tasarrufların artması elbette ki yeterli değildir. Tasarrufların âtil kalmaması ve daha da önemlisi yatırıma dönüşmesi gerekmektedir. İşte burada finansal okuryazarlık bilgisine sahip olan bireyler hem tasarruflarını artırarak yatırıma yönlendirmekte hem de yatırımlarında çeşitlenme yaparak riski dağıtma noktasında hareket etmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli ve çözmek için çaba sarf ettiği temel iktisadi sorunlarından biri, büyümenin temel belirleyicisi olan yatırımların karşılanması ve finanse edilmesi için gerekli olan tasarruf seviyesinin yetersizliğidir (Oktayer ve Susam, 2017). Ülkelerin makroekonomik politikalarını şekillendirmede hayati önem taşıyan uluslararası sermaye akımlarının yönü ve büyüklüğü, yurtiçi tasarruflar ve yatırımlar hakkında bilgi sunmaktadır (Yalçınkaya ve Hüseyini, 2016). Öyle ki tasarrufların arttırılması ve bu tasarrufların aktif yatırıma dönüşebilmesi için en önemli etken finansal okuryazarlık düzeyinin artmasıdır.

2. BÖLÜM: İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK

İslami finans okuryazarlık, ekonomik faaliyetlerde bulunan kişilerin, faizsiz finansal seçenekler arasında bilinçli, istikrarlı ve etik seçimler yapabilmelerini sağlayan bilgi, beceri ve inanç bileşimidir (Öner, 2023). Faizsiz bankacılık modeliyle öne çıkan İslami finans, dünya finans piyasasında yüzdeler olarak küçük bir paya sahip olsa da dikkat çekici bir büyüme hızı yakalamıştır. Özellikle kriz dönemlerindeki dayanıklılığı ve etik değerlere yerleşik finansal düşünceye göre daha fazla verdiği önem ile birçok kesimin ilgisini çekmektedir (Ulu, 2019).

Yatırımlarını dini inanç ve prensiplerle uyumlu hale getirmek isteyen bireylerin, bunu gerçekleştirmek için gerekli olan finansal araçlar hakkında eksik bilgi sahibi olmaları bu kişilerin tasarruflarının piyasalara ulaşımına engel olmaktadır (Saray ve Güngör, 2023). Dini hassasiyetleri olan bireylerin hem finansal bilgisinin hem de farkındalığının artması için İslami finansal okuryazarlık düzeyi artırılmalıdır. Aksi durumda tasarruflar âtil kalmakta, kişiler finansal yapının dışına itilmekte veya dini tercihlerine ya da değer yargılarına uymayan yatırım tercihlerine sevk edilmektedir (Saray ve Güngör, 2023). Bu sebepten dolayı finansal okuryazarlıkla birlikte İslami finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması ve İslami finans enstrümanlarının ve İslami finans sisteminin bireylere anlatılması gerekmektedir.

2.1. İslami Finans

İslam, ekonomik davranışları da içinde barındıran bütüncül ve kapsayıcı bir hayat tarzıdır. İslam'ın temel kaynaklarının öngördüğü kurallar, ahlaki değerler ve standartlar ekonomik tutum ve davranışları da kapsamakta ve etkilemektedir (Kahf, 2014). Ekonomideki İslami gelenek, her zaman şekilcilikten uzak ve temel kurallara sadık kalan uyumlu bir metodolojiyle anlam ve amaç üzerine odaklanmış ilahi iradenin her şeyi kapsayan insan ve toplumun uyumunu ortaya koyan anlayışını yansıtmaktadır (Sıddıqi, 2014). İslam, ekonomik faaliyetleri düzenlemekle sınırlı kalmayan, kapsamlı bir dünya görüşü, yaşam tarzı ve medeniyet inşa eden bir sistemdir (Kararkoç, 2015). İslam bir dünya görüşü sunmaktadır. Sunduğu bu dünya görüşü ise insanın yaşamının anlam ve amacını, sınırlı kaynaklar üzerindeki nihai tasarrufunu, birbirleriyle ve çevreyle olan ilişkisini anlamlandırmaktadır. Peygamberlerin sosyo-ekonomik ve politik reformlar sayesinde

ortaya koyduğu filtre mekanizması ise bu dünya görüşünü tamamlamakta ailelerin, toplumun ve devletin genel refahını arttırmaya hedeflemektedir (Chapra, 2014).

İslam ekonomi doktrininin temel amacı İslam'a dair ilke ve değerlerin çalışmasını, ekonomik olay ve olguların İslam öğretisine göre analizini yapmayı ve mevcutta var olan ekonomik ilişkileri İslam ekonomisinin işlediği bir sisteme dönüştürecek araçları geliştirecek yolları bulmaktır (Khan, 2014). Dolayısıyla iktisadi bir bilim dalı olarak finans (Benligiray, 2014) İslam iktisadının temel ilkeleri ile kurumsallaşmalı ve her türlü finansal faaliyet ve işlemler İslami kurallar çerçevesinde uygulanarak İslami finans haline gelmelidir (Nakiboğlu ve Levent, 2018).

İslami finans, kâr ve zarar paylaşımını önceleyen, faiz ve kumar gibi unsurlardan uzak durarak helal ve adil bir finans modeli sunarak tüm finansal işlemlerde şeffaflığı önermektedir (Tok, 2009). Dolayısıyla İslami finans, İslam'ın başat kaynakları olan Kur'an ve sünneti önceleyen faizsiz bir finans sistemi sunmaktadır. Bununla birlikte belirsizliği (garar) ve yasaklanmış (haram) olan ürünlerin üretim ve satışını da yasaklayarak ahlakilik kriterlerini esas alan bir sistem önermektedir. Bu sebeple İslami finans, halihazırda var olan yatırım araçlarından İslami kurallara uygun olanlarını İslami terminolojiye uygun olarak yeniden yorumlamış ve bunun yanında ihtiyaçları gözeterek yeni enstrümanlar geliştirmiştir (Tok, 2009). Bunun yanında İslâm iktisadı, ihtiyaçları israftan kaçınarak karşılamayı temel alan bir ihtiyaç ekonomisi önermektedir (Tabakoğlu, 2022).

İnsan merkezli bir önerme sunan İslam ekonomisi, insanlar arasında menfaatlerin denkleştirilmesini hedefleyen, bir sınıfın ve zümrenin çıkarlarını öncelemeden, fitrata uygun ve ilmi bir iktisat önerisi sunan Beşerî İktisat (Human Economics) sistemi olarak tanımlanmaktadır (Ersoy, 2015).

Dolayısıyla İslam ekonomisi, inançla sıkı bağlantısı olan -çünkü ekonomik doktrin inançtan doğar- dünyayı ve eşyayı yorumlamada özel yöntemleri olan -mülkiyette sorumlu bir tasarruf hakkı tanıyan- kendine özel kavramları ve tanımları olan -toplum kurallarına riayet eden ve kardeşlik duygusunu önceleyen- ve ekonomi ile devletin mali siyaseti arasında sıkı bağlantı olduğunu kabul eden ve bunları kurma çabası güden -sosyal denge ve dayanışmayı hakim kılmak görevi olan devlete katkıda bulunan- ekonomik hayatın kanuni bir yapıya bürünmesini gerekli kabul eden özellikli bir yapıdır (Es-Sadr, 1980).

2.2. İslam Finansının Hukuki Çerçevesi

İslam finans sistemi, temellerini mülkiyet haklarına, meşru kazanca, kârın adil paylaşımına ve sosyo-ekonomik hayatta ve gelir dağılımında adaletin tesis edilmesine dayandırmaktadır (Yardımcıoğlu, 2016).

İslami finans, İslam'ın ekonomik literatüründe kendine yer bulduğu gibi, hukuki çerçevesini oluştururken de İslam'ın temel kaynaklarından yararlanmaktadır (Bekereci, 2018). İslam hukuku adalete dayalı kaynakları, bakış açısı ve hedefleri yönüyle ilahi temelli olan, evrensel (alamiyet), bütüncü (şümüliyet) ve esnek (mürünet) olma özelliklerine haizdir (Pekcan, 2024). İslam hukukunun ve hükümlerinin kaynağı olan asli delilleri kitap, sünnet, icmâ ve kıyastır (Yağcı, 2016). Ancak kıyas bazı kaynaklarda delil olarak değil bir yöntem olarak zikredilmektedir (Yaman ve Çalış, 2015).

İslam ekonomisi ve finansı temellerini İslam'ın genel kural ve kaidelerinden almaktadır. Bu sebepten dolayıdır ki İslam dininin temel kaynakları İslam finansının en temel sınırlandırıcılarıdır. Dolayısıyla ekonomiye ilişkin alınan kararlarda, mevcut finansal araçların yeniden yorumlanmasında veya yeni finansal araçların ihdasında ve pazarlanmasında İslam finansının temel belirleyicisi ve yol göstericisi İslam hukukunun asli delilleri olan başta Kur'an olmak üzere sünnet, icmâ ve kıyastır.

2.2.1. Kur'an

Kanun koyucu olarak Allah hitabının, muradının ve maksadının doğrudan elde edildiği; diğer bütün kaynak ve yöntemlerin temelini teşkil eden ve meşruiyet kaynağı ve ölçüsü kabul edilen Kur'an, İslam dininin temel kaynağıdır (Yaman ve Çalış, 2015). Kur'an, Allah tarafından Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahyedilen, diğer kaynakların onun yorumlanmasıyla ortaya çıktığı ve İslam hukukuyla ilgili tüm delillerin aslı olduğu için de asılların asılı diye anılan İslami hükümlerin kaynağıdır (Tabakoğlu, 2016).

Kur'an, ibadet ve hukukla ilgili emirlerini genel çerçeve hükümler, temel ilkeler ve nihai amaçlar şeklinde sistematik bir şekilde ele alır. Bu çerçevede hükümler, sözleşmelerde rızaya saygı duyulması, doğrudan veya misilleme yoluyla zarar vermenin yasaklanması, israftan kaçınılması, istişareye önem verilmesi, suç ve cezanın kişiye özel olması gibi temel prensipler olarak ifade etmektedir (Karaman, 2020). Bu çerçeve hükümler İslami finansın kurallar manzumesini meydana getirmektedir. Kur'an, İslami finansın temelini

oluşturan ücret³, alışveriş⁴, ribâ⁵, para⁶ ve ticaret⁷ gibi birçok konuda düzenleyici ve emredici hükümler içermekle beraber ayetler, üretim, tüketim ve mübadele ilişkilerinde uyulması gereken genel ilkeleri belirleyerek her yer ve çağın koşullarına bakılmaksızın uygulanabilir bir ekonomik yapının oluşmasına imkân tanımaktadır (Çürük, 2013).

2.2.2. Sünnet

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Kur'an'ı tebliğ ve beyan etme görevini yerine getirirken sarf ettiği sözlerin, yaptığı fiillerin ve verdiği onayların bütünü olan sünnet, İslam hukukunun ikinci kaynağıdır. Lakin buradaki "ikinci" sıfatı, önemini değil, hiyerarşik sıralamasını ifade etmektedir (Tabakoğlu, 2016).

İslam'da hukuki bir meseleye çözüm ararken ilk olarak Kur'an'a bakmak, Kur'an'da net bir hüküm bulunmadığı takdirde ikinci kaynak olarak sünnete bakmak, şayet Kur'an ve sünnette konu ile ilgili bir açıklama yer almazsa, o zaman diğer hukuki kaynaklara başvurulması esastır (Çürük, 2013).

Medine Pazarı, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine'ye hicretinden sonra kurduğu ve İslam iktisadının temelini oluşturan bir pazardır ve ülke yönetimi ve siyaset ahlakını ifade eden "Tedbirü'l Medine" terimi de bu pazarda uygulanan ilkelerden türemiştir (Çağrı, 2024). Tedbirü'l-Medine külliyyatı, İslam dünyasındaki şehir merkezlerindeki pazar faaliyetlerini mercek altına almaktadır. Buna göre her şehirde ticari işlemleri gözetmekle görevli bir veya birden fazla pazar şefi, yani sahibu's-suk bulunmaktadır ve pazar şeflerinin üzerinde ise dini otoriteyle yakın temas halinde çalışan muhtesibler yer almaktadır (Özel, 1994). Dolayısıyla İslam'ın ilk dönemlerinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) riyasetinde ve gözetiminde ticari faaliyetler gerçekleşmiş ve bu bir külliyyat haline gelerek hadiste ve sünnete pratiğe dönüşmüştür (Gül, 2014). Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kervan tüccarı olması, Kur'an'ın, yeri geldiğinde tarihi bağlama ekonomik bir dille atıfta bulunması dikkat çekici olmakla beraber İslam müntesiplerinin, ekonomik bakış açılarını şekillendirmek için Kur'an ve Sünnet başta olmak üzere çok zengin kaynaklara ve tarihi tecrübeye sahip olmaları İslami finansının uygulanabilirliğine örnek teşkil etmektedir (Gül, 2014).

³ Talak:6; Necm :39; Bakara:286

⁴ Bakara: 275; Bakara:282; Nisa:29.

⁵ Bakara:275, 276, 279; Ali İmran :130; Nisa:161.

⁶ Kehf :19; Yusuf :20; Ali İmran:75.

⁷ Bakara:282; Nisa:29; Tevbe :24; Nur:37.

2.2.3. İcmâ

Birleştirmek, derleyip toparlamak, sağlamlaştırmak, azmetmek ve fikir birliğine varmak anlamlarına gelen icmâ, İslam âlimlerinin dini bir konuda ittifak etmelerini ve tüm Müslümanların ortaklaşa kabul ettiği dini hükümleri ifade eden bir şer'î delildir ve İslam fikhının, Kur'an ve sünnetten sonra üçüncü kaynağıdır (Dönmez, 2024). Özü itibariyle icmâ, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra herhangi bir zamanda, o dönemdeki bütün müçtehitlerin şeriatın uygulamayla ilgili bir hüküm üzerinde ittifak etmelerine denilmektedir (Yaman ve Çalış, 2015).

İcmâ, Kur'an'ın doğru ve güvenilir yorumu, sahih sünnet rivayetleri, meşru kıyas ve sonuçlarını güvence altına alan, bu nedenle, birçok mezhep ve din yorumu ekolünün bilinen ihtilaflarını da kapsayarak hukukun tüm ayrıntılarını içerdiğinden, icmâ ile tasdik edilen bir şey doğru kabul edilir ve başka bir yorum veya hukuki kaynağa dayanarak geçersiz kılınmaz (İmamuddin, 2003).

2.2.4. Kıyas

Kıyas, Kur'an, sünnet veya icmâ ile hükmü belli olan bir konunun, o hükümle ortak bir sebebe dayandığı için, yeni ortaya çıkan ve hükmü bilinmeyen bir konuya da uygulanmasıdır (Yaman ve Çalış, 2015). Daha öz ifadesiyle kıyas, hükmü Kur'an ve hadiste açıkça belirtilmemiş bir meselenin, o meseleyle ortak özellik veya benzerlik taşıyan, hükmü belli bir meseleye benzeterek çözülmesi anlamına gelmektedir (Apaydın, 2024). Kıyasın meşru olarak kullanılmasını ve sonuçlarını ise icmâ garanti etmektedir (İmamuddin, 2003). Kıyas, karşılaşılan yeni bir durum veya problem karşısında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) tabi olarak çözüm yolları üretmektir.

Dikkat edilirse kitap, sünnet, icmâ ve kıyas olarak ifade edilen bu dört esas, bir bakıma sahabenin İslam dininin hükümlerini nasıl anladığını, hüküm ve bilgi üretme kaynaklarını ve bilgi üretiminde kaynaklar arasında ki hiyerarşiyi ifade etmektedir ki kıyas üç asıl bilgi kaynağı olan Kur'an, sünnet ve icmânın yeni karşılaşılan durumlara intibakı olarak ifade edilebilir (Kızılkaya, 2019).

2.3. İslam Finansının Temel Kuralları

İslam ekonomisi anlayışından/düşüncesinden doğmuş olan İslami finans son yıllarda uluslararası finans sistemi içerisinde yer edinmeye başlamıştır. Bu kendine özgü ve

alternatif finansal yöntemde, şeriate uygunluk hem hukuki hem de mekanik anlamda zorunlu, gerekli ve önemlidir (Asutay, 2014). İslami finans sistemi, mülkiyet haklarına saygı, helal kazanç ilkesi, kâr dağılımında adil bir düzen ve gelir dağılımında eşitlik gibi temel prensipler üzerine kurulmuş bir finansal yapıdır (Yardımcıoğlu, 2016).

Bu sebepten dolayıdır ki İslam ekonomisi, sınıfsal veya zümresel çıkarlara dayalı teorilerden ziyade, fitrata, akla ve tabiata uygun bir ekonomik düzenin oluşmasını sağlayacak ilkelere dayanan insan merkezli bir ekonomi anlayışını temsil eder. (Ersoy, 2015)

Dolayısıyla İslami finans, kendine özgü değerlere ve içinde faaliyet gösterdiği özdeğerler çerçevesine sahiptir ve değer hükümlerinden arınmış (value-neutral) değildir (Zaim, 1995). İslami finansın faaliyetlerinin sınırı, İslam hukuku tarafından yapılması uygun görülen veya yasaklanan faaliyetler ile belirlenmiştir. İslam hukukunda insanlar için oldukça geniş bir hareket alanı tayin edilmiş, yasak olan iş ve uygulamalar detaylı bir şekilde belirlenmiş, yasak alanın dışında serbestçe hareket etme imkânı verilmiş ve bu durum temel prensip olarak “özgürlük ve serbestiyet” olarak tanımlanmaktadır (Orman, 2001).

Din, insanların yaşamının her alanını disipline eden bir olgudur ve kendine has ve alternatif bir finansal metot olan İslami finans da yasal ve yapısal bir çerçeveye oturmalıdır (Çelik, 2016). İslami finansın temelini oluşturan kaynaklar analiz edildiğinde, Kuran-ı Kerim’in birincil kaynak olduğu ve uygulamanın sünnet ve içtihatlardan oluşan İslami esaslara göre gerçekleştiği görülmektedir (Yardımcıoğlu, Ayriçay ve Coşkun, 2015). Bu sebepten dolayıdır ki finansal ürün ya da hizmetlerin kabul görebilmesi için hizmet ve ürünlerin İslami kurallara uygun (shariah-compliant) olması gerekmektedir (Türker, 2010).

Sıkı kurallara bağlılığın taviz verilmeyen bir olgu olarak kesin bir şekilde kabul edildiği İslam iktisadı ve finansının temel ilkeleri ile yasak ve kuralları temel başlıklar altında önem sırası bakımından incelenmektedir.

2.3.1. Riba (Faiz Yasağı)

Faiz, bir para veya malın ödünç verilmesi veya bir alışverişte karşılığı olmaksızın ek olarak alınan hakiki veya hükmi bir fazlalık olarak tanımlanmaktadır (Özsoy, 2024).

Riba veya faiz, klasik kaynaklarda karşılıksız fazlalık veya karşılıksız fazlalığın şart koşulduğu akit olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde ekonomi ve finans dünyasının önemli bir bileşeni olarak kabul edilmekle birlikte tanımı, içeriği, çeşitleri, ekonomi ve topluma etkileri, dini, yasal ve ahlaki niteliği gibi birçok açıdan farklı disiplinler tarafından incelenmektedir (Bayındır, 2021).

Bu yapılan tanımlamalarla beraber genel olarak faiz, Bayındır (2021) tarafından üç veçhesinin olduğu ve iktisadi eylemlere konu olması bakımından, aynı iki malın farklı miktarlarda değiştirilmesi eylemini; hukuksal işlemlere konu olması bakımından, karşılığı kendisinde bulunmayan fazlalığın şart koşulduğu işlemi; hasılat/fark/sonuç olması bakımından da mübadele şart koşulan karşılıksız fazlalığı ifade ettiği belirtilmiştir. Faiz, sadece borç alan ve borç veren tarafları değil, tüm toplumu sosyo-ekonomik ve ahlaki açıdan olumsuz etkilediği için İslam ekonomisi faizi katı bir şekilde yasaklamıştır. Bu yasağın temelinde yatan ahlaki ilkeler, faizin adil olmayan kazanç elde etme aracı olarak görülmesini ve toplumda gelir eşitsizliğini körüklemesini engellemeyi amaçlamaktadır (Harunoğulları, 2023). Zira faize dayalı uygulamalar; sermaye lehine onarıcı, emek aleyhine ise yıkıcı sonuçlar meydana getirmek suretiyle gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmakta ve doğal iktisadın temel kuralı olan kâr riski üstlenenin payıdır ilkesine zarar vermektedir (Akdemir, 2017).

İslâm iktisadı literatüründe faiz yasağının uygulaması genellikle mikro seviyede, sözleşmeler çerçevesinde ele alınmaktadır. Ancak sosyal sonuçları itibari ile faiz ödemelerinin ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi olmakta ve makro ekonomik düzeyde kaynakların israfına, tasarruf ve yatırımın azalmasına sebep olmaktadır (Atar ve Peçe, 2023). Ekonomik sonuçları itibari ile de ekonomik aktiviteyi azaltmakta ve yavaşlatmaktadır. Bu sebeplerden dolayıdır ki İslam ekonomisinin temel hedefi faizsiz bir iktisadi yapının oluşturulması ve uygulanabilir kılınmasıdır.

2.3.2. Garar (Belirsizlik Durumu)

Garar, sözleşmenin haksız kazanca yol açacak düzeyde kapalılık ve belirsizlik taşımasını ifade eden bir fıkıh terimidir (Dönmez, 2024). İslam hukukçuları, alışverişlerde aşırı belirsizlik ve aşırı riskten uzak durmaya çok fazla önem vermişler, bir mal veya hizmetin alım satımında miktarı, bedeli vb. önemli unsurların açık ve net bir şekilde belirtilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Çürük, 2013).

Garar işlemlerin sıhhati açısından önemli bir kavram olmakla beraber içerisinde tartışmaları da barındırmaktadır. Örneğin satış akdine konu olacak malın akit esnasında mevcut olmamasının sözleşmeyi belirsiz kılacağı ve bu sebepten dolayıdır ki beklenmedik zarar ve olası aldanmanın önlenmesi için sözleşme kurulurken malın o anda mevcut olması gerektiğine dair düşünceler olduğu gibi (Aslan, 2023); mevcut olmayan bir malın yani ma'dumun⁸ satılamayacağına dair bir hükmün var olmasının selem ve istisna gibi enstrümanların kullanılmasına engel olacağına ve günümüz ticari şartlar çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gerektiğine dair düşünceler de mevcuttur (Bilgili, 2006).

Bunun yanında gararın çoğunun ifsad edeceğini, az miktarda gararın caiz olduğunu, bu kuralın İslami finansal işlemlere has bir fihhi uygulama olduğunu ve akdın esaslı unsurlarını ifsad etmeyen belirsizliğin sözleşmeyi ifsad etmeyeceğini belirten görüşler de mevcuttur (Halitoğlu, 2020).

Esasen garar, sözleşmelerdeki, sonuçları taraflarca net bir şekilde bilinmeyen hareket ve koşullar anlamına gelmekte ve gararın varlığının asimetrik bilgiye yol açtığı kabul edilmektedir (Özçim ve Kaya, 2021).

İslam hukukuna göre sözleşmelerde tarafların bilgi eksikliğinin olması tüm tarafların gönüllü rıza ilkesini ihlal eder ve bu nedenle, garar yasağı kapsamında hile, dolandırıcılık ve sahtekarlık gibi asimetrik bilgiye yol açan filler çatışmaya ve yanlış anlaşılmaya sebep olacağı için yasaktır (Iqbal ve Molyneux, 2005).

Iqbal ve Molyneux gararın, İslami finans alanında anlaşılması en zor konulardan birisi olduğunu ifade etmekte ve kavramın içerik ve anlamının daha iyi anlaşılması için aşağıda yer alan örneklerle anlaşılır kılmaya çalışmaktadır (Iqbal ve Molyneux, 2005:13, akt. Çürük, 2013:23).

- “1- Cinsin Bilinmemesi: A, B’ye 5 TL’ye 1 kilo elma satıyorsa, bu durum garar içerir. Çünkü satıcı hangi cins elma satacağını belirtmemiştir.
- 2- Türünün Bilinmemesi: A, B’ye bir hayvanı 1000 TL’ye satsa, garar söz konusudur. Burada satılacak hayvanın türünün belirtilmesi gerekir.
- 3- Özelliklerinin Bilinmemesi: A’nın B’ye arabasını 15.000 TL’ye satması. Satılacak arabaya ilişkin marka, model, yaş vb. özelliklerin belirtilmesi gerekir.
- 4- Niceliğin Bilinmemesi: A’nın B’ye 20 TL’ye bir miktar portakal satması.

⁸ Ma'dum, yokluk, var olmamak, hiçlik gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Barlak, 2020).

- 5- Fiyatın Bilinmemesi: A'nın B'ye bir malı 1 aylık maaşı karşılığında satması. Burada maaşın ne kadar olduğunun belirtilmesi gerekir.
- 6- Malın Belirleyici Özelliklerinin Bilinmesi: A'nın B'ye bir daireyi 50.000 TL'ye satması. Muhit, kat, cephe bilgilerinin bilinmesi gerekir.
- 7- Vadeli Satışlarda Ödeme Zamanının Belirsizliği: A'nın B'den 100.000 TL'ye vadeli olarak ev satması fakat ödeme zamanının belirlenmemesi.
- 8- Malın Teslimine Muktedir Olamama: A'nın B'ye sudaki balığı, ağaçtaki kuşu satması.
- 9- Mevcut Olmayan Malın Satışı: A'nın B'ye gelecek yılın mahsulünü satması.
- 10- Malın İncelenme İmkânının Olmaması: A'nın B'ye bir koliyi içindikilerle 50TL'ye satması.
- 11- Birisi Özellikle Seçilmediği Sürece Sözleşmede Birden Fazla Seçenek Olması: A'nın B'ye arabasını 15.000 TL'ye ya da 25.000 TL'ye satacağını söylemesi. Böyle bir durumda B hangi seçeneği tercih ettiğini açıkladığında satış geçerli olur.”

İslam ekonomisi, sadece maddi refahı değil, aynı zamanda manevi ve sosyal refahı da gözetken, yaşamın tüm alanlarını kuşatan kapsamlı bir sistemdir ve bu sistem, ekonomik hayatı, sosyal ve politik yaşamla uyumlu hale getiren dengeli, adil ve sürdürülebilir bir toplum inşa etmeyi amaçlamaktadır (Karahana ve Ersoy, 2016). Dolayısıyla, alıcı ve satıcı arasında güveni sarsan, reel ekonomiyi ve piyasayı olumsuz etkileyen davranış ve tutumlar ile içerisinde garar barındıran sözleşmeler İslam finansı genel prensipleri kapsamında iktisadi ve beşerî dengeyi bozduğundan dolayı yasaklanmıştır.

2.3.3. İslam Dininde Yasak Olan Mal ve Hizmetlerin Üretim ve Satım İşlemleri

İslam ekonomisi ve finans sisteminde, üretim ve tüketim faaliyetleri belirli dini prensiplere göre yönlendirilmeli ve zenginlik, meşru yollarla elde edilen ticaret ve üretim faaliyetleri ile sağlanmalıdır (Çürük, 2013).

Kur'an'da leş, akmış kan, domuz eti ve içki gibi unsurların yenilmesi, içilmesi ve ticaretinin yapılması, gelirleri helal olsa bile haram yöntemle elde edildiği için yasak ve haramdır (Bayındır, 2015). Dolayısıyla İslamiyet, topluma zarar veren kazanç kapılarını, insanın fitratını bozabilecek her türlü işlem ve üretkenliği engelleyici tüm unsurları yasaklamıştır (Bekereci, 2018).

İslam ekonomik düzeni, adil ve dengeli bir sistem kurarak bireysel ve toplumsal refahı öncelikli hedef olarak belirlemiştir. Helal ve haram kavramları çerçevesinde meşru

kazanç ve ticaret yoluyla refahın artırılmasını emretmekte, üretken olmayan ve sömürücü faaliyetleri yasaklayarak adil bir toplum inşasını amaçlamaktadır (Asutay, 2014). Bununla birlikte, İslam ekonomik sisteminde esas olan serbestiyedir, ancak bu serbestiyet iş ve işlemlerin gözlem ve denetim altında tutulmasına engel değildir (Topal, 2005). Örneğin, muhtesip, yani belediye görevlileri çarşı ve pazarda ölçü ve tartılarda hile ve noksanlık olup olmadığını kontrol ederek üretimi, satımı ve tüketimi dinen yasaklanmış ürün ve hizmetleri tespit eder, alım satımını yasaklar ve bu işlemleri yapanlara gerekli cezaları vererek yapılan işin halk arasında karışıklığa sebep olmasına engel olurlar (El-Maverdi, 1976).

2.3.4. Kumar ve Şans Oyunları Yasağı (Meysir)

Meysir; kolaylık, hafiflik, bolluk ve zenginlik gibi anlamlara gelmekle beraber şans ve fal oklarıyla oynanan bir kumar türünü belirtmekte ve bu nedenle kolaylıkla zenginliğin elde edildiği ortam ve zamanları ifade etmektedir (Ünal, 2010). İslam kumarın her türüsünü kategorik olarak yasaklamıştır.⁹ Meysir, kumarın yanı sıra, sadece şansa, spekülasyona veya varsayıma dayalı olarak para kazanmaya yönelik her türlü ticari faaliyeti de kapsayan bir kavramdır (Uddin, 2015).

Garar/belirsizlik yasağı açıklanırken ifade edilen risk kavramı meysir/kumar için de geçerli olmakta ve İslami kaynaklarda bu iki kavram genellikle beraber ele alınmakta, garar/belirsizlik içeren bir işlem için kumar olduğu için haramdır ifadeleri de kullanılmaktadır (Dilber, 2022).

Talih ve şansa dayalı oyunlar, bahis içeren tüm faaliyetler, piyango ve benzeri kazanç odaklı tesadüfî oyunlar ile maddi bir ödül kazanmak yani kolay yollarla sadece kişisel çıkarını düşünerek ve emek harcamadan para kazanmak için oynanan her türlü oyun meysir olarak nitelendirilmekte dolayısıyla haram kabul edilmekte ve yasaklanmaktadır (Ünal, 2010).

Kumar oynamak hem bireysel hem de toplumsal açıdan yıkıcı bir etkiye sahip olup, birçok psikososyal sorunu beraberinde getiren bir davranış biçimidir (Karakartal, 2023). İnsan fitratına uygun olmayan, bireysel ve toplumsal anlamda zarar verici olan her davranışın olduğu gibi kumar ve şans oyunlarının sonuçları itibari ile verdiği zararlar göz önünde bulundurulduğunda İslam dini tarafından yasaklanması tabidir. Zira fakihler

⁹ Bakara:219, Maide:93

ittifakla, kumar, faiz, içki satışı, rüşvet gibi batıl yolla elde edilen her türlü kazancın haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir (Keleş, 2020).

Her türlü risk ve belirsizlik için veya içerisinde risk ve belirsizlik barındırdığı düşünülen finansal ürün veya ticari işlemlerin tamamı için söylemek pek tabii mümkün olmasa da (Iqbal ve Molyneux, 2005), öngörülemezlik, belirsizlik, karşılıklı kazancın olmadığı ve bir tarafın her şeyi kazandığı diğer tarafın her şeyini kaybettiği bir eylem olan kumar ve şans oyunları meysir yasağı kapsamında değerlendirilmektedir.

2.3.5. Varlığa Dayalı Finansman Esası

İslami finansmanın temel niteliklerinden biri, varlık temelli finansmana odaklanmasıdır. Klasik veya kapitalist finansal sistemlerde bankalar ve finans kuruluşları yalnızca para ve parasal ticari senetlerle ilgilenirken, İslami finansman somut varlıklara ve üretime dayalı bir model benimser (Yiğiter vd., 2018). İslami finans, gerçek mal, ürün ve değerlere dayanan finansal işlemlere odaklanır ve varlığa dayalı finansmanı esas alır (Yanpar, 2020).

Geleneksel finansal modellerden farklı olarak İslami finans sistemi, yatırımda kâr ve zararının paylaşıldığı bir ortaklık ilişkisi oluşturmakta ve ekonomik tüm faaliyetlerin her biri varlığa dayanmaktadır (Bekereci, 2018).

2.3.6. Risk, Kâr ve Zararın Paylaşımı Esası

İslami finans, güven, şeffaflık ve risk paylaşımı temelli bir düşünceye sahiptir (Çetin, 2020). İslam ve dolayısıyla İslami finans, risksiz kazanç peşinde koşmayı engellemeyi amaçlamakta hem yatırımcı hem de girişimci açısından adil ve şeffaf bir ortam sunarak yatırımı teşvik etmeyi ve yatırımcılar tarafından finanse edilen projeden doğan kâr ve zararı, girişimcilerle sermaye oranlarına göre paylaşmayı esas almaktadır (Ela, 2017).

Risk, kâr ve zararın paylaşımının gerek faizle ilişkisi gerekse de ahlakla olan ilişkisini Çürük (2013) şöyle açıklamıştır:

“Ribânın tüm ilahi dinlerde yasaklanması, kazanç elde etmenin risk paylaşımı olmadan mümkün olmadığını gösterir. Bir başka deyişle, bir kişi gelir elde etmek istiyorsa, olası bir kayıp riskini de göze almalıdır. “Risk yoksa kazanç da yok” ilkesi, İslami finansın temelini oluşturur. Muhtemel bir kayıpla yüzleşme olasılığı, yatırımcıları yatırımlarını yaparken daha dikkatli olmaya teşvik eder. Bu durum, finansal yatırımlarda risksiz kazanç arayışının etik tehlikeyi ortadan kaldırmaya

yardımcı olur ve finansal sistem üzerinde yüksek derecede disiplinleyici bir etkiye sahiptir.”

Burada yazar, risk, kâr ve zararın paylaşımı ilkesinin yatırımcıyı dikkatli olmaya iterek finansal okuryazarlığa teşvik edeceğini belirtmektedir.

2.3.7. Kaynakların İsrafının ve Lüksün Yasaklanması

İhtiyaçtan fazlasını kullanmak, harcamak, ölçüyü kaçırmak anlamlarına gelen israfı Kallek (2016) aşırıya kaçmak, meşru ve makul sınırlar dışına çıkmak, dengeyi korumamak olarak tanımlamaktadır.

İslam hukuku, insanın hayatını idame ettirmek için gerekli olan temel mal ve hizmetleri “havaic-i asliyye” olarak ifade etmekte ve belli kurullarla sınırlamakta, tüketim yaparken genel kitlenin hareket ettiği ölçüyü göz önünde bulundurması şartıyla kişileri temel ihtiyaçlarını karşılamakta özgür kılmaktadır (Algül ve Katmer, 2022).

İslam ekonomisi, aşırı tüketime dayalı bir yaşam tarzı yerine, ahlaki değerlerin ön planda olduğu bir hayat felsefesi sunmakta, yardımlaşma ve dayanışma gibi erdemli davranışları ahlak prensibi ve yaşam tarzı haline getirmeyi amaçlamaktadır (Durmuş, 2022). Dolayısıyla İslam, bireylerin tüm harcamalarında mutedil olmasını emretmekte, gösteriş yapmak amacıyla lüks malların satın alınıp tüketilmesini de yasaklamaktadır (Çürük, 2013).

2.4. İslam Finansının Temel Araçları

İslam ekonomisi, İslam dini ve gelenekleriyle uyumlu bir şekilde faaliyet gösteren ve gün geçtikçe kullanım alanı ve çeşitliliği artan bir ekonomik sistemdir. Bu sistemin finansal ayağını ise İslami finans sistemi oluşturmaktadır. İslami finans, İslam hukukunun prensiplerine dayalı finansal araçlar ve temel yaklaşımlar sunarak geleneksel finans sistemine alternatif bir model oluşturur (Konak ve Demir, 2023). İslami finansın ilerlemesi ve yeni finansman modelleri sunmak için, İslam alimleri ve finansal kurumlar tarafından İslami finansman yöntemleri geliştirilmektedir (Ela, 2017).

İslami finansın araçlarına ilişkin farklı başlıklar altında tasnifler yapılmaktadır. Örneğin, yapılan kitle fonlamasına dayalı ürünler mudârebe ve müşâreke olarak, ticari işlemlerde kâr ve zarar paylaşımına dayanmayan ürünler murâbaha, selem, icâre, istisna, karşılıksız işlemler ise karz-ı hasen başlığı altında tasnif edilmiştir (Karroum, 2023).

Diğer bir tasnif ve ayırım ise temelde kâr ve zarar ortaklığı ilkesine dayanmakla beraber, marjlı satış ve kiralama esasları dayanak alınarak yapılmıştır. Kâr-zarar ortaklığı mudârebe ve müşâreke, marjlı satış murâbaha, kiralama ise icâre başlığı altında tasnif edilmiştir (Özsoy, 2012)

Aşağıda yer alan ve teferruatı ile açıklanacak olan İslam finansı araçlarının tasnifinde ise yukarıda yer alan farklı tasnif biçimlerinin ortak yanları harmanlanarak ele alınmaktadır. Temelde her iki tasnifte de ortak olan ise İslami finans araçları birer fon kullandırma yöntemleridir.

2.4.1. Mudârebe (Emek-Sermaye Ortaklığı)

İslâm hukukuna göre, emeğin ve sermayenin kâr ve zararı paylaşmak üzere bir araya geldiği ortaklık modeline mudârebe denilmektedir. Helal kazanç, rızık arama ve ticareti teşvik eden ayetler,¹⁰ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünneti,¹¹ sahabelerin uygulamaları ve ilk nesil ulemanın itirazsız kabulü, mudârebenin meşruiyetinin temelini oluşturmakla beraber bu uygulama, tasarruflarını işletecek yetenek ve deneyimden yoksun olanlarla, gerekli bilgi ve donanıma sahip fakat sermayeden yoksun olanları buluşturarak âtil birikimleri harekete geçirme ve işsizlere istihdam imkânı sunma amacı taşımaktadır (Kallek, 2024).

Önceden belirlenen oranlarda kârın paylaşıldığı bir sistem olup İslam öncesinden beri var olan ve İslam dinince de kabul gören bir ortaklık şekli olan mudârebe akdinde, sermaye sahibi rabbu'l-mal, sermayeyi işleten kişi ise mudârib veya amil olarak adlandırılırken, bu akdin temel amacı tarafları kârdan mahrum bırakmamak kaydıyla kâr elde etmektir (Çelik, 2017). Kâr elde edildiğinde, mudârib emeği ve uzmanlığı, sermaye sahibi ise sermayeye katkısı için önceden belirlenmiş oranda kâr payı almaktadır (Karroum, 2023). Zarar durumunda ise her iki taraf da zararı paylaşır. Mudarib, kayıp durumunda ücret almadığı için emeğinin getirisini ve yönetim masraflarını kaybederken sermaye sahibi ise koyduğu fonları kaybetmektedir (Karroum, 2023). Eğer sermayede azalış veya artış olmaz ise mal sahibi sermayesini alırken, emeğini ortaya koyan hiçbir şey alamamaktadır (Es-Sadr, 1980).

¹⁰ Müzzemmil 20; Cum'a 10; Bakara 198

¹¹ İbn Mâce, "Ticârât", 63; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VI, 111

İslam fıkıh alimlerinin çoğunluğu, mudârebe akdinin beş temel unsurdan oluştuğunu kabul etmektedir (Bevvak, 1994, akt.Altun, 2022:948).

- “1- İcab ve kabul: Tarafların rızasını dışa yansıtan lafizlardır.
- 2- Taraflar (âkidler): Bunlar, sermaye sahibi ve çalışan kimse/mudâribtir.
- 3- Sermaye: Mudârebe akdinin kurulması ve devam etmesi için gerekli olan ana paradır.
- 4- Çalışma: Kâr elde etmek için faaliyetin bulunmasıdır.
- 5- Kâr elde etmek: Mudârebe akdinin kâr amaçlı olması gerekmektedir.”

Mudârebe, faizin yerine öngörülen temel finansal araçlardan biri olarak kabul edilmekte ve bu sebeple katılım bankaları işleyiş sistemlerinde mudârebe finansmanını esas almaktadır (Çelik, 2017). Çünkü mudârebe, dengeli bir ortaklıktır, adil kâr ve zarar dağıtımını esas alan ve sermayedarın ilgisinin sürekli olduğu fon kullandırma yöntemidir (Bulut ve Er, 2009).

Mudârebe yapısı itibari ile risk sermayesi finansman yönetimi ile benzerlik taşımaktadır (Özsoy, 2012). Risk sermayesi finansmanını mudârebeden ayıran en temel özelliği ise faiz hassasiyetinin olmamasıdır. Risk sermayedarı yüksek risk ve yüksek gelir yatırımcısı olarak tanımlanmakta ve devlet tahvilleri ve hazine bonolarına uygulanan risksiz faiz oranlarını yatırım gelir tabanı belirlemektedir (İpekten, 2010). Dolayısıyla risk sermayesi finansmanında fon kullandırılırken veya kullanılırken birçok seçenek faizsizlik kriteri gözetilmeksizin sınırsız kullanabilmektedir. Ancak buna rağmen risk sermayesinin mudarebeye benzer nitelikte birçok özelliği vardır (Özsoy, 2012).

İslami finans, sürdürülebilirlik ve etik ilkeler açısından küresel sistemde öne çıkan gerek yaygın kullanılan gerekse de gelişmekte olan çeşitli uygulama ve yöntemlere sahip olan bir sistemdir (Öztürk ve Yumuşak, 2020). Ancak buna rağmen dünya genelindeki Müslüman toplumlarda faizsiz bankacılık, oldukça küçük bir pazar payına sahiptir (Döndüren, 2008).

2.4.2. Müşâreke (Kâr-zarar ortaklığı)

Müşareke, ortak bir işte kâr ve zararın paylaşılması amacıyla tarafların karşılıklı rızasıyla sözleşmeye dayalı olarak kurdukları ortaklık ilişkisidir (Haider ve Azhar, 2010) Sermayede ve yönetimde ortaklığı öngören ve iki tarafında fon sağladığı, kâr ve zarara tarafların sağladıkları katkı oranınca katıldığı bir finansman yönetimidir (Özsoy, 2012). Bu ortaklık, İslam iktisadi ilkelerine göre kurulmakta ve yine bu ilkeler doğrultusunda

hareket etmektedir (Doğan ve Ersoy, 2020). Temel olarak müşâreke, katılım bankalarının kendi öz sermayelerinden ve yatırımcıların tercih ettiği çeşitli yöntemlere göre tasarruflarını değerlendirmek üzere bankaya yatırdığı parayla havuzdan bir ortaklık tesis edilerek, elde edilecek kârı paylaşma esasına dayanmaktadır (Başoğlu, 2015).

Müşârekede, tarafların/ortakların sermaye üzerindeki haklarının akdin kuruluş aşamasında belirli olması, kârın anlaşmazlığa yol açmayacak şekilde belirli, maktu yani kesin değil nisbî (oransal) olarak belirlenmesi ve ortaklığa konu olan sermayenin başkasının zimmetinde bulunan bir borç olmaması İslam hukukçuları tarafından ortaklıkta aranan şartlardandır (Bayındır, 2005).

Müşâreke uygulamasında iki kişinin ortaklığı söz konusu olduğunda fonu kimin yöneteceği tartışma konusudur. Taraflardan birisi yönetici olursa kârdan daha fazla pay alabilir, ancak yönetici vasfına sahip olarak ek ücret alırsa bunun İslami bankacılık ilkelerine uygun olmadığı söylenmektedir. Şayet her iki tarafta yönetime katılmak istemezse fonun yönetiminin mudârebe veya ücretli vekalet yöntemi ile üçüncü kişiye gördürülmesi uygun görülmektedir (Özsoy, 2012).

2.4.3. Murâbaha (Maliyet+Kâr Marjlı Satış)

Murâbaha, karşılıklı güven ve rızaya dayalı olarak, malın maliyetine veya alış fiyatına kâr eklenerek yapılan satışı ifade eden fikihi bir terimdir. Fıkıhta, satış bedeli (semen) belirleniş şekline göre iki ana satış türü vardır: İlki, satıcı ve alıcının, malın bedelini pazarlık yoluyla belirlediği bey'ul-müsâvemedir -ki en yaygın satış şekli budur-, ikincisi ise satıcının, malın bedelini maliyetine göre belirlediği satıştır ve bu durumda satıcı, malı maliyetine kâr ekleyerek satar ki buna murâbaha denilmektedir (Dönmez, 2024). Özellikle piyasaya hâkim olmayan alıcılara güvenilir bir alışveriş imkânı sunan murabaha, çekişmeye ve haksız kazanca yol açmaması için fıkıhta detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Murâbaha, bir işletmenin/kişinin emtia, gayrimenkul ve hizmet bedellerine ilişkin ihtiyaç ve masraflarının katılım bankasınca, işletme/kişi adına satıcıya ödemesi ve bunun karşılığında işletmenin/kişinin borçlandırılması işlemidir ki bu işlem esasında işletmenin/kişinin sermaye ihtiyacının karşılanmasıdır (Ayaydın ve Barut, 2016).

Murabaha, malın maliyetine kâr marjı eklenerek belirlenen bedelle yapılan bir tür nakit satış işlemidir (SERPAM, 2024) ve katılım bankaları tarafından en sık kullanılan finansman yöntemidir (Özsoy, 2012).

Murâbaha sevk öncesi ve sevk sonrası ihracat finansmanı sağlayarak ihracatçıların faizsiz finansman imkanlarından yararlanmasına katkıda bulunarak hem reel sektörü finanse etmekte hem de ihracatı teşvik ederek ülke ekonomisine de katkı sağlamaktadır (Kazancı, 2021). Ayrıca murâbaha akdinin günümüzde kolay ve geniş uygulama alanına sahip olmasının yanında düşük risk taşıması ve ortaklık kurma ihtiyacını ortadan kaldırması gibi birçok avantajı diğer finansal araçlara göre daha çok tercih edilmesine sebep olmaktadır (Kuru, 2015)

2.4.4. İcâre (Leasing, Kira Finansmanı)

İslam hukukunda icâre, bir menfaatin ücret karşılığında devredilmesine ilişkin hükümleri içeren ve günümüzdeki kira, iş ve kısmen de istisna akdine denk düşen sözleşmeye denilmektedir (Yardımcıoğlu, 2016). İcâre, İslâm hukukunda menfaat ve emeğin ücret karşılığında belirli bir süre için devredilmesini konu alan özel bir akit türüdür ve klasik fıkıh literatüründe genelde bey' akdinden¹² sonra ikinci sırada ve önemde ele alınan bu akit, modern hukuktaki kira ve iş (hizmet) sözleşmelerini de kapsayan müstesna bir akittir (Bardakoğlu, 2024). Daha öz ifadesiyle icâre, Arapçada, kiralama karşılığında bir şey verme anlamına gelen terimdir (Şağbanşua, 2016).

Bankacılık terimi olarak ise icare, bir kurumun satın alarak veya İslam hukukuna uygun yöntemlerle sahip olduğu bir varlığı düzenli kira geliri elde etmek amacıyla kiraya vermesidir. Bu kavram menkul ve gayrimenkullerin yanında iş ve hizmet sözleşmelerini de kapsamakta olup aynı zamanda katılım bankaları tarafından uygulanan leasing/finansal kiralamaya benzemektedir (Özsoy, 2012).

İslami bankacılıktaki icâre uygulamasının klasik leasing/kiralama işlemlerinden ayrıldığı beş temel nokta bulunmaktadır (Şağbanşua, 2016):

- “1- Kiraya veren, varlığa kiralama süresi boyunca sahip olur,
- 2- Kiracı kirayı ödemez veya geciktirirse kiraya veren faiz işletemez,
- 3- Sözleşmede, kiraya verilen varlığın nasıl ve ne şekilde kullanılabileceği açıkça belirtilir,

¹² Bey' akdi, karşılıklı rıza olmak şartıyla mülk edinmek ve mülk edindirmek kaydıyla şer'an değerli bir malı kendisi gibi değerli bir malla değişmeyi ifade etmektedir (Çetindaş, 2023).

4- Kiralama, sözleşmenin imzalanmasıyla değil, varlığın kiracıya teslimiyle başlar,

5- Eğer kiralama sözleşmesinin sonunda kiralanan varlık kiracının mülkiyetine geçecekse, bu işlem ayrı bir satış sözleşmesi ile tamamlanır.”

Temerrüde düşme ve kiranın ödenmemesi durumunda bileşik faizin uygulanmaması ve geleneksel kiralama sözleşmelerine benzerliği icâreyi hem Müslüman olanlar hem de diğer inanç gruplarına tabi olanlar nezdinde cazip ve çekici kılmaktadır (Ela, 2017).

2.4.5. Selem (İleriye Dönük Satın Alma)

Peşin bedelle veresiye mal alım-satımını konu edinen satım türü olan selem, sözlükte bir malı teslim etmek, teslim olmak, peşin bedelle vadeli mahsul almak gibi anlamlara gelmekle birlikte fıkhi bir terim olarak nitelikleri belirlenen vadeli malın peşin bir bedelle satımını ifade etmektedir (Aybakan, 2024). Gelecekte teslim edilmek üzere peşin para ile satılan ve nitelikleri önceden belirlenmiş tarım ürününün satışı selem sözleşmesine örnektir. Selem sözleşmesi meri fıkıhta yer alan ma'dumun satışı (yanında olmayan malın satışı) yasağına istisna teşkil etmektedir. Kur'an, sünnet ve icmâ, selem sözleşmesinin meşruiyetine delil teşkil etmektedir (Ülev ve Selçuk, 2018).

Üretim ve teslimat süreçlerinin uzun olduğu durumlarda, üreticiler için nakit akışının sağlanması hayati önem taşımakta ve bu soruna çözüm sunarak üreticilere likidite sağlamak için kullanılan selem, alternatif bir finansman yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır (Çürük, 2013).

Selem daha çok emtia finansmanında kullanılmakta olup, peşin ödeme karşılığı ileri vadede teslimata dayalı forward sözleşmelerine benzemektedir (Türker, 2010). Zira forward sözleşmesi de bir türev finansal ürün olarak önceden belirlenmiş bir fiyattan ve yine önceden belirtilmiş bir süreden sonra varlık satma anlaşmasıdır (Tok, 2009). Aradaki en belirgin fark ise selem İslami finans ilkelerine göre düzenlenen bir sözleşme olmasından dolayı spekülasyon ve garar (belirsizlik) içermemesidir. Ayrıca risk yönetimi veya spekülatif amaçlı yapılan forward sözleşmeler, taraflar için devredilemez ve tek taraflı feshedilemezdir. Borç ve alacak sorumlulukları doğurur ki selem sözleşmelerinde bu durumların olması veya gerçekleşmesi yasaklanmıştır (Kırlioğlu ve Altinkaynak, 2016).

Selem finansmanı, katılım bankasının, güvenini kazanmış bir üreticiye kendi sermayesinden kaynak sağlamaktadır. Selem finansmanının aşamaları aşağıdaki gibidir (Özsoy, 2012):

- “1- Banka ile müşteri arasında anlaşma sağlanır,
- 2- Banka üreticiye-satıcıya malın üretim siparişini verir,
- 3- Banka malın tamamının bedelini satıcıya-üreticiye peşin ödeyerek satın alır,
- 4- Mülkiyet tamamıyla bankaya geçer ve üretim olduktan sonra banka malın müşteriye teslimini sağlar.”

Selem sözleşmesine konu olan mal gelecek tarihte teslim edileceğinden taraflar arasında anlaşmazlığa konu olacak tüm sebepler ortadan kaldırılmalıdır. Bu sebepten dolayıdır ki geçerli bir selem senedi şu şartları sağlamalıdır (Ülev ve Selçuk, 2018):

- “1- Seleme konu malın İslam dini tarafından yenilmesi, içilmesi ve kullanılması yasaklanmamış mal olması gerekir,
- 2- Sözleşme de mali yükümlülükler yani bedeller belirlenmiş olmalı,
- 3- Re’sü’l-mâl (ana para veya paraya çevrilebilir malların fazlalık veya kâr içermeyen bütünü (Topal, 2024)) peşin olmalı,
- 4- Mal piyasada mevcut olmalı,
- 5- Malın teslim yeri ve zamanı belirlenmiş olmalıdır.”

Dolayısıyla ileriye dönük satın alma sözleşmesi olan selem fon ihtiyacı duyan fakat İslami hassasiyetlerinden dolayı faizli işlem yapmaktan imtina eden iktisadi birimlere imkân sunarak iktisadi hayatı hem canlandırmakta hem de fonların ve emeğin âtil kalmasına engel olmaktadır.

2.4.6. Sukuk (Gelir Ortaklığı Senedi)

Sukuk, ticari varlıklar üzerindeki şâyi hisseli (müşterek bir malda paydaşların belirli oranlardaki hisseleri) mülkiyeti anlatan ve eşit değerde ihraç edilen finansal sertifikalardır (Cebeci, 2024). İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kurumu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions-AAOIFI) ise sukuku, “Maddi varlıkların, kullanım haklarının ve hizmetlerin veya belli projelerin ve özel yatırım faaliyetlerinin sahipliğine ilişkin bölünmemiş payları temsil eden eşit değere sahip sertifikalar” olarak tanımlamıştır (AAOIFI, 2024).

Varlık mülkiyeti ve kullanım haklarını temsil eden, menkul kıymet formunda bir finansal araç olan sukuk, sadece nakit akışı değil, aynı zamanda varlık mülkiyetini de içermesi

bakımından ve yatırımcısına faiz yerine finanse ettiği varlıktan elde edilen gelirden pay vermesiyle de geleneksel tahvillerden ayrılmaktadır (Ausaf,1993:33, akt. Sümer, 2018:72).

Faizsiz finans sistemi, konvansiyonel finans sisteminden dini gerekçelerle ayrılan ve global finansal sistemde daha fazla pay alabilmek için alternatif yöntemler geliştirilmeye çalışılan bir sistemdir (Bilen, 2016). Bu yöntemlerden biri olan, faizsiz olmasından dolayı İslami esaslara uygun bir menkul kıymet olarak kabul edilen sukuk, İslam tahvili veya faizsiz bono olarak adlandırılmaktadır (Tok, 2009). Özellikle dünyayı etkileyen ekonomik krizin ardından İslam ülkelerindeki fonların finansal sisteme entegre olmasını sağlayan sukuk önemli bir İslami finansal araçtır (Yakar, Kandır ve Önal, 2013).

Sukuk, yapı, özellik ve hitap ettiği iktisadi aktörlere göre, mudarebe sukuku, müşâreke sukuku, murâbaha sukuku, selem sukuku, istisna sukuku ve icâre sukuku olmak üzere altıya ayrılmaktadır (Özsoy, 2012).

Tahvile alternatif bir finansman aracı olarak geliştirilmiş olan sukukun, sabit fiyata sahip, borsada kote edilebilir özellikte, dayanak varlığa bağlı ve bu varlığın da ticari işleme konu olması gerekmektedir (Sümer, 2018).

Sukuk, faiz yerine kâr payı sunarak dini hassasiyeti yüksek yatırımcıların fonlarını değerlendirmelerine imkân tanıyan bir finansal araçtır. Bu sayede, büyük ölçekli araziler, emtialar, enerji, su, petrol, gaz, madenler gibi menkul kıymetleştirilebilir varlıklara yatırım yapılarak düzenli nakit akışı sağlanabilir (Büyükakın ve Önyılmaz, 2014).

Dolayısıyla sukuk, likidite ihtiyacı olan iktisadi kesimlerin ve yeni bir iş yapma isteğinde olup gerekli fona sahip olmayan kişilerin daha az maliyetle fon temin etmelerinde kullanılan ve âtil durumdaki fonları harekete geçiren bir İslami finans aracıdır (Yılmaz, 2014)

2.4.7. Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç Verme)

Fıkıh terimi olarak karz, geri ödemek şartıyla verilen mal veya birine ödünç/borç verme anlamına gelmektedir (Apaydın, 2024). Hüsn-hasene ise iyi, güzel, iyilik, iyi hal, anlamına gelmekte ve hem güzel davranışları hem de arzulanan iyi niyetleri kapsamaktadır (Çağrıçı, 2024). Karz-ı hasen ise güzel borç demektir. Karz-ı hasenin en karakteristik özelliği ise borcun karşılığında faiz veya kâr beklentisi olmaması ve Allah

rızası beklentisi ile hareket edilip ihtiyaç sahibine finansman desteği sağlanmasıdır (Canbaz, 2013).

Karza konu olan ve geri almak üzere verilen mal veya şey misli (standart) olmalıdır (Durmuş, 2010). Yani karz-ı hasene konu olacak mal, aslı tüketilir ve piyasadan benzeri bulunabilir olmalıdır. Çünkü tüketilmeden faydalanılan mallar karz değil ancak ariyet olarak verilebilir (Aktepe, 2013).

Karz-ı hasende borç verenin borcu Allah'a verdiğini bilmesi¹³ ve bu bilinçle hareket etmesi gerekmekte, borçluya karşı her türlü merhamet ve şefkati göstermesi gerekmele beraber, borç veren borçlunun borçluluğundan faydalanmamalı ve borçluyu borcu ödemesi için sıkıştırmamalıdır (Genç, 2019).

2.4.8. İstisna (Siparişe Dayalı Satın Alma)

İstisna, fıkhıta bir kimsenin, önceden belirlenmiş özelliklere sahip bir eseri ücret karşılığında imal etmeyi taahhüt ettiği sözleşme türüdür (Aktan, 2024). İstisna akdinde, taahhütte bulunan kişi işi bizzat yapmak zorunda değildir, akde bağlanması şartıyla başkasına da yaptırabilir ki önemli olan ürünün nitelikleri, miktarı, işin ve bedelin süresinin belirli olmasıdır. Akde konu olan mal istenen niteliklere sahip değilse işveren geri verme hakkına sahiptir ve bu durumda yüklenici yaptığı işin kusurlarından sorumludur (Aktepe, 2013). İstisna sözleşmesinde bedelin peşin olması şartı olmamakla beraber, İslam hukukçuları, istisna akdinin yalnızca örf ve âdet haline gelmiş şeylerin siparişinde geçerli olduğunu ifade ve kabul etmişlerdir (Çalışkan, 1989).

Üreticinin, müşteri tarafından özellikleri belirlenmiş bir ürünü yine belirlenmiş fiyata imal etmesini taahhüt ettiği sözleşme olan istisna aralarında belirgin farklar olmasına rağmen selemle karıştırılmaktadır (Özsoy, 2012). Hâlbuki istisnada mal ve bedeli gelecekte ödenebilmesi ve malın sanat erbabına yaptırılması gerekliliği selem ile arasındaki en belirgin farktır. Bunun yanında selemde malın/siparişin bedelinin tamamı işin başında peşin ödenmekte fakat mal/eşya ileri tarihte alınmaktadır, dolayısıyla selem verisiye alışverişin tam tersidir (Çeker, 1990).

Uzun üretim süreci gerektiren ve İslami yasalara uygun projelere ve ürünlere finansman sağlayan bu yöntem, farklı ödeme seçenekleri ile de kolaylık sunmakla beraber satıcının

¹³ Bakara 40, Maide 12, Hadid 11, Tegabün 17, Müzzemmil 20

şartnamelere uygun üretim yapma zorunluluğu, projenin veya ürünün yasal olması ve finansmanın kuruluşlar tarafından onaylanması şartlarına tabidir (Karroum, 2023).

2.4.9. Tekâfül (İslami Sigorta)

Temel prensibi, dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma olan tekâfül, karşılıklı güvence veya birlikte/ortak garanti anlamına gelen ve üyelerinin ortak bir riski paylaşmak için oluşturdukları ve kâr amacı gütmeyen bir sigortacılık sistemidir (Karayazgan, 2008).

Tefâkül, faizsizlik ilkesi üzerine kurulu bir sistemdir ve kendisinde bulunması gereken temel özellikleri vardır. Bir dayanışma modeli olarak tekâfülde, öncelikle kâr amacı güdülmemeli, sigortalılar tarafından organize edilen kooperatif sistemi olmalı ve sigortalıların riskleri ve sorumlulukları payları kadarıyla paylaşmalıdır (Tok, 2009).

Konvansiyonel sigortacılığın alternatif bir enstrümanı olan tekâfül, belirsizlik (garar), faiz (riba), aşırı risk alma (meysir) içermemeli ve fonda biriken yatırımlar İslam'ın yasakladığı (haram) yerlerde ve yöntemlerle değerlendirilmemelidir (Aslan, 2015).

Gönüllü katkı ve karşılıklı yardımlaşma prensipleriyle çalışan katılım sigortacılığı tam katılım sigortacılığı ve pencere katılım sigortacılığı olmak üzere iki temel sistem üzerinden işlemektedir. Tam katılım modelinde, şirket sadece katılım sigortacılığı yapabiliyorken pencere modelinde şirket geleneksel sigortacılığın yanı sıra katılım sigorta ürünleri de sunmaktadır (Laçınbala ve Ünsal, 2019).

Bunun yanında tekâfül modeline getirilen eleştiriler de mevcuttur. Tekâfül modelinin içerisinde barındırdığı bazı tutarsızlık ve sorunlardan kurtulmak için İslami sigortacılığa yeni bir bakış açısı getirmek iddiasıyla Teysîr modeli geliştirilmiştir. Teysir modeli, “Danışma komitesi nezaretinde dinen meşru olan konu ve risklerin teminat altına alındığı, finansal varlıkların katılım esasları çerçevesinde yönetildiği sigortacılık” uygulamasını ifade etmektedir (Şimşek, 2022)

Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu 2022 yılında yayımladığı “Teysîr Modeline ve Katılım Esaslı Diğer Faaliyetlere İlişkin Sektör Duyurusunda” teysîr modelini üç temel prensibe dayandırmaktadır (SEDDK, 2022);

- 1- İslami kurumsal yönetim mekanizmasının kurulması (danışma komitesi, katılım uyum birimi, katılım iç denetim mekanizması),
- 2- Dinen meşru olmayan konu ve risklerin teminat altına alınmaması,
- 3- Finansal varlıkların katılım esasları çerçevesinde yönetilmesi.”

Hibe esaslı sözleşme ve fonların ayırımına dayanan tekâfül modelinden farklı olarak teysîr modelinde;

- “1- Sözleşmenin hibe esaslı olması,
- 2- Vekalet gibi ücretlendirme, mudaraba gibi kâr paylaşım yöntemleri belirlenmesi,
- 3- Sermayedar fonlarının ayrıştırılması,
- 4- Tüzel kişiliği haiz fon kurulması,
- 5- İade, bakiye veya borç (karz) ve benzeri uygulamalar” yer almamaktadır.

2.4.10. Teverruk

Nakit ihtiyacını karşılamak için yapılan, vadeli satın alınan bir malın peşin ve daha düşük fiyata başka bir kişiye satılması olan teverrukta, asıl amaç malın kullanımından faydalanmak değil, onu satarak nakit paraya çevirmektir (Cebeci, 2024). Zor durumda olan kişi veya kurumların faiz ödemedi nakit ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için izin verilen teverruk İslam alimleri arasında bir tartışma konusu olduğu için zorunluluk dışında başvurulmamalı, yerine mudârebe, müşâreke, murâbaha gibi katılım finans ürünleri tercih edilmelidir (Kısacık, 2021).

Teverrukta, malın ilk satıcıdan başka bir kişiye geçmesi nedeniyle, îne satışından¹⁴ farklı bir işlem söz konusudur. Zira îne satışında vadeli olarak satın alınan mal, peşin fakat daha düşük bir bedelle ilk satıcıya geri dönerken, teverrukta mal üçüncü bir kişiye satılmaktadır (Hazıroğlu, 2021).

Teverruk işleminin caiz olabilmesi sözleşmelere ilişkin genel şartların var olması ile beraber aşağıda yer alan şartlarında olması gerekmektedir (Sancar, 2019):

- “1- Emtia, vadeli satışa uygun olmalı yani altın, gümüş veya para olmamalıdır,
- 2- Emtia, sözleşme anında mevcut ve belirli/muayyen olmalıdır,
- 3- Akitler, birbirinden bağımsız ve muvazaadan uzak olmalıdır,
- 4- Emtia, müşteri tarafından hakiki veya hükmi olarak kabz edilmelidir,
- 5-Emtia, muvazaalı işlemlerle ilk sahibine dönmemelidir.”

Teverruk modelinin dini açıdan kabul edilebilirliği, İslam alimleri ve İslami finans kuruluşlarının danışma kurulları arasında tartışma konusudur, ancak kesin olarak yasaklanmamış bir finansman yöntemidir. Kullanımı belirli şartlarda mümkün olan

¹⁴ İne satışı, bir malın belli bir fiyat karşılığında vadeli olarak satın aynı malı peşin parayla sattığı fiyattan daha ucuza geri satın almasıdır (Apaydın, 2024).

teverruk modeli, bazı katılım bankaları tarafından sıklıkla tercih edilirken, bazı bankalar tarafından ise sınırlı bir şekilde kullanılmaktadır (Çemberlitaş ve Karyağdı, 2022).

2.5. İslami Finansal Araçların Kullanımında Katılım Bankacılığının Rolü

Katılım bankaları, İslami finansın temel araçlarının kurumsallaşmasında ve İslami finansal bilincin artmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu görevi bu araçların kullanımını teşvik ederek, İslami finans hakkında somut bilgi üreterek ve bu araçların kullanımına ilişkin ölçümler ve somut veriler sunarak yapmaktadır.

Türkiye’de katılım bankalarının, İslam anlayışından farklı olan bir hukuki ve ekonomik sistem içinde faaliyette bulunmaları tam anlamıyla İslami banka hüviyeti kazanmalarına engel teşkil etmekle birlikte temelinde bu sisteme aykırı düşmemek koşulu ile faizi mevcut yasalar çerçevesinde dışlamaları ve kâr-zarar ortaklığı ilkesini esas almaları faizsiz bankacılık olarak adlandırılmasına da sebep olmuştur (Özulucan ve Deran, 2009). Faizsiz bankacılık, İslami bankacılık veya Türkiye’de anılan ismiyle katılım bankacılığı; faizle işlem yapmayı tercih etmeyen kişilerin fonlarını faizsiz yöntemlerle toplayıp, bu fonları yine faizsiz yöntemlerle ihtiyaç sahiplerine sunan, konvansiyonel bankacılık sistemine alternatif olma ihtiyacı doğrultusunda ortaya çıkan finansal kuruluşlardır (Kelleroğlu, 2017). Katılım bankacılığının yerine getirdiği işlem ve faaliyetler açısından konvansiyonel bankacılıktan temel farkı, tasarrufların toplanması ve yatırımlara aktarılmasında faizsizlik prensibinin esas alınmasıdır (Yanpar, 2020). Katılım bankaları faizsizlik prensibi içerisinde kalarak konvansiyonel bankaların yaptıkları birçok işlemi de yerine getirmektedir.

Faizsiz bankacılık uygulamasının temelleri 20. yüzyılın ikinci yarısında Pakistanlı düşünürler tarafından atılmıştır ve Muhammed Uzair 1955 yılında faizsiz bankacılık üzerine araştırma yapan ilk iktisatçı olarak kabul edilmektedir (Şimşek, 2006). 1980’lerle beraber, Türkiye de dahil birçok ülkede faizsiz bankacılık uygulamaları ortaya çıkmaya başlamış ve önemli bir ekonomik güç haline gelmiştir.

Ortaklık anlayışına dayalı ilk İslami banka olan Mit Ghamr Tasarruf Bankası 1963 yılında Mısır’da kurulmuş ve 1970’lerde yaşanan petrol krizi, faizsiz bankacılık sisteminin gelişmesine ivme kazandırmıştır (Yıldırım, 2020). Bu tarihlerde İslam ülkeleri arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve İslami bankacılığı geliştirmek amacıyla 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur (İslamoğlu ve Can, 2023). Özellikle 1990’lı yıllardan

sonra Körfez ülkelerinde meydana gelen zenginleşme önemli bir kırılma meydana getirmiştir. Ortaya çıkan zenginlik ve bu paranın İslam hukukuna uygun bir şekilde değerlendirilmesi sürecinin başlaması İslam bankacılığın ön plana çıkmasına neden olmuştur (Asutay, 2015).

Türk finans sistemi ise faizsiz bankacılık ile özel finans kurumları aracılığıyla tanışmış sonrasında 2005 yılında çıkarılan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile özel finans kurumları ismi kaldırılarak sistem katılım bankacılığı olarak yeniden isimlendirilmiş ve banka adının alınmasıyla bu kurumlar için yeni bir dönem başlamıştır (Hazıroğlu, 2016).

1984 yılında Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TCMB tarafından çıkarılan çeşitli tebliğler ile sistemin detayları düzenlenmiş ve sonradan çıkarılan tebliğ ve düzenlemelerle de yasal altyapısı tamamlanmıştır (Parlakkaya ve Çürük, 2011). Şu anda hali hazırda dokuz adet katılım bankası Türkiye’de bu alanda hizmet vermektedir. Bu bankalardan T.O.M. Katılım Bankası A.Ş. ve Hayat Finans Katılım Bankası A.Ş. dijital banka hüviyetinde, Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ve Ziraat Katılım Bankası A.Ş. kamu sermayeli, Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Dünya Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. ve Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. ise özel sermayeli katılım bankalarıdır (BDDK, 2024).

Eylül 2023 itibarıyla toplam aktif büyüklüğü bir önceki yıla göre %50,6 artarak 65 milyar dolara çıkan, toplam özkaynakları 4,5 milyar dolara çıkararak güçlü bir performans sergileyen katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki payı %8,5’a çıkmış ve finans sektöründe güçlü aktörler haline gelmişlerdir (Vural, 2023). TCMB’nin 19.04.2024 tarihinde yayınladığı haftalık para ve banka istatistiklerine ilişkin raporda mevduat bankalarının kredi hacmi aynı tarihli bir önceki dönemine göre %48,06 oranında artarken bu oran katılım bankalarında aynı tarihli bir önceki dönemine göre %40,62 arttığı görülmüştür. Özellikle tüketici kredilerine ilişkin verilere baktığımızda mevduat bankaları tarafından kullanılan tüketici kredileri aynı tarihli bir önceki dönemine göre %24,63 artarken bu oran katılım bankalarında ise aynı tarihli bir önceki dönemine göre %30,44 artmıştır. Katılım bankalarının ekonomik rasyolarında gerçekleşen bu artış, katılım bankalarına olan talebin artığına işaret etmektedir.

Türkiye’deki katılım bankacılığı sistemi milli ekonomiye katılamayan fonları ve yabancı sermayeyi bir araya getirerek sermaye birikimini ve yastık altı paraları faizsiz finansman

prensipleri doğrultusunda ekonomiye kazandırmayı amaçlamıştır (İslamoğlu ve Can, 2023).

Bu anlamda Türkiye’de katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar arasındaki karşılaştırmalar, her iki finansal kuruluşun da faaliyetleri bakımından büyük benzerlikler taşıdığını göstermektedir (Özulucan ve Deran, 2009). Fakat bu benzerlikler her iki banka türünün aynı olduğu anlamına gelmemektedir.

Zira katılım bankaları faiz yerine kâr-zarar paylaşımı modelini benimseyerek riskleri yatırımcı ve fon kullananlar ile paylaşmakta ve konvansiyonel bankalara kıyasla farklı bir işleyişe sahip olmaktadır (Kahraman, 2020). Konvansiyonel bankacılıkta ise paranın kullanım hakkının satın alınması ve satılması önceden belirlenmiş süre ve oran üzerinden gerçekleştiği için tasarruf sahibi açısından riskin bulunmadığını göstermektedir (Özulucan & Deran, 2009). Bankalar, paranın kullanım hakkını satın alırken ve satarken tüm riskleri üstlenmektedir. Dolayısıyla işlem bazlı olarak söz konusu kuruluşlar arasında benzerlik olsa da faizsizlik ilkesi ve riskin paylaşımı konusundaki farklılıklar esas farkı ve ayrımı ifade etmektedir.

Katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasındaki farklar tablo halinde aşağıda sunulmuştur (Çelik, 2016).

Nitelik	Katılım Bankaları	Konvansiyonel Bankalar
Çalışma Teknikleri	Kâr-zarara katılma ve karşılıklı ortaklık esaslı geçerlidir.	Fon toplama ve kullandırmalarında faiz esaslı geçerlidir.
Paranın İşlevleri	Para ticari bir meta değildir.	Para ticari bir ürün olarak değerlendirilir.
Fon Tedariki	-Kişilere ait cari hesap ve katılma hesabı adı altında fon sahiplerinden fon sağlanmaktadır. -Libor sistemi bu bankalar için geçerli değildir. Fakat uluslararası işlemlerle katılma hesapları yoluyla kaynak temin edilebilmektedir.	-Mevduat hesaplarında ve ticari hesaplarda önceden belirlenmiş faiz oranı üzerinden fon temin edilmektedir. -İhtiyaç duyulan nakit para, Libor+2-3 ile karşılanabilmektedir.
Fon Arzı	-Fonlar nakit olarak kullanılmamaktadır. -Fonlar proje karşılığı sunulmaktadır. -Uzun vadeli yatırımlar için fonların kullanılması söz konusudur.	-Fonlar nakit olarak kullanılmaktadır. Üretim dışındaki alanlarda da fon kullanımı söz konusudur (Devlet Tahvili, Hazine Bonosu gibi). -Fon kullanımları kısa vadeli. -Kredibilite derecesi dikkate alınır.
Finansal Kiralama	-İşletmelere finansal kiralama yöntemi ile doğrudan fon kullanımı sağlanır.	-Finansal kiralama konusunda yetkili değildirler. Ancak bu alanda faaliyet gösterecek bir şirket kurabilirler.
Müşterilerin Taşadıkları Risk ve Sisteme Olan Güven	Kâr ve zarar ortaklığında risk peşin olarak kabul edilir, güven esaslı geçerli olup, projenin uygulanabilirliği ve kârlılığı önemlidir.	Faiz garantisi olduğu için risk söz konusu değildir. Güvenin temelini ise müşteriden alınacak teminatlar oluşturur (Menkul Rehni, Gayrimenkul İpotegi gibi)
Fon Arzının	Banka müşterisinin ödeyeceği meblağ	Kredi maliyetlerinin farklı finansal

Müşterilere Yüklediği Maliyet	bellidir ve sonradan şartlara göre değişmez.	araçlara endekslenmesi söz konusu olabildiği için kredi maliyetleri değişebilir.
Fonlardan Kaynaklanan Bankaya Ait Maliyetler	Şahsi cari hesaplar için herhangi bir maliyet söz konusu değildir. Katılım hesap sahibine herhangi bir gelir garantisi sunulmamaktadır.	Nakit hesaplar için bankaya bir maliyet söz konusudur.
Yer Aldığı Ekonomik Ağ	İslami ekonomik sistemin verilerine göre faaliyetlerini yönlendirirler.	Kapitalizmin verilerine göre faaliyetlerini yönlendirirler.
Müşteri Değerleme Kriterleri	Proje esaslı bir değerlendirme söz konusudur.	Müşterinin varlık yapılanması değerlendirilmez.
Müşterinin Beklentisi	Hesabı olanlara kârın %80'lik kısmı dağıtılır. Sistem gereği zarar varsa o da hesap sahiplerine dağıtılır.	Hesap sahiplerine önceden belirlenmiş oranlarda mutlak surette faiz dağıtılır.
Sistemde Kullanılan Finansal Araçlar	Faizsizlik esasına uygun finansal araçlar sistemde kullanılır.	Getirisi olan her türlü finansal araç sistemde kullanılır.
Genel İktisadi Hayata Etkisi	-Ekonomi kayıt altına alınacağı için devletin vergi gelirleri artacaktır. -Kullandırılan fonlar reel ekonominin canlanmasını sağlayacağı için ekonominin farklı alanlarında bir hareketlilik görülecektir.	-Teminat esaslı olduğu için kayıtlı faaliyetler takip edilmez. -Reel ekonomi ile birlikte para piyasasında da rol aldığı için ekonomiye direkt etkileri görülmez.
Sosyo-Kültürel Değerlemesi	Dini inançları gereği âtil duran fonların finansal sistemde bulunmasının yolu bu bankacılık sistemi ile gerçekleşmektedir.	Kapitalist sistemin en önemli gelir kaynağı olan faiz, bu finansal kurumu ayakta tutmaktadır.
Mal ve Hizmet Piyasasına Katkısı	Toplanan fonlar faizsiz yöntemle ticari ve sınai alanlarda değerlendirilmektedir.	Toplanan fonlar reel ve para piyasalarında değerlendirilmektedir.
Üstlenilen Risk	Müşterilerle banka arasında ticari bir ilişki olduğundan ortam daima riskli bir yapıya sahiptir.	Gerek banka gerekse de müşteri açısından risk faizle ortadan kaldırılmıştır. Sadece kredilerin geri dönmemesi ve takibi riski vardır.
Getiri Dağıtımı	Faaliyetlerden ne kadar geliri elde edilirse o kadar dağıtılır. Bu konuda kanunen bir sınırlama söz konusu değildir.	Bankacılık uygulamalarında devlet tarafından faiz düzenlemelerine gidildiği için sınırlamalar olabilmektedir.

Tablo 1: Katılım Bankaları ile Konvansiyonel/Klasik/Geleneksel Bankalar Arasındaki Farklar

Kaynak: Çelik, 2016

2.6. İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyicileri

İslami finansal okuryazarlık düzeyinin ölçülmesinde, İslami finansal okuryazarlığa etki eden psikolojik faktörlerin çaresizlik, dindarlık ve mali tatminin olduğunu ifade edilmektedir (Bekereci, 2018).

2.6.1. Çaresizlik ve Finansal Okuryazarlık

Çaresizlik boyutu, finansal davranış ve refah üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olan bir durumdur (Murphy, 2013, akt. Bekereci, Ayriçay, ve Kök, 2018:73). Çaresizlik, kişinin sosyal rollerde ve birçok farklı ortamda özgüven eksikliği yaşaması, kendi girişimlerine inanmaması ve hayatın kontrolünün kendisinde olmadığını düşünmesi ile karakterize olan kuvvetli bir inançtır. Umutsuzluk ise bireyin, geleceğe dair inanç ve güvenini yitirmesi, motivasyon eksikliği ve olumsuz beklentiler sahibi olmasıdır (Geçöz, Vatan ve Lester, 2006).

Bu durumda olan kişiler hayata dair her türlü mücadeleden vazgeçerek mevcut durumu kabul eder ve bu duruma teslim olurlar. Çünkü umutsuzluk patolojik sonuçları olan ve kişiyi çaresizliğe iten psikolojik bir etkendir (Çevik ve Gündoğdu, 2015). Örneğin, yüksek borç yükünün altında ezilen kişilerde sıklıkla gözlemlenen depresyon duygusu, ani ve mantıksız karar verme eğilimi yaratarak olumsuz sonuçlara yol açan eylemlere sebebiyet vermektedir (Bekereci, Ayriçay ve Kök, 2018).

Dolayısıyla, kişilerin yetersiz finansal bilgiye sahip olması, finansal anlamda ilerlemelerini zora sokmakta ve bu durumdan kurtulamayacağı hissine kapılan bireyler umutsuzluğa kapılarak maddi yönden problemler yaşayabilmektedir (Bekereci, 2018). Yapılan bir araştırmada, finansal okuryazarlık ve çaresizlik arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (Murphy, 2013, akt. Bekereci, Ayriçay ve Kök, 2018).

2.6.2. Dindarlık ve Finansal Okuryazarlık

Dinin günlük yaşamda ne kadar etkin olduğu, ikinci belirleyici faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu etken, bireylerin dini inançlara, değerlere ve uygulamalara ne kadar bağlı kaldıklarını göstermektedir (Shukor ve Jamal, 2013, akt. Bekereci, Ayriçay ve Kök, 2018). Diğer bir ifadeyle din, insanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan imanlarını (inançlarını), ona yapacakları ibadetlerin bütünü ve bu imana göre davranış kurallarını kapsayan ve belirleyen inanç sistemidir (Bekereci, 2018). Kur'an, ekonomi ile ilgili kendine inanıp tabi olanlar ile inanmayanlara yönelik tüm insanlığın uyması gereken emir ve talimatlar vermektedir. İslam'ın takip ettiği yol ise doğasına uygun kuralları uygulamak, aksi durumda doğal durumuna getirmek ve inanç dünyasında yanlış olan her şeyin kökenine inerek onunla mücadele etmektir (Mevdudi, 2016). Hz. Muhammed (s.a.v.) özellikle Medine'de toplumun siyasal ve sosyal yapısını yeniden oluşturup dizayn

ederken pazar düzeninden ekonomik olan ilişkilere kadar toplumsal hayatı ilgilendiren birçok konuya müdahalede bulunmuştur (Abdullohoğlu, 2014). Bu sebepten dolayıdır ki İslam, insanın ekonomik eylemlerinde takip ettiği yanlış yolları ortadan kaldırmanın yollarını açıklayan bir rehberdir (Mevdudi, 2016).

Dolayısıyla din, insan davranışlarını etkileyen amil bir faktördür ve yapılan araştırmalar dindarlıkla finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki olduğunu göstermektedir (Murphy, 2013, akt. Bekereci, 2018:74). Çünkü din, hayatı çepeçevre kuşatan, değişik yaşam alanlarında davranış tarzları sunan bir fenomendir (Bilgin, 2014). Bu sebepten dolayıdır ki bir yaşam tarzı önerisi sunan dinin finansal karar ve davranışları etkilemesi tabidir. Yatırımcılar ile yapılan bir çalışmada da dindarlıkla finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür (Al-Tamimi ve Kalli, 2009, akt. Bekereci, Ayriçay ve Kök, 2018).

2.6.3. Finansal Tatmin ve Finansal Okuryazarlık

Diğer belirleyici faktör olarak yer alan mali tatmin ise bireyin en temel ve yaşamsal zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kazandığı ve sahip olduğu serveti ifade etmektedir. Dolayısıyla finansal durumuyla mutlu ve tatmin olan kişi, sahip olduğu imkanları yatırım aracı olarak görmeye ve karşısına çıkan her türlü fırsatı değerlendirmeye daha meyillidir (Gönen ve Özmete, 2007). Bu durum, finansal tatmin duygusunu artırarak finansal okuryazarlık seviyesinin de yükselmesine yardımcı olur (Bekereci, Ayriçay ve Kök, 2018).

Yapılan araştırmalar, finansal tatmin ile finansal okuryazarlık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Finansal durumundan memnun olan kişilerin, tasarruflarını yatırım olarak kullanmaya daha meyilli olduğu ve karşılına çıkan fırsatları araştırmaya ve değerlendirmeye daha açık olduğunu göstermektedir (Falahati, 2012, akt. Bekereci, 2018:58). Yine aynı şekilde Gönen ve Özmete (2007) Finansal Yönetim Sürecinden Duyulan Tatmin, Finansal Davranışlar ile Öz-saygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi başlıklı çalışmasında kişinin, finansal tatmin düzeyi arttıkça finansal bilgisinin yani finansal okuryazarlık düzeyinin pozitif yönde arttığını, tüketim ve tasarruf arasında anlamlı bir dengenin olduğunu ifade etmektedir.

2.7. İslami Finans Okuryazarlığın Amacı ve Önemi

İslam'ın temel kaynaklarından beslenen İslam ekonomisi; değer, norm, kurallar ile İslâm'da yer alan kurumlara dayalı olarak kişilerin ekonomik sorunlarını çözmeye ve yorumlamaya çalışan bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Yüce, 2021). Kâmil ve şamil bir din olarak emir ve yasakları ile hayatın her alanına müdahale ederek iyinin ve güzelin hâkim olmasını isteyen İslam, şüphesiz ki iktisadi hayatı da müdahale kapsamının içerisine almaktadır.

Kur'an'da Allah, insanoğlunu güzel nimetler vererek yarattıklarının çoğundan üstün kıldığını¹⁵ ve başı boş bırakmadığını¹⁶ ifade ederek kendisine itaat edilmesini¹⁷ çünkü insanın yaratılış gayesinin kendisine yine kendisinin istediği şekliyle ibadet ve kulluk etmek¹⁸ olduğunu belirtmektedir. Allah, bunu isterken de saymakla bitirilmeyecek nimetlerle insanlığı donattığını¹⁹, verilen bu nimetleri tüketirken israf edilmemesini²⁰ çünkü dünya hayatının geçici²¹ ve en nihayetinde dönüşün ona olacağından dolayı²² hayatın onun gösterdiği şekilde yaşanmasını, yorumlanmasını ve kendisine itaat edilmesini istemektedir.

Ekonominin hangi malların ne kadar, nasıl ve kim için üretileceği temel problemi iken İslam'ın ekonomi ile ilgili temel amacı ise sağlıklı, dinamik ve büyümeye yönelik bir ekonomik modelin tesis edilmesidir (Erdem, 2015). Bunu da İslam dininin sınırları içerisinde kalarak her alanda iktisadi adaletin tesis edilmesi ve hak edene hakkının tesliminin sağlanması ile olacağını söylemektedir.

İslam'ın temel amaçları, ahlaki mükemmellik, manevi huzur, adaletin tesis edilmesi ve servetin adil bir şekilde dağıtıldığı adil bir toplum inşa etmektir (Mevdudi, 2016). Bu hedef doğrultusunda İslam, toplumdaki dezavantajlı gruplara destek olmayı son derece önemli bir amaç olarak kabul etmekte, özgürlüğü sorumlulukla ve verimi de adaletle harmanlamaktadır (Mevdudi, 2016).

¹⁵ İsrâ Suresi: 70

¹⁶ Kıyamet Suresi: 36

¹⁷ Al-i İmran: 32

¹⁸ Zâriyat: 56

¹⁹ Nahl Suresi: 18

²⁰ Arâf Suresi: 31

²¹ Hadid Suresi: 20

²² Bakara Suresi: 156

Bu amaçları gerçekleştirmek için ise İslami finansın sunduğu imkanların gerçek anlamda bilinmesi ve kabul edilmesi gerekmektedir. Bu ise İslami finansal okuryazarlık düzeyinin artması ile gerçekleşeceğinden dolayı İslami finansal okuryazarlık düzeyindeki artış bireysel ve toplumsal anlamda bir zenginlik kaynağı meydana getirmektedir. Bunun gerçekleşmesi için İslam, bireylerden aşağıdaki davranışları bekler (Siddiqi,1989:254, akt. Erdem, 2015:16):

- “- Yatırım, tasarruf, tüketim ve istihdam gibi bireysel ekonomik eylemlerde bir başkasını var kabul ederek, dikkate alarak sosyal amaçlar gütmek,
- Tüm insanlığın ihtiyacını karşılamak,
 - Gelir ve servetin dağılımda denge ve eşitliği sağlamak,
 - İsfraftan ve haram olandan kaçınarak makul bir tüketim davranışı göstermek,
 - Sosyal amaç ve fayda güderek iş birliği ve karşılıklı istişareye önem vermek,
 - Bireysel tasarrufları yatırıma kanalize etmek gayesiyle yapmak.”

İslami finansal okuryazarlık düzeyindeki artışla beraber kişiler:

- “- Faiz yerine ticaret ve kâr ortaklığını tercih ederler,
- Paranın, yatırım ve üretim yoluyla üretilmesini kabul eder ve benimserler,
 - Sosyal gayelerin gerçekleşmesi için zekât yoluyla zenginden fakire kaynak aktarımı yaparlar,
 - Toplumun her bir bireyi için asgari gelir düzeyini güvence altına alırlar.”

Finansal okuryazarlık ile finansal sektörün büyümesi ve gelişmesi birbirini besleyen iki unsurdur. Finansal okuryazarlığı yüksek olan kişilerin bilinçli ve aktif bir şekilde ekonomiye katılmakta ve iktisadi kalkınmaya pozitif etki etmektedir (Durmuş ve Yardımcıoğlu, 2018).

3. BÖLÜM: A GRUBU MESLEKLERDE İSTİHDAM EDİLEN KAMU PERONELİNİN İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ

Çalışmanın bu bölümünde A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeyinin ölçülmesine yönelik yapılan araştırmanın analiz sonuçlarına yer verilecektir.

Bu kapsamda anket ve analiz sonuçlarına ilişkin çalışmanın amacı ve önemi açıklanmış, araştırmada test edilmek üzere öne sürülen hipotezler sunulmuş, konuyla ilgili mevcut araştırmaların kapsamlı bir incelemesi yapılmış, araştırmaya dahil edilen katılımcıların belirlenmesi için kullanılan yöntem açıklanmış, anket ve analiz gibi veri toplama yöntemleri detaylandırılmış, araştırmanın genel metodolojisi ve kullanılan teknikler açıklanarak anket ve analizlerden elde edilen bulgular sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini tespit etmek, İslami finansal okuryazarlık düzeyini etkileyen faktörleri belirlemek ve elde edilen bulgular doğrultusunda İslami finansal okuryazarlık düzeylerini geliştirmeye yönelik öneriler sunmaktır. A grubu mesleklerdeki kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin ölçülerek belirlenmesi, kamu politikalarının daha etkili ve verimli sonuçlar üretmesine ve ekonomik kalkınma süreçlerine destek sağlayabileceği gibi, iktisat eğitiminde eğitim içeriğinin genişletilmesi anlamında da yol gösterici olabilir. Ayrıca çalışma, literatürdeki mevcut çalışmalardan farklılaşarak boşluğu doldurabilecek önemli bir araştırma alanını temsil etmektedir. Araştırma kapsamında ele alınan grup temel iktisat eğitimi alan kişiler olduğu için İslami finansal okuryazarlık düzeyinin ölçülmesi anlamında diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

Finansal okuryazarlık, şüphesiz her birey için önemlidir. Ancak, bireylerin aldıkları finansal kararların kurallarını belirleyen, bu kararlara ve sonuçlarına doğrudan etki eden, karar alma, alınan kararları denetleme ve bu kararlarla ilgili ihtilafları çözme görevine sahip olan A grubu kadrolarda istihdam edilen kamu personeli için daha büyük bir önem arz etmektedir. Bu kadrolarda görev alan kamu personelinin finansal okuryazarlık düzeyi,

bilgisi ve eğitimi, sadece bireysel kararlarında değil, makro düzeyde ekonomik kararları da etkileyici nitelikte olabileceği değerlendirilmektedir.

Kısacası bu tez çalışması ile temel iktisat eğitimi alan ve iktisadi kararlara yön verme kabiliyeti olan bireylerin İslami finans okuryazarlık seviyeleri belirlenmeye ve ölçülmeye çalışılmakta, İslami finansal okuryazarlığa etki eden faktörlerin kişiler üzerindeki etkileri araştırılmakta ve ankette sorulan sorulara verilen cevapların analizi yapılarak akademik literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı (Evreni, Örneklemi ve Kısıtları)

Araştırmanın evreni halihazırda A grubu mesleklerde istihdam olunan kamu personelidir. Evren olarak A grubu mesleklerde istihdam olunan kamu personelinin seçilmesinin sebebi temel iktisat eğitimi almaları veya mesleğe girmek için şart koşulan sınavlarda iktisat alanı ve derslerinde başarılı olmalarıdır. Evrenin A grubu mesleklerde istihdam olunan kamu personelinden oluşmasının diğer bir nedeni ise iktisat alanında bilgi düzeyi yüksek olduğu kabul edilen kişilerin İslami finansa ilişkin bilgi ve farkındalık potansiyellerinin olacağına ilişkin kanaate sahip olunmasıdır.

Bu aşamada A grubu mesleklerde çalışan kamu personelinin iktisat eğitim ve bilgi düzeylerinin ne olduğunun mevzuat temelli olarak belirtilmesi gerekmektedir. 18.03.2022 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ve 03.05.2002 tarih ve 24744 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Kamu Görevlerine İlk Defa Atanacaklar İçin Yapılacak Sınavlar Hakkında Genel Yönetmelik” ilk defa kamu hizmeti ve görevlerine atanacakların tabi tutulacakları sınavlar hakkında genel ilke ve usulleri belirlemektedir. İlgili yönetmeliğin kapsam başlıklı 2’nci maddesinde A ve B grubu kadroların neler olduğu ve bu kadrolara atanacaklara yapılacak sınavların yönetmeliğin kapsamında olduğunu ifade edilmektedir.

Yönetmelik A grubu meslekleri, “Başbakanlık, bakanlıklar, bunların müsteşarlık, başkanlık ve bağımsız genel müdürlük düzeyindeki bağlı ve ilgili kuruluşları ile bağlı ortaklıklarındaki, özel yarışma sınavına tabi tutulmak suretiyle girilen ve belirli bir yetişme programı sonrası yeterlik sınavına tabi tutulan mesleklere ilişkin kadro ve görevler ile il özel idareleri ve belediyelerin teftiş kurullarına atanacaklar...” olarak tanımlamaktadır. Yönetmeliğin kadroyu tanımlarken anlatmak istediği kadrolar genel

olarak müfettiş, uzman, denetmen, denetçi, kontrolörlük ve kaymakam adaylığı kadrolarından oluşmaktadır.

Yine yönetmeliğin kısaltma ve tanımlar başlıklı 5'inci maddesinde, "Giriş Sınavı: Kamu kurum ve kuruluşlarının, bu Yönetmelikte (A) grubu olarak nitelendirilmiş kadrolarına atanacakları belirlemek üzere KPSS sonuçlarına göre saptayacaklarının üzerinde bir puanı olan adayların katılımı ile kendi mevzuatına göre yapacakları, yazılı ve/veya sözlü bölümlerden oluşan sınavı ifade eder" denilmektedir. Dolayısıyla A grubu memuriyet, yarışma sınavı ile mesleklere kabul edilen ve belirlenmiş yetişme programı sonrasında yeterlilik sınavına tabi tutularak başarılı olmaları durumunda atanacak kadroları ifade etmektedir.

2023 yılı kamu personeli seçme sınavına ilişkin ÖSYM tarafından yapılan ilanın KPSS A grubu alan bilgisine ilişkin duyurusunda sınavın üç oturumdan oluşacağı belirtilmiştir. İlan göre 1. oturumda kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, 2. oturumda hukuk, iktisat, maliye, 3. oturumda ise işletme, muhasebe, istatistik alanlarından oluşacağı ifade edilmiştir. Bununla birlikte ÖSYM tarafından yayımlanan "2023 Kamu Personel Seçme Sınavı (KPSS) Kılavuzu A Grubu ve Öğretmenlik" kılavuzda sınava girecek olan adaylara ilişkin ders bazlı sorumlu olunan konular ilan edilmiştir (ÖSYM, 2023):

- İktisat dersinde, iktisadi doktrinler tarihi %5, mikro iktisat %30, makro iktisat %25, para-banka-kredi %10, uluslararası iktisat %10, kalkınma-büyüme %10, Türkiye ekonomisi %10 konularında belirtilen oranlarda;
- Maliye dersinde maliye teorisi %10, kamu gelirleri %15, kamu giderleri %15, kamu borçları %15, bütçe %15, vergi hukuku %15, maliye politikası %15, konularında belirtilen oranlarda;
- Muhasebe dersinde, genel muhasebe %70, mali tablolar analizi %20, ihtisas muhasebesi (maliyet muhasebesi, yönetim muhasebesi, denetim, TFRS, TMS) %10 konularında belirtilen oranlarda sorumlu olduğu ilan edilmiş ve mezun olunacak programların ise temel olarak iktisadi ve idari bilimler fakültesi, siyasal bilgiler fakültesi, işletme fakültesi, iktisat fakültesi, bazı meslekler için hukuk ve mühendislik fakültesi veya dengi fakülteler olduğu belirtmiştir.

Yukarıda yer alan sınav alan ve konularından anlaşılacağı üzere A grubu mesleklere girmek isteyen adayların temel iktisat eğitimini lisans düzeyinde veya sınavlara hazırlık

aşamasında almaları ve en azından kamu personeli seçme sınavında bu ders ve konularda başarılı olmaları gerekmektedir.

Araştırmanın kapsam kısıtı da bizatihi A grubu mesleklerde çalışan Hâkim-Savcı, Denetim Personeli, Uzman ve Kaymakam personeli olmaktadır. Çünkü araştırma yöntemi olarak seçilen anket çalışmasında yer alan sorular iktisat eğitime dayalı olarak meslek ifa eden ya da iktisadi anlaşmazlıkları hukuk bağlamında çözüme kavuşturan A grubu meslek mensuplarına yöneltilmiştir. Anılan meslek gruplarının İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin incelenmesine yönelik yapılan ilk çalışma olması hasebiyle de sonuçları itibariyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı yukarıda kısıtı belirtilen A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi/ölçülmesidir. Literatür taraması bölümünde görüleceği üzere ilk defa temel iktisat eğitimi alan veya bu derslerden başarılı olan bir evrene İslami finans ürünleri, İslami finansın temel ilkeleri vb. konuları ile ilgili sorular yöneltilmiş ve İslami finansal okuryazarlık düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır.

3.3. Araştırma Yöntemi ve Hipotezleri

Kartopu örnekleme yöntemi, erişilmesi zor olan popülasyonlara ulaşmak için kullanılan bir araştırma yöntemidir. İlk araştırma grubu veya bireylere ulaşıldıktan sonra bu birey ve gruplar aracılığı ile yeni denekler bulunur. Sonra onlar aracılığıyla yenilerine ulaşılır. Araştırma evreninde yer alan kişilerin farklı meslek gruplarında olmaları, Türkiye'nin farklı bölgelerinde çalışmaları ve tamamına ulaşmanın güç olması sebebiyle çalışmada kartopu örnekleme yöntemi uygulanmıştır.

Anket formu, ulusal ve uluslararası çalışmalardan yararlanılarak ve alanında uzman akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanmıştır. Anket formu oluşturulurken Yıldırım (2020), Bekereci (2018) ve Durmuş ve Yardımcıoğlu (2018) kaynaklarından faydalanılmıştır. Çalışmada İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesinde özellikle Muhammed Veysel Yıldırım tarafından gerçekleştirilen “İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği” isimli çalışmada kullanılan sorular temel alınmıştır.

Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yaş, cinsiyet, mezun olunan fakülte, alınan iktisat eğitimi ve meslek gibi demografik sorular sorulmuştur. İkinci

bölümde “Hiç Duymadım”, “Sadece Duydum”, “Bilgim Var” seçeneklerinden oluşan İslami finans terimlerinin bilinirliği üzerine toplamda sekiz soru sorulmuştur. Üçüncü bölümde ise katılımcıların İslami finansla ilişkin tutum ve davranışlar ile bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”, “Katılıyorum”, “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneklerinden oluşan 5’li Likert ölçeği kullanılarak hazırlanan 29 adet soru bulunmaktadır. Ayrıca katılımcılara “Fikrim Yok” seçeneği de sunulmuştur. Ankete kısıtı açıklanan A grubu meslek mensubu 331 kişi katılmıştır. Anket Google Form üzerinden çevrimiçi olarak 10.03.2024-04.04.2024 tarihleri arasında yapılmış ve SPSS programı ile analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışma içerisinde betimsel istatistiklerin yanı sıra hipotezlerin test edilebilmesi için ANOVA analizinden faydalanılmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H₁: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans bilgi düzeyi demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H_{1a}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans bilgi düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H_{1b}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans bilgi düzeyi yaşa göre farklılık göstermektedir.

H_{1c}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans bilgi düzeyi mesleğe göre farklılık göstermektedir.

H_{1d}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans bilgi düzeyi kullanılan bankaya göre farklılık göstermektedir.

H_{1e}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans bilgi düzeyi mezun olunan fakülteye göre farklılık göstermektedir.

H_{1f}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans bilgi düzeyi İslam iktisadı ve finansı hakkında eğitim almış olmaya göre farklılık göstermektedir.

H₂: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans ile ilgili tutumları demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H_{2a}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans ile ilgili tutumları cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H_{2b}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans ile ilgili tutumları yaşa göre farklılık göstermektedir.

H_{2c}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans ile ilgili tutumları mesleğe göre farklılık göstermektedir.

H_{2d}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans ile ilgili tutumları kullanılan bankaya göre farklılık göstermektedir.

H_{2e}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans ile ilgili tutumları mezun olunan fakülteye göre farklılık göstermektedir.

H_{2f}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans ile ilgili tutumları İslam iktisadı ve finansı hakkında eğitim almış olmaya göre farklılık göstermektedir.

H₃: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans hassasiyeti demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H_{3a}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans hassasiyeti cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H_{3b}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans hassasiyeti yaşa göre farklılık göstermektedir.

H_{3c}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans hassasiyeti mesleğe göre farklılık göstermektedir.

H_{3d}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans hassasiyeti kullanılan bankaya göre farklılık göstermektedir.

H_{3e}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans hassasiyeti mezun olunan fakülteye göre farklılık göstermektedir.

H_{3f}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans hassasiyeti İslam iktisadı ve finansı hakkında eğitim almış olmaya göre farklılık göstermektedir.

H₄: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans araç ve yöntem bilgi düzeyi demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H_{4a}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans araç ve yöntem bilgi düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H_{4b}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans araç ve yöntem bilgi düzeyi yaşa göre farklılık göstermektedir.

H_{4c}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans araç ve yöntem bilgi düzeyi mesleğe göre farklılık göstermektedir.

H_{4d}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans araç ve yöntem bilgi düzeyi kullanılan bankaya göre farklılık göstermektedir.

H_{4e}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans araç ve yöntem bilgi düzeyi mezun olunan fakülteye göre farklılık göstermektedir.

H_{4f}: A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans araç ve yöntem bilgi düzeyi İslam iktisadı ve finansı hakkında eğitim almış olmaya göre farklılık göstermektedir.

3.4. Literatür Taraması

Bu bölümde İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesine ve sonuçlarının analiz edilmesi üzerine yapılmış olan ulusal ve uluslararası akademik çalışmalara yer verilecektir. 2016 senesinde, Türkiye’de İslam ekonomi ve finansı sahasında ilk lisans programı kurulmuştur. Ülkemizde halihazırda, İslam ekonomisi ve finansı alanında biri İngilizce 4 lisans, 20 yüksek lisans ve 7 doktora programı olmak üzere 31 adet akademik program bulunmaktadır (Kaynar, 2023). Yüksek Öğretim Kurumu tarafından 2022-2023 öğretim yılına ilişkin yayımlanan verilerde İslam Ekonomisi ve Finansı, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans, İslam İktisadı, İslam İktisadı ve Finans, İslam İktisadı ve Hukuk, İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı, İslami Bankacılık ve Finans ile İslami Sigortacılık öğretim birimi başlığı altında 378 lisans, 736 yüksek lisans ve 402 doktora eğitimi olmak üzere toplamda 1.516 öğrenci İslam iktisadına ilişkin eğitim görmektedir (YÖK, 2024). Ancak yapılan araştırmalarda finansal okuryazarlık ile alakalı birçok çalışmaya rastlanılmış olmasına rağmen İslami finansal okuryazarlık üzerine yapılan çalışmalar görece çok daha az sayıdadır. Bununla birlikte son yıllarda İslami finansal okuryazarlık üzerine yapılan akademik çalışmaların arttığı görülmektedir. Bu çalışmalar bazıları aşağıda incelenmiştir.

Kohistani (2023) tarafından, Karabük Üniversitesi’nde İşletme, Aktüerya, İktisat, Halkla İlişkiler, Uluslararası Ticaret ve Finansman bölümlerinde lisans eğitimi alan 344 öğrenci üzerinde anket çalışması yapılarak, İslami finansal okuryazarlık bilgi ve tutumlarının hangi faktörlerden etkilendiği araştırılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçekte yer alan çaresizlik, dindarlık ve mali tatmin boyutlarının inanç eğilimi ve finansal uygulamalar üzerindeki etkisi incelenmiş ve inanç, çaresizlik ve dindarlık ile finansal uygulamalar arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Bereket (2023) tarafından Türkiye’de 530 katılımcı ile yapılan anket çalışması, temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri, katılım bankacılığı ve İslami finans ürünleri olmak üzere dört boyutlu bir ölçek kullanarak İslami finans okuryazarlık düzeyini ölçmeyi ve bu düzeyin bütçeleme ve tasarruf eğilimleri üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Çalışmanın bulguları, temel finans ve ekonomi bilgisinin yüksek, İslami finans prensipleri bilgisinin düşük, katılım bankacılığı ve İslami finans ürünleri bilgisinin ise orta seviyede olduğunu göstermiştir.

Ersöz (2023) tarafından, Gaziantep’te katılım bankacılığı ürünlerini kullanan ve düzenli yatırım yapan 452 müşteriye anket çalışması yapılarak, İslami finansal okuryazarlığın yatırım tercihlerine etkisinde finansal risk toleransının aracılık rolü araştırılmıştır. Çalışmada, İslami finansın temel ilkelerini ve inceliklerini daha iyi anlayan ve kavrayan bireylerin finansal risklerle daha iyi başa çıkabilme ve bu risklerle daha sağlıklı yönetebilme yeteneğine sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Yıldırım (2023) tarafından, 403 lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencisinin katıldığı çevrimiçi anket yoluyla İslami finansal bilgisinin tüketim alışkanlıklarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre bireylerin İslami finansal okuryazarlık seviyesi ile tüketim tercihleri arasında anlamlı ilişki olmadığı ve İslami finans eğitimi alan veya İslami finans ile ilgili konferans, ders veya etkinliğe katılanların katılmayanlara göre sorulara daha anlamlı cevaplar verdiği tespit edilmiştir.

Kaynar (2023) tarafından, 13 akademisyen ve 17 öğrenciyle yarı yapımsel mülakatlar gerçekleştirilerek, yükseköğretimdeki İslami finans ve ekonomi eğitimindeki zorluklar incelenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışma, ders materyali eksikliği, müfredattaki standart eksikliği, akademik çalışmalardaki benzerlik, yetersiz eğitmen kadrosu, heterojen öğrenci profili, istihdam sorunu ve ideolojik bakış açısı gibi 7 temel sorunun İslami finans eğitimini ve bu eğitime talebi olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Ülev, Burgazoğlu ve Selçuk (2022) tarafından, Türkiye’deki konvansiyonel banka müşterileri ile katılım bankası müşterilerinin finansal risk toleransları ve genel risk algısı yapısının demografik özellikler bağlamında değerlendirilmesine yönelik yapılan çalışmada anket yöntemi kullanılmak suretiyle 1718 vadeli veya katılım hesabı olan katılımcının verileri analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların %70’inin konvansiyonel bankalarda vadeli mevduat hesabı, %35,8’inin katılım

bankasında katılım hesabı ve %5,2'sinin ise her iki tür bankada da hesabı olduğunu görülmüştür.

Güney (2022), Türkiye'de görev yapan 289 vergi müfettişinin anket yöntemi kullanmak suretiyle İslami finans ürünlerine dair bilgi seviyelerini ölçmüştür. Yapılan analizler sonucunda, cinsiyet, eğitim durumu ve unvan gibi demografik faktörlere göre İslami finans ürünlerine dair bilgi seviyesinde anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu farklılıklar arasında en belirgin olanı müşâreke ve müdârebe ürünlerinde görülmüşken, sukuk, riba ve murâbaha ürünlerine dair bilgi seviyesinin demografik faktörlerden etkilenmediği ortaya çıkmıştır. Bu bulgular ışığında, genel olarak vergi müfettişlerinin İslami finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Işık (2021) tarafından, Türkiye ve Malezya'da katılım bankalarının bankacılık sektöründeki pazar paylarını İslami finansal okuryazarlık bağlamında araştırmak amacıyla 402 Türk ve 294 Malezyalı katılımcıya anket uygulanmıştır. Çalışma, Türkiye'de faizsiz finansal davranışa yönelik eğilimin yüksek olmasına rağmen, katılım bankalarının kullanımının düşük olduğunu ve faizsiz finansal bilgi ve farkındalık düzeyinin yetersiz kaldığını ortaya koymuştur.

Dolgun (2020) tarafından, farklı bölümlerde öğrenim gören 617 üniversite öğrencisinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmek amacıyla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma verilerinin analizine göre genel olarak İslami finansal okuryazarlık düzeyinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dini hassasiyeti olan ve muhafazakâr aile yapısına sahip öğrencilerin ankete katılımının yüksek olduğu çalışmada katılımcıların konvansiyonel bankaları daha fazla tercih ettikleri, bunun sebebi olarak ise İslami finansal okuryazarlık konusundaki farkındalıklarının yeterli düzeyde olmaması olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin, İslami finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu ifade edilmiştir.

Qublan (2022) tarafından, Çankırı Karatekin Üniversitesi bünyesinde yer alan iktisadi ve idari bilimler ve İslami ilimler fakültelerinde eğitim gören 344 öğrenciye, İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik anket yönetimi kullanılarak sorular yönelmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgisinin orta seviyede, İslami finans prensiplerine ilişkin bilgisinin düşük ve İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi düzeyinin ise orta seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. İslami ilimler fakültesi öğrencilerinin İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyinin iktisadi ve idari

bilimler fakültesi öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna karşın, iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin katılım bankacılığı bilgi düzeyinin İslami ilimler fakültesi öğrencilerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kazak (2021), yaptığı araştırmada İslami finans sisteminin Türkiye’de ekonomik kalkınma ve sosyal barışa katkıda bulunma potansiyelini inceleyerek bu alanda uygulanabilir bir model önermiştir. Ayrıca, ekonomik kalkınma ve sosyal barışın sağlanması için İslami finansal okuryazarlığın tabana yayılması ve firma yöneticileri arasında İslami finansal okuryazarlık seviyesinin artırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Şakarcan (2021) tarafından, Türkiye’de emek sermaye ortaklığının (mudârebe) neden yaygın olarak kullanılmadığını ve kullanıldığında karşılaşılan riskleri ve zorlukları incelemek amacıyla 30 katılım bankası çalışanı ve 20 girişimciyle kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Şakarcan, mudarebe finansmanının daha az tercih edilme sebepleri olarak, “murabaha finansmanın daha fazla tercih edilmesi, güven sorunu, kayıt dışı ekonomi, mevzuat, ekonomik değişiklikler ve risk kaygısı, yatırım yapılacak nitelikli proje noksanlığı, vade uyumsuzluğu” olduğunu tespit etmiştir. Erdoğan (2020) tarafından, İstanbul’daki katılım bankacılığı müşterilerinin İslami finans bilgisini ve bu bilginin yatırım tercihlerini nasıl etkilediğini öğrenmek amacıyla 110 kişiyle anket çalışması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda katılımcıların genel olarak İslami finans hakkında bilgi sahibi oldukları, ancak demografik faktörlerin yatırım tercihlerini etkilemediği görülmüştür.

Yıldırım (2020) tarafından, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, akademik ve idari personelinin İslami finansal okuryazarlık seviyelerini araştırmak için 363 kişiye anket uygulanmıştır. Ankete katılan 212 akademisyen ve 151 idari personelden elde edilen veriler, erkeklerin finansal araçlar hakkında kadınlardan daha fazla bilgi sahibi olduğunu ve genel olarak üniversite personelinin İslami finans okuryazarlığının oldukça düşük olduğunu tespit etmiştir.

Karakuş (2019) tarafından Adana ilinde gerçekleştirilen araştırmada, 276 kişiye anket uygulanarak katılımcıların genel finansal okuryazarlık ve İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile bu finansal ve İslami finansa ilişkin kavramlara dair tutum ve bilgi seviyeleri incelenmiştir. Katılımcıların, kredi kartı, banka kartı ve mevduat hesabı gibi yaygın kullanılan finansal ürünler hakkında yüksek bilgi sahibi olduğu, erkeklerin bu konuda kadınlara nazaran daha bilgili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların İslami

finansal okuryazarlık seviyeleri oldukça düşük çıkmıştır. Faiz algısı ise faizin haram olmadığı yönünde tespit edilmiştir. Cinsiyet faktörünün anket sorularına yansıyan etkisi anlamlı iken, meslek ve yaş faktöründe ise anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Bekereci (2018) tarafından, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi'nde eğitim gören 640 öğrenciyle yapılan anket çalışmasında İslami finansal okuryazarlık düzeyi ile buna etki ettiği düşünülen psikolojik faktörler (çaresizlik, dindarlık, mali tatmin) analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmada, öğrencilerin İslami finans hakkında geniş bilgiye sahip oldukları ve bu bilginin kadınlarda daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Dindarlık ile İslami finansal bilgi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve bu bilgiye sahip olan öğrencilerin çaresizlik eğilimlerinin azaldığı görülmüştür.

Nadirov (2018) tarafından, 207 katılımcı üzerinde anket çalışması gerçekleştirerek katılım bankacılığını tercih etmeyi etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırma sonucu, dini hassasiyetlerin, faizsiz işlemlerin ve müşteri odaklı personelin katılım bankacılığına geçişte önemli rol oynadığını göstermiştir. Katılımcılar arasında en çok bilinen İslami finansal ürün murabaha olurken, dini inancın güçlü olduğu katılımcıların katılım bankalarını tercih etme eğiliminin yüksek görülmüştür. Buna ek olarak, İslami finans bilgisine sahibi olmanın yanında cinsiyetin (erkek olmanın) katılım bankacılığı kullanımını pozitif yönde etkilediği fakat katılım bankacılığı müşterilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin ticari banka müşterilerinden daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Kervan (2018) tarafından, İslami finans sisteminde kullanılan yatırım araçlarının küresel ve ülkemizdeki durumları, işleyişleri, kullanım biçimleri, toplumdaki bilinirlik seviyeleri ve tercih edilme nedenlerini etkileyen faktörler karşılaştırmalı bir şekilde incelemiştir. Çalışmada en az 15 yıllık mesleki tecrübesi olan 5'i katılım bankalarından olmak üzere 15 banka şube müdürü ile mülakat yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye'de İslam finansın gelişmekte olduğu, konvansiyonel finans sistemi ile rekabet edebilecek olgunluğa erişemediği, mevcut finansal altyapının, İslam finans sisteminin tam olarak işleyişine uygun olmadığı, dini ve ekonomik gerekçelerle İslam finans yatırım araçlarına talep var olsa da sosyal açıdan geniş bir kabul görmediği fakat buna rağmen İslami finansın önemli bir gelişme potansiyeline sahip olduğu tespit edilmiştir.

Durmuş ve Yardımcıoğlu (2018) tarafından, Sakarya Üniversite'sinde okuyan ilahiyat fakültesi öğrencilerine konvansiyonel finans ve İslami finans okuryazarlık düzeylerini tespit etmek için kolayda örnekleme yöntemi kullanılmak suretiyle 269 öğrenciye çeşitli sorular yöneltilmiştir. Araştırmanın sonucunda ilahiyat fakültesi öğrencilerinin İslami finansal araçlara ve ürünlere dair bilgi düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çömlekçi (2017) tarafından, 401 katılım bankası müşterisine kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak sorular yöneltilmiş ve İslami finansa ilişkin bilgi seviyeleri ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda İslami finans bilgisinin arttıkça finansal sorumluluğun da arttığı tespit edilmiştir. Buna rağmen, katılım bankacılığı müşterilerinin çoğunun İslami finans bilgisi ve okuryazarlığı yetersiz bulunmuştur. Bunun yanında, katılım bankalarının tercih edilmesinin temel sebebinin İslami finansa ilişkin bilgi ve okuryazarlıktan dolayı değil faiz hassasiyetinden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Mutlu (2016) tarafından, İslami finans okuryazarlık endeksi oluşturmak amacıyla Trabzon'da 399 katılımcıyla anket çalışması yapılmış ve bireylerin İslami bankacılık ve finansman yöntemlerine ilişkin bilgi, tutum ve davranışları ölçülmüştür. Değerlendirmeye alınan 388 anket sonucunda, lisans mezunlarının İslami finansal okuryazarlık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Meslek grupları açısından ise en yüksek endeks değeri memurlarda, en düşük endeks değeri ise ev hanımlarında gözlemlenmiştir.

Sardiana (2016) tarafından, Jakarta'da 213 kişiye İslami finans ürünlerinin kullanımıyla ilgili bir anket çalışması uygulanmış ve sonuçları analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, İslami finansal okuryazarlık ile İslami finansal hizmet kullanım tercihleri arasında güçlü bir bağlantı olduğu ve İslami finansal bilgi düzeyi arttıkça İslami finans araçlarının tercih edilme oranlarının arttığı tespit edilmiştir.

Abdul Rahim vd. (2016), Malezya Utara Üniversitesi İslami Finans ve Bankacılık bölümünde öğrenim gören 200 öğrenci üzerinde yaptıkları anket çalışmasıyla öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerine etki eden psikolojik ve demografik faktörleri belirlemeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda, dini değerlerin, umutsuzluğun ve finansal tatminin İslami finansal okuryazarlık düzeylerine doğrudan etki ettiğini tespit etmişlerdir.

Abdillahı (2015) tarafından, Malezya Utara Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde 230 Müslüman çalışana uygulanan anket çalışması, İslami finansal bilinç düzeyi ile emeklilik

planlaması arasında anlamlı bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmada, erkeklerin emeklilik planı yapma oranlarının kadınlara göre daha yüksek olduğu ve emeklilik planlamasını etkileyen temel faktörlerin finansal okuryazarlık ve planlama bilgisi, cinsiyet ve gelir seviyesi olduğu belirtilmiştir.

Atkinson ve Messy (2012), 12 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, finansal okuryazarlığın, finansal bilgi, tutum ve davranışın bir araya gelmesiyle oluştuğunu ve finansal bilgi düzeyinin, finansal tutum ve davranışla güçlü bir şekilde bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur.

3.5. Bulgular ve Değerlendirilmesi

Yapılan anket sonucunda elde edilen verilere yönelik geçerlilik ve güvenilirlik analizi ile normallik analizi yapılarak verilerin güvenilir ve normal dağıldığı kabul edilmiştir. Akabinde katılımcıların demografik bilgileri frekans analizi yapılmak suretiyle tespit edilmiştir. Sonrasında betimleyici analizler yapılarak sorulara verilen cevaplar değerlendirilmiş ve farklı iki grubun ortalama değerlerini karşılaştırarak, gruplar arası anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirleyen bir istatistiksel yöntem olan ANOVA analizi yapılmıştır (Ervural, 2020).

3.5.1. Demografik Bilgiler

Katılımcılara ilişkin yaş, cinsiyet, meslek ve eğitim bilgilerine ilişkin demografik değişkenler ile kullanılan banka türüne ilişkin frekans dağılımları tablolar ve açıklamaları ile birlikte Tablo 2 ve 3'te yer almaktadır

		Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	284	85,8
	Kadın	47	14,2
Yaş	18-35	155	46,8
	36-45	151	45,6
	46 ve üzeri	25	7,6
Kullanılan Banka Türü	Sadece Katılım Bankası	20	6,0
	Sadece Mevduat Bankası	133	40,2
	Her İki Banka	178	53,8
Meslek	Hâkim-Savcı	29	8,8
	Denetim Personeli (Müfettiş, Murakıp, Denetçi, Kontrolör, Denetmen, İç Denetçi)	166	50,2
	Uzman	90	27,2
	Kaymakam	12	3,6
	Diğer ²³	34	10,3

Tablo 2: Ankete Katılanlara İlişkin Demografik Bilgiler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de yer alan verilere göre katılımcıların %85,8’i erkeklerden %14,2’si kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %92,4’ü 18-45 yaş aralığında iken sadece %7,6’sı 46 yaş üzerindedir. Kullanılan banka türüne ilişkin katılımcıların %6,0’ı sadece katılım bankası kullanırken her iki banka türünü kullananlar %53,80’dir. Katılımcıların meslek türlerine ilişkin dağılımlarına bakıldığında ise %50,2’si denetim personelinde oluşmaktadır.

		Frekans (N)	Yüzde (%)
Mezun Olunan Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler/İşletme/İktisat/Ekonomi/Siyasal Bilgiler	279	84,3
	Hukuk	27	8,2
	Diğer	25	7,6
İslam İktisadı ve Finansı ile Alakalı Alınan Eğitim, Ders, Seminer ve Konferans Bilgileri	Hayır	263	79,5
	Evet	68	20,5
Lisans veya Lisansüstü Eğitiminde Alınan İktisat Dersleri	İktisada Giriş	40	12,1
	Mikro İktisat	15	4,5
	Makro İktisat	32	9,7
	Para Teorisi	40	12,1
	Bankacılık ve Finans	42	12,7
	Ekonomi	39	11,8
	İktisadi Düşünceler Tarihi	42	12,7
	Türkiye Ekonomisi	81	24,5

Tablo 3: Ankete Katılanların Eğitim Bilgileri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

²³ Meslek grubu olarak “Diğer” tanımına gelir uzmanı, defterdarlık uzmanı, milli emlak kontrolörleri ve muhasebat kontrolörleri dahildir.

Tablo 3’te yer alan verilere göre katılımcıların %84,3’ü iktisadi ve idari bilimler fakültesi, işletme fakültesi, iktisat fakültesi, ekonomi fakültesi ve siyasal bilgiler fakültelerinin herhangi birinden mezun olmuşlardır. Katılımcıların %79,5’i İslam iktisadı ve finansı ile alakalı eğitim, ders, seminer veya konferanslardan herhangi birini hiç almamış ancak katılımcıların tamamı temel iktisat bilgini içerisinde barındıran derslerinden en az bir tanesini almışlardır.

3.5.2. İslami Finans Terimleri Bilgi Düzeyleri

Katılımcıların İslami finans terimleri hakkındaki bilgi düzeyleri ile İslami finans okuryazarlığına ilişkin sorulara verilen cevaplar ve frekans bilgileri ile bu bilgilerin sonuçlarına ilişkin açıklayıcı bilgiler ve analizler aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

İslami Finans Terimleri	Hiç Duymadım		Sadece Duydum		Biliyorum		Ortalama	Medyan	Standart Sapma
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)			
Faiz	1	0,3	5	1,5	325	98,2	1,98	2	0,164
Hisse Senedi	1	0,3	20	6,0	310	93,7	1,93	2	0,261
Bireysel Emeklilik	2	0,6	25	7,6	304	91,8	1,91	2	0,304
Cari Hesap	6	1,8	26	7,9	299	90,3	1,89	2	0,372
Kâr Payı	4	1,2	27	8,2	300	90,6	1,89	2	0,345
Tahvil	8	2,4	46	13,9	277	83,7	1,81	2	0,449
Leasing	20	6,0	64	19,3	247	74,6	1,69	2	0,581
Katılma Hesabı	20	6,0	65	19,6	246	74,3	1,68	2	0,582
Kira Sertifikası	33	10	105	31,7	193	58,3	1,48	2	0,671
Bireysel Finansman	66	19,9	101	30,5	164	49,5	1,3	1	0,78
Riba	93	28,1	57	17,2	181	54,7	1,27	2	0,871
İstisna	116	35,0	77	23,3	138	41,7	1,07	1	0,875
Sukuk	142	42,9	93	28,1	96	29,0	0,86	1	0,838
Karz-ı Hasen	154	46,5	69	20,8	108	32,6	0,86	1	0,88
Murâbaha	150	45,3	90	27,2	91	27,5	0,82	1	0,836
İcâre	200	60,4	79	23,9	52	15,7	0,55	0	0,75
Tekâfîl	212	64,0	74	22,4	45	13,6	0,5	0	0,724
Müdârebe	223	67,4	67	20,2	41	12,4	0,45	0	0,705
Selem	237	71,6	55	16,6	39	11,8	0,4	0	0,691
Müşâreke	238	71,9	57	17,2	36	10,9	0,39	0	0,676
Tevrük	248	74,9	56	16,9	27	8,2	0,33	0	0,621

Tablo 4: Katılımcıların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4’te, katılımcılara İslami finans terimleri hakkındaki bilgi düzeyleri sorulmuş ve en temel İslami finansal araç olan mudarebe ve müşârekeye ilişkin bilgilerinin düşük olduğu; katılım bankaları tarafından kullanılan fonların %54,61’ine (TKBB, 2024) tekabül eden en fazla kullanılan İslami finansal araç olan murâbahanın (Samireh, 2020)

da bilinirliğinin düşük olduğu fakat mudârebe ve müşârekeye göre daha fazla bilindiği görülmüştür.

Ayrıca İslami finans terimleri konvansiyonel finans terimlerine nazaran daha az bilinmektedir. Zira İslami finansla özgü terimlerin ortalamaları incelendiğinde elde edilen sonuçların “hiç duymadım” şikkına yakın olduğu görülmüştür.

Faizsizlik ilkesi üzerine kurulan İslam finansının başat terimi olan faiz ve riba kavramlarının çoğu zaman birbirleri yerine kullanıldığı daha önce ifade edilmişti. Ancak ortalamalara bakıldığında faizin neredeyse herkes tarafından bilindiği ribanın bilinirliğinin ise daha düşük kaldığı görülmüştür.

İslami Finans Terimleri	Hiç Duymadım		Sadece Duydum		Biliyorum		Ortalama	Medyan	Standart Sapma
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)			
Faiz	0	0	0	0	29	100	2	2	0
Tahvil	1	3,4	8	27,6	20	69	1,66	2	0,553
Katılma Hesabı	0	0	4	13,8	25	86,2	1,86	2	0,351
Riba	3	10,3	3	10,3	23	79,3	1,69	2	0,66
Cari Hesap	1	3,4	2	6,9	26	89,7	1,86	2	0,441
Bireysel Emeklilik	1	3,4	2	6,9	26	89,7	1,86	2	0,441
Kâr Payı	0	0	0	0	29	100	2	2	0
Leasing	1	3,4	7	24,1	21	72,4	1,69	2	0,541
Kira Sertifikası	5	17,2	9	31	15	51,7	1,34	2	0,769
Hisse Senedi	0	0	2	6,9	27	93,1	1,93	2	0,258
Murâbaha	12	41,4	7	24,1	10	34,5	0,93	1	0,884
Karz-ı Hasen	11	37,9	7	24,1	11	37,9	1	1	0,886
Bireysel Finansman	6	20,7	10	34,5	13	44,8	1,24	1	0,786
İstisna	12	41,4	5	17,2	12	41,4	1	1	0,926
İcâre	17	58,6	4	13,8	8	27,6	0,69	0	0,891
Sukuk	18	62,1	4	13,8	7	24,1	0,62	0	0,862
Selem	21	72,4	2	6,9	6	20,7	0,48	0	0,829
Tekâfül	16	55,2	8	27,6	5	17,2	0,62	0	0,775
Tevrük	23	79,3	3	10,3	3	10,3	0,31	0	0,66
Müşâreke	20	69	3	10,3	6	20,7	0,52	0	0,829
Mudârebe	21	72,4	4	13,8	4	13,8	0,41	0	0,733

Tablo 5: Katılımcılardan Hâkim-Savcı Kadrolarında Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5’te, katılımcılardan hâkim-savcı kadrolarında çalışanların İslami finans terimleri hakkındaki bilgi düzeyleri sorulmuştur. Ortalamalara bakıldığında faiz teriminin herkes tarafından bilindiği ancak ribanın bilinirliğinin daha düşük kaldığı görülmüştür. İslami finansla özgü terimler olan sukuk, selem, tekâfül, tevrük, müşâreke ve mudârebenin

neredeysse hiç bilinmediği fakat murâbahanın genel ortalamaya nazaran daha fazla bilindiği görülmüştür.

İslami Finans Terimleri	Hiç Duymadım		Sadece Duydum		Biliyorum		Ortalama	Medyan	Standart Sapma
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)			
Faiz	1	0,6	3	1,8	162	97,6	1,97	2	0,204
Hisse Senedi	0	0	6	3,6	160	96,4	1,96	2	0,187
Bireysel Emeklilik	0	0	12	7,2	154	92,8	1,93	2	0,26
Cari Hesap	1	0,6	11	6,6	154	92,8	1,92	2	0,291
Tahvil	2	1,2	11	6,6	153	92,2	1,91	2	0,327
Kâr Payı	2	1,2	12	7,2	152	91,6	1,9	2	0,334
Leasing	7	4,2	25	15,1	134	80,7	1,77	2	0,515
Katılma Hesabı	6	3,6	30	18,1	130	78,3	1,75	2	0,513
Kira Sertifikası	9	5,4	47	28,3	110	66,3	1,61	2	0,591
Bireysel Finansman	32	19,3	48	28,9	86	51,8	1,33	2	0,78
Riba	48	28,9	33	19,9	85	51,2	1,22	2	0,87
İstisna	53	31,9	31	18,7	82	49,4	1,17	1	0,887
Sukuk	65	39,2	42	25,3	59	35,5	0,96	1	0,866
Murâbaha	80	48,2	45	27,1	41	24,7	0,77	1	0,823
İcâre	100	60,2	43	25,9	23	13,9	0,54	0	0,727
Karz-ı Hasen	86	51,8	32	19,3	48	28,9	0,77	0	0,871
Tekâfül	112	67,5	33	19,9	21	12,7	0,45	0	0,71
Müdârebe	120	72,3	26	15,7	20	12	0,4	0	0,695
Selem	119	71,7	28	16,9	19	11,4	0,4	0	0,686
Teverruk	125	75,3	26	15,7	15	9	0,34	0	0,638
Müşâreke	129	77,7	22	13,3	15	9	0,31	0	0,631

Tablo 6: Katılımcılardan Denetim Personeli (Müfettiş, Murakıp, Denetçi, Kontrolör, Denetmen, İç Denetçi) Kadrolarında Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6’da, katılımcılardan denetim personeli (müfettiş, murakıp, denetçi, kontrolör, denetmen, iç denetçi) kadrolarında çalışanların İslami finans terimleri hakkındaki bilgi düzeyleri sorulmuştur. Denetim personelinin İslami finansa özgü terimlere ilişkin bilgi düzeylerinin çok düşük seviyede kaldığı görülmüştür. Yine ortalamalara bakıldığında hakim-savcı mesleklerini icra edenlere nazaran denetim personelinin İslami finans terimlerine ilişkin bilgi düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

İslami Finans Terimleri	Hiç Duymadım		Sadece Duydum		Biliyorum		Ortalama	Medyan	Standart Sapma
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)			
Faiz	0	0	1	1,1	89	98,9	1,99	2	0,105
Hisse Senedi	0	0	5	5,6	85	94,4	1,94	2	0,23
Bireysel Emeklilik	1	1,1	8	8,9	81	90	1,89	2	0,35
Cari Hesap	2	2,2	7	7,8	81	90	1,88	2	0,392
Kâr Payı	1	1,1	10	11,1	79	87,8	1,87	2	0,373
Tahvil	2	2,2	18	20	70	77,8	1,76	2	0,481
Leasing	8	8,9	20	22,2	62	68,9	1,6	2	0,65
Katılma Hesabı	9	10	21	23,3	60	66,7	1,57	2	0,671
Kira Sertifikası	13	14,4	31	34,4	46	51,1	1,37	2	0,726
Riba	27	30	13	14,4	50	55,6	1,26	2	0,894
Bireysel Finansman	19	21,1	29	32,2	42	46,7	1,26	1	0,787
İstisna	29	32,2	33	36,7	28	31,1	0,99	1	0,8
Karz-ı Hasen	38	42,2	20	22,2	32	35,6	0,93	1	0,884
Murâbaha	36	40	26	28,9	28	31,1	0,91	1	0,843
Sukuk	33	36,7	33	36,7	24	26,7	0,9	1	0,794
İcâre	51	56,7	25	27,8	14	15,6	0,59	0	0,748
Müdârebe	52	57,8	26	28,9	12	13,3	0,56	0	0,721
Tekâfûl	57	63,3	20	22,2	13	14,4	0,51	0	0,738
Müşâreke	55	61,1	25	27,8	10	11,1	0,5	0	0,691
Selem	61	67,8	19	21,1	10	11,1	0,43	0	0,688
Teverruk	66	73,3	17	18,9	7	7,8	0,34	0	0,621

Tablo 7: Katılımcılardan Uzman Kadrolarında Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7’de, katılımcılardan uzman kadrolarında çalışanların İslami finans terimleri hakkındaki bilgi düzeyleri sorulmuştur. Uzman kadrolarında çalışan personelin İslami finansa özgü terimlere ilişkin bilgi düzeylerinin çok düşük seviyede kaldığı görülmüştür. Yine ortalamalara bakıldığında hakim-savcı mesleklerini icra edenlere nazaran uzman personelin İslami finans terimlerine ilişkin bilgi düzeylerinin daha düşük olduğu, denetim personeline göre ise nispeten yüksek olduğu tespit edilmiştir.

İslami Finans Terimleri	Hiç Duymadım		Sadece Duydum		Biliyorum		Ortalama	Medyan	Standart Sapma
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)			
Faiz	0	0	0	0	12	100	2	2	0
Cari Hesap	0	0	0	0	12	100	2	2	0
Bireysel Emeklilik	0	0	0	0	12	100	2	2	0
Kâr Payı	0	0	0	0	12	100	2	2	0
Hisse Senedi	0	0	1	8,3	11	91,7	1,92	2	0,289
Tahvil	0	0	2	16,7	10	83,3	1,83	2	0,389
Katılma Hesabı	1	8,3	1	8,3	10	83,3	1,75	2	0,622
Leasing	0	0	3	25	9	75	1,75	2	0,452
Riba	2	16,7	2	16,7	8	66,7	1,5	2	0,798
Kira Sertifikası	1	8,3	4	33,3	7	58,3	1,5	2	0,674
Bireysel Finansman	1	8,3	4	33,3	7	58,3	1,5	2	0,674
Karz-ı Hasen	2	16,7	3	25	7	58,3	1,42	2	0,793
Murâbaha	5	41,7	2	16,7	5	41,7	1	1	0,953
İstisna	6	50	1	8,3	5	41,7	0,92	0,5	0,996
Müdârebe	6	50	3	25	3	25	0,75	0,5	0,866
Sukuk	6	50	4	33,3	2	16,7	0,67	0,5	0,778
İcâre	9	75	2	16,7	1	8,3	0,33	0	0,651
Müşâreke	8	66,7	2	16,7	2	16,7	0,5	0	0,798
Tekâfûl	9	75	1	8,3	2	16,7	0,42	0	0,793
Selem	9	75	2	16,7	1	8,3	0,33	0	0,651
Teverruk	10	83,3	2	16,7	0	0	0,17	0	0,389

Tablo 8: Katılımcılardan Kaymakam Kadrolarında Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 8’de, katılımcılardan kaymakam unvanı ile çalışanların İslami finans terimleri hakkındaki bilgi düzeyleri sorulmuştur. Kaymakam unvanı ile çalışan personelin İslami finansa özgü terimlere ilişkin bilgi düzeylerinin çok düşük seviyede kaldığı görülmüştür. Bunun yanında kaymakamların denetim personeli ve uzman kadrolarda çalışanlara nazaran İslami finans terimlerini daha fazla bildiği söylenebilir.

İslami Finans Terimleri	Hiç Duymadım		Sadece Duydum		Biliyorum		Ortalama	Medyan	Standart Sapma
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)			
Faiz	0	0	1	2,9	33	97,1	1,97	2	0,171
Bireysel Emeklilik	0	0	3	8,8	31	91,2	1,91	2	0,288
Kâr Payı	1	2,9	5	14,7	28	82,4	1,79	2	0,479
Hisse Senedi	1	2,9	6	17,6	27	79,4	1,76	2	0,496
Cari Hesap	2	5,9	6	17,6	26	76,5	1,71	2	0,579
Tahvil	3	8,8	7	20,6	24	70,6	1,62	2	0,652
Katılma Hesabı	4	11,8	9	26,5	21	61,8	1,5	2	0,707
Leasing	4	11,8	9	26,5	21	61,8	1,5	2	0,707
Kira Sertifikası	5	14,7	14	41,2	15	44,1	1,29	1	0,719
Bireysel Finansman	8	23,5	10	29,4	16	47,1	1,24	1	0,819
Riba	13	38,2	6	17,6	15	44,1	1,06	1	0,919
İstisna	16	47,1	7	20,6	11	32,4	0,85	1	0,892
Karz-ı Hasen	17	50	7	20,6	10	29,4	0,79	0,5	0,88
Murâbaha	17	50	10	29,4	7	20,6	0,71	0,5	0,799
İcâre	23	67,6	5	14,7	6	17,6	0,5	0	0,788
Tekâfül	18	52,9	12	35,3	4	11,8	0,59	0	0,701
Sukuk	20	58,8	10	29,4	4	11,8	0,53	0	0,706
Müdârebe	24	70,6	8	23,5	2	5,9	0,35	0	0,597
Teverruk	24	70,6	8	23,5	2	5,9	0,35	0	0,597
Müşâreke	26	76,5	5	14,7	3	8,8	0,32	0	0,638
Selem	27	79,4	4	11,8	3	8,8	0,29	0	0,629

Tablo 9: Katılımcılardan A Grubu Diğer Kadrolarda Çalışanların İslami Finans Terimleri Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 9’da, A grubu diğer kadrolarda çalışanların İslami finans terimleri hakkındaki bilgi düzeyleri sorulmuştur. A grubu diğer kadrolarda çalışan personelin İslami finansa özgü terimlere ilişkin bilgi düzeylerinin hakim-savcı mesleklerini icra edenlere nazaran düşük denetim personeline nazaran yüksek olduğu tespit edilmiştir.

3.5.3. İslami Finans Okuryazarlığı Düzeyleri

Araştırmada İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi için 31 adet soru sorulmuştur. Belirlenen her bir sorunun ilk bölümde yer alan yaş, cinsiyet, meslek, kullanılan banka türü, mezun olunan fakülte ve İslam iktisadı ve finansına ilişkin eğitim alınıp alınmadığı değişkenleri ile olan ilişkisi analiz edilmiştir.

Sorularda yer alan mezun olunan fakülte ilişkin cevaplarda İİBF ifadesi İktisadi ve İdari Bilimler, İşletme, İktisat, Ekonomi ve Siyasal Bilgiler fakültelerindeki ilgili bölümleri kapsar niteliktedir. Tablolardaki alan kısıtından dolayı belirtilen fakülteler İİBF olarak ifade edilmektedir. Yine meslek bölümünde yer alan denetim ifadesi müfettiş, murakıp,

denetçi, kontrolör, denetmen ve iç denetçiyi kapsamaktadır. Belirtilen kısıttan dolayı ilgili meslekler denetim başlığı altında ifade edilmektedir.

Sorular İslami finans bilgi düzeyi, İslami finans tutumu, İslami finans hassasiyeti ve İslami finansal araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgi düzeyleri başlıkları altında gruplandırılmış ve anket çalışmasının ilk bölümünde yer alan değişkenler ile analiz edilmiştir.

3.5.3.1. İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi

İslami finans sistemi bilgi düzeyi başlığı altında ankette yer alan ve aşağıda gösterilen soruların/önergelerin her birinin ilk bölümünde yer alan yaş, cinsiyet, meslek, kullanılan banka türü, mezun olunan fakülte ve İslam iktisadı ve finansına ilişkin eğitim alınıp alınmadığı değişkenleri ile ilişkisi incelenmiştir. Bu başlık altında katılımcılara İslami finans sisteminin temel ilkeleri ve işleyişine ilişkin ifadeler sunularak kendilerinden bu ifadeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Böylelikle İslami finans sistemine ilişkin bilgi düzeyleri ölçülmektedir.

- S1. İslami finans faizsiz bir sistemdir.
- S2. İslami finansta finansal işlemler mutlaka bir varlığa dayanmalıdır.
- S3. İslami finans kuruluşu her türlü ticari işlemi finanse edebilir.
- S4. İslami finans sistemi paranın, risklerin ve ödüllerin paylaşıldığı yasal ticaret ve yatırımlar sonucunda elde edilmesine önem verir.
- S5. İslami finans sistemi sadece Müslüman ülkelerde uygulanmaktadır.
- S6. İslami finans sisteminde yalnızca İslam dinine uyumlu işler ve mallar finanse edilir.
- S7. Gelir düzeyi düşük yatırımcıların birikimlerini faizli sistemde değerlendirmesi, İslam dininde uygun görülmektedir.
- S8. İslami bankalarda yapılan finansal işlemlerin İslam'a uygunluğu denetlenmektedir.
- S9. İslami finans sistemi açısından para bir mal değil, değişim aracıdır. Dolayısıyla alınıp satılamaz.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S1	Erkek	258	3,05	1,265	0,113
	Kadın	39	2,97	1,135	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S2	Erkek	227	3,84	0,927	1,336
	Kadın	33	3,64	1,113	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S3	Erkek	235	2,37	1,080	0,043
	Kadın	33	2,33	1,021	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S4	Erkek	217	3,59	0,929	0,282
	Kadın	32	3,69	0,896	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S5	Erkek	173	2,37	1,057	2,363
	Kadın	27	2,70	0,993	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S6	Erkek	231	3,84	0,937	0,266
	Kadın	31	3,74	1,032	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S7	Erkek	252	1,73	1,025	0,184
	Kadın	32	1,81	0,998	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S8	Erkek	200	2,87	1,104	0,002
	Kadın	25	2,88	1,201	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S9	Erkek	220	3,83	0,867	2,255
	Kadın	30	3,57	1,165	

Tablo 10: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Cinsiyete Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 10’da görüleceği üzere sorulan sorulara verilen cevaplara göre test edilen finansal bilgi düzeyi cinsiyete göre anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Buna göre İslami finans bilgisi bağlamında erkek ve kadın kamu personelinin bilgi düzeylerinin birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{1a} desteklenmemiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S1	18-35	138	2,99	1,250	0,463
	36-45	137	3,11	1,247	
	46 ve üzeri	22	2,91	1,269	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S2	18-35	114	3,91	0,888	3,207*
	36-45	127	3,68	1,030	
	46 ve üzeri	19	4,16	0,602	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S3	18-35	118	2,29	1,030	0,608
	36-45	130	2,43	1,113	
	46 ve üzeri	20	2,45	1,050	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S4	18-35	112	3,71	0,856	1,545
	36-45	120	3,50	0,996	
	46 ve üzeri	17	3,71	0,772	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S5	18-35	94	2,36	1,025	0,356
	36-45	91	2,48	1,058	
	46 ve üzeri	15	2,33	1,234	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S6	18-35	122	3,84	0,882	0,477
	36-45	122	3,78	1,016	
	46 ve üzeri	18	4,00	0,907	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S7	18-35	131	1,62	0,972	1,877
	36-45	131	1,82	1,063	
	46 ve üzeri	22	1,95	0,999	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S8	18-35	107	2,93	1,127	0,571
	36-45	103	2,79	1,108	
	46 ve üzeri	15	3,00	1,069	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S9	18-35	114	3,91	0,793	3,260*
	36-45	117	3,65	1,045	
	46 ve üzeri	19	4,05	0,405	

Tablo 11: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Yaşa Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 11’de görüleceği üzere elde edilen veriler S2 ve S9 ifadelerinde yaşa göre bir farklılaşma olduğunu göstermiştir. İslami finansta, finansal işlemlerin varlığa dayanması gerektiğine yönelik önermesine ait grup ortalamaları incelendiğinde 36-45 yaş grubundaki katılımcıların bu ifadeye katılma seviyelerinin diğer yaş gruplarına göre daha düşük kaldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu ifadenin doğru olduğu düşünüldüğünde daha genç ve daha yaşlı olanların bu durumu daha iyi bildikleri, orta yaş grubundaki katılımcıların ise bu konu hakkındaki bilgi düzeylerinin daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç, daha genç yaşta olanların son zamanlarda yapılan İslam ekonomisi ve finansı çalışmalarından olumlu yönde etkilendiğini; daha yaşlı olanların ise

geleneksel İslam bilgisi ile soruyu/önermeyi cevapladıklarını göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre H_{1b} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S1	Hâkim-Savcı	26	3,23	1,210	2,267
	Denetim	151	2,89	1,294	
	Uzman	78	3,32	1,145	
	Kaymakam	12	3,33	1,155	
	Diğer	30	2,77	1,223	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S2	Hâkim-Savcı	24	3,88	0,741	1,609
	Denetim	128	3,77	0,968	
	Uzman	75	3,93	0,920	
	Kaymakam	11	4,18	0,982	
	Diğer	22	3,45	1,101	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S3	Hâkim-Savcı	24	2,63	1,056	0,690
	Denetim	136	2,29	1,062	
	Uzman	71	2,35	1,057	
	Kaymakam	11	2,45	1,036	
	Diğer	26	2,54	1,208	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S4	Hâkim-Savcı	22	3,41	0,854	1,432
	Denetim	129	3,60	0,905	
	Uzman	66	3,79	0,832	
	Kaymakam	11	3,45	1,214	
	Diğer	21	3,33	1,155	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S5	Hâkim-Savcı	19	2,53	1,073	0,599
	Denetim	101	2,45	1,109	
	Uzman	54	2,24	0,889	
	Kaymakam	8	2,63	1,302	
	Diğer	18	2,56	1,097	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S6	Hâkim-Savcı	23	3,91	0,733	0,368
	Denetim	129	3,84	0,925	
	Uzman	76	3,79	1,024	
	Kaymakam	11	3,55	1,293	
	Diğer	23	3,91	0,848	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S7	Hâkim-Savcı	25	2,04	0,935	1,634
	Denetim	138	1,61	0,985	
	Uzman	82	1,79	1,027	
	Kaymakam	12	1,67	1,155	
	Diğer	27	2,00	1,144	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S8	Hâkim-Savcı	21	2,86	0,854	0,915
	Denetim	120	2,78	1,154	
	Uzman	55	2,95	1,129	
	Kaymakam	8	3,50	0,756	
	Diğer	21	2,95	1,161	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S9	Hâkim-Savcı	23	3,70	0,926	0,855
	Denetim	124	3,74	0,987	
	Uzman	70	3,96	0,788	
	Kaymakam	11	3,91	0,831	
	Diğer	22	3,68	0,839	

Tablo 12: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Mesleğe Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 12’de görüleceği üzere sorulara verilen cevaplara göre test edilen finansal bilgi düzeyi mesleğe göre anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Buna göre İslami finans bilgisi bağlamında hâkim-savcı, denetim personeli (müfettiş, murakıp, denetçi, kontrolör,

denetmen, iç denetçi), uzman, kaymakam ve diğer mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin bilgi düzeylerinin birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{1c} desteklenmemiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi-S1	Sadece Katılım	19	3,53	1,124	10,350***
	Sadece Mevduat	115	2,64	1,272	
	Her ikisi de	163	3,26	1,174	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi-S2	Sadece Katılım	17	4,00	0,935	1,751
	Sadece Mevduat	91	3,67	1,055	
	Her ikisi de	152	3,88	0,884	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi-S3	Sadece Katılım	18	2,44	1,247	5,074**
	Sadece Mevduat	92	2,64	1,095	
	Her ikisi de	158	2,20	1,008	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi-S4	Sadece Katılım	17	3,88	0,781	1,935
	Sadece Mevduat	89	3,47	0,966	
	Her ikisi de	143	3,66	0,905	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi-S5	Sadece Katılım	12	2,58	0,996	2,931
	Sadece Mevduat	71	2,63	1,059	
	Her ikisi de	117	2,26	1,037	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi-S6	Sadece Katılım	18	4,00	1,188	1,960
	Sadece Mevduat	91	3,67	1,012	
	Her ikisi de	153	3,90	0,867	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi-S7	Sadece Katılım	18	1,39	0,778	2,650
	Sadece Mevduat	101	1,90	1,091	
	Her ikisi de	165	1,68	0,988	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi-S8	Sadece Katılım	15	3,20	1,082	1,766
	Sadece Mevduat	77	2,70	1,065	
	Her ikisi de	133	2,93	1,136	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi-S9	Sadece Katılım	19	4,11	1,049	9,456***
	Sadece Mevduat	84	3,46	0,999	
	Her ikisi de	147	3,95	0,779	

Tablo 13: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Kullanılan Bankaya Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 13'te yer alan verilere göre S1, S3 ve S9 haricinde İslami finans bilgi düzeyi ile kullanılan banka arasında anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır. Yapılan analizler sonucunda; sadece mevduat bankası kullananların, sadece katılım bankası kullananlar ile her iki banka türünü de kullananlara göre İslami finans bilgi düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Sadece katılım bankası kullananların İslami finans bilgi düzeyleri ise her iki banka türünü kullananlar ile sadece mevduat bankası kullananlara göre daha yüksektir. Katılım bankası kullananların İslami finans bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre H_{1d} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S1	İİBF	250	3,01	1,239	0,608
	Hukuk	25	3,36	1,221	
	Diğer	21	3,00	1,414	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S2	İİBF	220	3,79	0,948	0,448
	Hukuk	21	3,95	0,669	
	Diğer	18	4,00	1,283	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S3	İİBF	226	2,37	1,012	0,122
	Hukuk	24	2,46	1,318	
	Diğer	17	2,29	1,490	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S4	İİBF	214	3,61	0,916	1,738
	Hukuk	16	3,19	1,109	
	Diğer	18	3,89	0,758	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S5	İİBF	173	2,40	1,038	0,690
	Hukuk	17	2,35	1,169	
	Diğer	9	2,89	1,167	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S6	İİBF	221	3,77	0,961	1,834
	Hukuk	21	4,24	0,625	
	Diğer	19	4,00	1,000	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S7	İİBF	240	1,68	0,968	1,987
	Hukuk	25	2,12	1,166	
	Diğer	18	2,00	1,372	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S8	İİBF	193	2,85	1,104	0,555
	Hukuk	18	3,06	0,998	
	Diğer	13	2,77	1,423	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S9	İİBF	212	3,79	0,926	0,584
	Hukuk	21	3,81	0,873	
	Diğer	16	3,81	0,750	

Tablo 14: İslami Finans Bilgi Düzeyinin Mezun Olunan Fakülteye Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 14'te görüleceği üzere sorulan sorulara verilen cevaplara göre test edilen finansal bilgi düzeyi mezun olunan fakülteye göre anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Buna göre İslami finans bilgisi bağlamında temel iktisat eğitimi verilen iktisadi ve idari bilimler, işletme, iktisat, ekonomi ve siyasal bilgiler fakülteleri, hukuk ve diğer fakültelerden mezun olan kamu personelinin bilgi düzeylerinin birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{1e} kısmen desteklenmemiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S1	Hayır	230	2,92	1,237	8,944**
	Evet	67	3,43	1,209	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S2	Hayır	193	3,74	0,956	5,319
	Evet	67	4,04	0,912	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S3	Hayır	202	2,38	1,064	0,099
	Evet	66	2,33	1,100	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S4	Hayır	185	3,56	0,889	1,659
	Evet	64	3,73	1,012	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S5	Hayır	141	2,52	1,032	4,634*
	Evet	59	2,17	1,069	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S6	Hayır	197	3,81	0,917	0,265
	Evet	65	3,88	1,038	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S7	Hayır	220	1,77	1,049	0,774
	Evet	64	1,64	0,915	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S8	Hayır	164	2,77	1,094	5,265
	Evet	61	3,15	1,123	
İslami Finans Sistemi Bilgi Düzeyi- S9	Hayır	187	3,74	0,897	2,904
	Evet	63	3,97	0,933	

Tablo 15: İslami Finans Bilgi Düzeyinin İslam İktisadi ve Finansı Eğitimi Alma Durumuna Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 15'te görüleceği üzere, S1 ve S5 haricinde İslami finans bilgi düzeyi ile İslam iktisadi ve finansı eğitimi alma arasında anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır. Katılımcıların sadece %20,5 İslam iktisadi ve finansına ilişkin eğitim, seminer, ders, konferans vb. etkinliklere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında İslami finansın faizsizlik temeli üzerine kurulduğu ve bunu sağlamanın ana fonksiyonlarından birisinin finansal işlemlerin mutlak suretle bir varlığa dayanması gerektiği göz önüne alındığında katılımcıların İslam finansına ilişkin söz konusu temel iki unsura ilişkin bilgi düzeylerinin düşük olması İslam iktisadi ve finansı eğitiminin önemini ön plana çıkarmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{1f} kısmen desteklenmiştir.

3.5.3.2. İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar

İslami finans sistemi ile ilgili tutumlar başlığı altında ankette yer alan ve aşağıda gösterilen soruların/önergelerin her birinin ilk bölümde yer alan yaş, cinsiyet, meslek, kullanılan banka türü, mezun olunan fakülte ve İslam iktisadi ve finansına ilişkin eğitim alınıp alınmadığı değişkenleri ile ilişkisi incelenmiştir.

Bu başlık altında katılımcılara İslami finans sistemi ile ilgili ifadeler sunulularak kendilerinden bu ifadeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Böylelikle İslami finans sistemi ile ilgili tutumları ölçülmeye çalışılmıştır.

Finansal davranış ve finansal bilgi arasında pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Yıldırım, 2020). Finansal davranış, bireylerin sahip olduğu bilgi ve psikolojinin tüketim, yatırım ve tasarruf gibi finansal kararlarını nasıl etkilediğini gösteren bir bütün olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin finansal konulara bakış açısı bir tutum, fiilen yaptıkları ise finansal davranış olarak ifade edilmektedir (Ünal ve Düger, 2015). Bu doğrultuda hipotezler oluşturulmuştur.

S1. İslami finans hizmeti veren bankalarla konvansiyonel bankalar arasında bir fark olmadığına inanıyorum.

S2. Konvansiyonel bankacılık ile İslami bankacılık araçlarının benzer olduğunu düşünüyorum.

S3. İslami bankacılık araçlarının kolay anlaşıldığını düşünüyorum.

S4. Kâr payı olarak dağıtılan tutarın aslında faiz olduğunu düşünüyorum.

S5. Peşin alım vadeli satım işlemi, aslında bir faiz hilesidir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S1	Erkek	276	3,35	1,317	0,025
	Kadın	41	3,32	1,274	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S2	Erkek	275	3,50	1,163	0,722
	Kadın	42	3,33	1,223	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S3	Erkek	259	2,34	0,885	0,088
	Kadın	39	2,38	0,847	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S4	Erkek	276	3,32	1,245	0,238
	Kadın	43	3,42	1,258	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S5	Erkek	222	2,91	1,198	5,115*
	Kadın	31	3,42	1,089	

Tablo 16: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar Cinsiyete Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 16’da yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara verilen cevaplara göre test edilen İslami finansal tutum ile cinsiyete arasında S5 haricinde anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Katılımcıların 31,2’si S5’e katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum cevabını vermişken %45,3’ü katılıyorum, kesinlikle katılıyorum ve ne katılıyorum ne katılmıyorum cevabını vermiştir. Halbuki “...Allah alım satımı helal faizi faizi ise haram kılmıştır.”²⁴ Bir malın peşin alınıp vadeli yani veresiye satımı ise caizdir (DİYK, 2024). Temel İslami finans bilgisi olan peşin alım vadeli satış işleminin faizsiz bir işlem olduğuna ilişkin tutum cinsiyete göre farklılaşmakta erkekler peşin alım vadeli satım işlemini

²⁴ Bakara Suresi: 275

kadınlara nazaran faiz hilesi olarak görmektedir. Dolayısıyla İslami finans bilgisi ve tutumu cinsiyete göre farklılık göstermektedir. İslami finansal tutum bağlamında erkek ve kadın kamu personelinin tutum ve düşüncelerinin S5 haricinde birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{1a} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S1	18-35	147	3,34	1,357	2,242
	36-45	146	3,27	1,293	
	46 ve üzeri	24	3,88	0,992	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S2	18-35	146	3,43	1,209	2,221
	36-45	147	3,44	1,142	
	46 ve üzeri	24	3,96	1,042	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S3	18-35	141	2,36	0,830	0,064
	36-45	138	2,33	0,914	
	46 ve üzeri	19	2,37	1,012	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S4	18-35	149	3,36	1,231	2,526
	36-45	146	3,23	1,264	
	46 ve üzeri	24	3,83	1,129	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S5	18-35	113	2,87	1,184	1,054
	36-45	119	3,08	1,197	
	46 ve üzeri	21	2,86	1,236	

Tablo 17: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumların Yaşa Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 17’de yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre test edilen İslami finansal tutumun yaşa göre anlamlı farklılıklar göstermediği analiz edilmiştir. Yukarıda yer alan yaş aralıklarında bireylerin İslami finansal tutumlarının benzer nitelikte oldukları görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre H_{2b} desteklenmemiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S1	Hâkim-Savcı	28	3,14	1,268	2,363
	Denetim	160	3,52	1,350	
	Uzman	84	3,11	1,242	
	Kaymakam	12	2,75	1,288	
	Diğer	33	3,52	1,202	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S2	Hâkim-Savcı	28	3,29	1,117	1,575
	Denetim	160	3,64	1,163	
	Uzman	85	3,29	1,111	
	Kaymakam	12	3,33	1,371	
	Diğer	32	3,38	1,289	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S3	Hâkim-Savcı	27	2,44	1,121	0,343
	Denetim	149	2,38	0,911	
	Uzman	81	2,31	0,683	
	Kaymakam	12	2,33	0,985	
	Diğer	29	2,21	0,940	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S4	Hâkim-Savcı	28	3,21	1,258	1,213
	Denetim	164	3,46	1,265	
	Uzman	85	3,22	1,179	
	Kaymakam	12	2,83	1,337	
	Diğer	30	3,23	1,251	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S5	Hâkim-Savcı	24	2,71	1,122	1,819
	Denetim	134	3,04	1,225	
	Uzman	66	2,86	1,175	
	Kaymakam	10	2,40	0,966	
	Diğer	19	3,42	1,121	

Tablo 18: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumların Mesleğe Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 18’de yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre test edilen İslami finansal tutumun mesleğe göre anlamlı farklılıklar göstermediği analiz edilmiştir. Yukarıda yer alan mesleklere bireylerin İslami finansal tutumlarının benzer nitelikte oldukları görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre H_{2c} desteklenmemiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S1	Sadece Katılım	18	2,33	1,455	15,103***
	Sadece Mevduat	127	3,76	1,130	
	Her ikisi de	172	3,15	1,319	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S2	Sadece Katılım	19	2,79	1,398	13,238***
	Sadece Mevduat	127	3,85	0,977	
	Her ikisi de	171	3,27	1,198	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S3	Sadece Katılım	17	2,35	0,996	0,421
	Sadece Mevduat	114	2,40	0,900	
	Her ikisi de	167	2,31	0,855	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S4	Sadece Katılım	20	2,70	1,525	21,289***
	Sadece Mevduat	127	3,85	1,070	
	Her ikisi de	172	3,02	1,199	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S5	Sadece Katılım	18	2,06	1,211	12,152***
	Sadece Mevduat	90	3,37	1,011	
	Her ikisi de	145	2,83	1,213	

Tablo 19: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumların Kullanılan Bankaya Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 19’da yer alan verilere göre S3 haricinde İslami finansal tutum ile kullanılan banka arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Yapılan analizler sonunda; sadece mevduat bankası kullananların konvansiyonel bankalar ile katılım bankaları arasında fark olmadığını, geleneksel bankalar ile katılım bankalarının kullandığı finansal araçların benzer olduğunu, kâr payının ve peşin alım vadeli satış işleminin faiz olduğunu düşündükleri görülmektedir. Her iki banka türünü kullananların ise İslami finansal tutumlarının sadece konvansiyonel bankaları kullananlara göre sadece katılım bankası kullananlara yaklaştıkları görülmektedir. S3’te yer alan İslami bankalarda kullanılan finansal araçların kolay anlaşılabilir olduğuna yönelik önermeye ise katılımcıların %13,6’sı kesinlikle katılmıyorum, %41,1’i katılmıyorum ve %27,1’i ne katılmıyorum ne katılmıyorum cevabını vermiştir. Dolayısıyla finansal tutumları İslami finansal bilgi düzeyinin etkilediğini söylemek mümkündür. Elde edilen sonuçlara göre H_{2d} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S1	İİBF	267	3,34	1,312	0,138
	Hukuk	27	3,30	1,325	
	Diğer	23	3,48	1,310	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S2	İİBF	268	3,50	1,156	0,481
	Hukuk	26	3,35	1,231	
	Diğer	23	3,30	1,295	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S3	İİBF	253	2,33	0,835	0,977
	Hukuk	24	2,58	1,283	
	Diğer	21	2,29	0,845	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S4	İİBF	270	3,34	1,236	0,631
	Hukuk	27	3,11	1,450	
	Diğer	22	3,50	1,102	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S5	İİBF	218	2,95	1,175	5,095*
	Hukuk	17	2,41	1,121	
	Diğer	18	3,67	1,237	

Tablo 20: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumların Mezun Olunan Fakülteye Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 20’de yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara verilen cevaplara göre test edilen İslami finansal tutum ile mezun olunan fakülte arasında S5 haricinde anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır. Buna göre İslami finansal tutum bağlamında temel iktisat eğitimi verilen iktisadi ve idari bilimler, işletme, iktisat, ekonomi ve siyaset bilimleri fakülteleri, hukuk ve diğer fakültelerden mezun olan kamu personelinin İslami finansal tutumlarının birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Ancak S5’te yer alan peşin alınan bir ürünün vadeli satışının faiz yasağını aşmak için kullanılan bir hile olduğuna dair önermeye ait alt gruplar incelendiğinde hukuk fakültesi mezunlarının İslami finansla ilişkin davranış ve tutumlarının İİBF ve diğer fakülte mezunlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği soruya/önemeye hayır cevabı vermek suretiyle peşin alım vadeli atım işleminin faiz hilesi olmadığı yönünde cevap verdikleri görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre H_{2e} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S1	Hayır	250	3,52	1,246	22,019***
	Evet	67	2,70	1,349	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S2	Hayır	249	3,58	1,126	9,779*
	Evet	68	3,09	1,255	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S3	Hayır	231	2,37	0,885	0,945
	Evet	67	2,25	0,859	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S4	Hayır	251	3,47	1,198	16,003***
	Evet	68	2,81	1,284	
İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar- S5	Hayır	193	3,11	1,185	12,645***
	Evet	60	2,50	1,112	

Tablo 21: İslami Finans Sistemi ile İlgili Tutumlar İslam İktisadi ve Finansı Eğitimi Alma Durumuna Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 21’de yer alan verilere göre S3 haricinde İslami finansal tutum ile İslam iktisadi ve finansı eğitimi alma durumuna göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Tablodan da görüleceği üzere İslam iktisadi ve finansına ilişkin eğitim almış olmak İslami finansal tutuma doğrudan etki etmektedir. Katılımcıların sadece %20,5 İslam iktisadi ve finansına ilişkin eğitim, seminer, ders, konferans vb. etkinliklere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla temel iktisat eğitimi almış olmanın İslami finansal tutumlar üzerinde etkisinin olmadığı söylenebilir. Örneğin İslami finans hizmeti veren bankalarla konvansiyonel bankalar arasında bir fark olmadığına inanıyorum önermesine İslam Ekonomisi ve finansına ilişkin eğitim almamış 250 katılımcının olumlu cevap vermesi İslami finansal tutum ile İslami finansal eğitim arasında pozitif yönde sıkı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{2f} kısmen desteklenmiştir.

3.5.3.3. İslami Finans Hassasiyeti

İslami finans hassasiyeti başlığı altında ankette yer alan ve aşağıda gösterilen soruların/önergelerin her birinin ilk bölümde yer alan yaş, cinsiyet, meslek, kullanılan banka türü, mezun olunan fakülte ve İslam iktisadi ve finansına ilişkin eğitim alınıp alınmadığı değişkenleri ile ilişkisi incelenmiştir. Bu bölümde katılımcılara İslami finans hassasiyeti ile ilgili ifadeler sunularak kendilerinden bu ifadeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Faiz hassasiyeti temelinde finansal tercihler üzerinde İslami finansal esasların etkisi ölçülmektedir.

S1. Finansal işlemlerimde, faizden uzak durmaya özen gösteririm.

S2. Finansal işlemlerde işlemin, İslam dininin kurallarına uygun olup olmadığına dikkat ederim.

S3. Birikimlerimin bir kısmını ya da tamamını vadeli mevduat hesabında değerlendiririm.

S4. Birikimlerimi İslami esaslara göre çalışan bir bankada değerlendirmeye dikkat ederim.

S5. Fonlara yatırım yapmayı düşündüğümde; sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılan fonlara yatırım yapmayı tercih ederim.

S6. Bireysel Emeklilik Sistemine ait planlamamdaki fon dağılımında İslami esasları dikkate alırım.

S7. Zaman zaman kredi kartımdan ya da esnek hesabımdan nakit avans kullanıyorum.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Hassasiyeti- S1	Erkek	281	4,02	1,089	13,144***
	Kadın	47	3,38	1,278	
İslami Finans Hassasiyeti- S2	Erkek	280	3,99	1,023	17,813***
	Kadın	46	3,28	1,186	
İslami Finans Hassasiyeti- S3	Erkek	282	1,55	0,984	30,661***
	Kadın	46	2,48	1,441	
İslami Finans Hassasiyeti- S4	Erkek	273	2,96	1,254	0,187
	Kadın	46	2,87	1,258	
İslami Finans Hassasiyeti- S5	Erkek	266	3,61	1,216	4,491*
	Kadın	42	3,17	1,430	
İslami Finans Hassasiyeti- S6	Erkek	248	3,54	1,246	1,522
	Kadın	43	3,28	1,351	
İslami Finans Hassasiyeti- S7	Erkek	282	2,68	1,475	1,930
	Kadın	46	3,00	1,366	

Tablo 22: İslami Finans Hassasiyetinin Cinsiyete Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 22’de yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara verilen cevaplara göre S4, S6 ve S7 haricinde test edilen İslami finans hassasiyeti cinsiyete göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. S1, S2 ve S5’te yer alan ifadelerle ilgili grup ortalamaları incelendiğinde kadın katılımcıların bu ifadelerle ilgili katılım düzeylerinin erkek katılımcılara göre düşük kaldığı görülmektedir. S3’te yer alan ifadeyle ilgili alt gruplar incelendiğinde ise erkek katılımcıların bu ifadelerle ilgili katılım düzeylerinin kadın katılımcılara göre düşük kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla kadın katılımcıların erkek katılımcılara nazaran İslami finans hassasiyetlerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{3a} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Hassasiyeti- S1	18-35	153	3,90	1,165	0,418
	36-45	150	3,93	1,145	
	46 ve üzeri	25	4,12	0,927	
İslami Finans Hassasiyeti- S2	18-35	152	3,91	1,082	0,163
	36-45	149	3,85	1,093	
	46 ve üzeri	25	3,96	,935	
İslami Finans Hassasiyeti- S3	18-35	153	1,69	1,097	0,763
	36-45	150	1,63	1,072	
	46 ve üzeri	25	1,92	1,352	
İslami Finans Hassasiyeti- S4	18-35	148	2,88	1,283	0,372
	36-45	148	3,00	1,229	
	46 ve üzeri	23	3,00	1,243	
İslami Finans Hassasiyeti- S5	18-35	142	3,53	1,287	0,045
	36-45	143	3,55	1,237	
	46 ve üzeri	23	3,61	1,196	
İslami Finans Hassasiyeti- S6	18-35	138	3,51	1,297	0,135
	36-45	131	3,51	1,249	
	46 ve üzeri	22	3,36	1,177	
İslami Finans Hassasiyeti- S7	18-35	153	2,83	1,521	1,017
	36-45	150	2,66	1,394	
	46 ve üzeri	25	2,44	1,502	

Tablo 23: İslami Finans Hassasiyetinin Yaşa Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 23'te yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre test edilen İslami finansal hassasiyetin yaşa göre anlamlı farklılıklar göstermediği tespit edilmiştir. Yukarıda yer alan yaş aralıklarındaki bireylerin İslami finansal hassasiyetlerinin benzer niteliktedir. Elde edilen sonuçlara göre H_{3b} desteklenmemiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Hassasiyeti- S1	Hâkim-Savcı	28	4,11	0,956	1,986
	Denetim	165	3,79	1,178	
	Uzman	90	4,08	1,062	
	Kaymakam	12	4,50	0,905	
	Diğer	33	3,88	1,269	
İslami Finans Hassasiyeti- S2.	Hâkim-Savcı	28	4,14	0,891	2,574*
	Denetim	164	3,78	1,091	
	Uzman	89	4,01	0,994	
	Kaymakam	12	4,50	0,905	
	Diğer	33	3,64	1,270	
İslami Finans Hassasiyeti- S3	Hâkim-Savcı	29	1,59	1,181	1,841
	Denetim	164	1,70	1,093	
	Uzman	90	1,62	1,077	
	Kaymakam	12	1,08	0,289	
	Diğer	33	2,03	1,287	
İslami Finans Hassasiyeti- S4	Hâkim-Savcı	29	3,24	1,327	1,352
	Denetim	159	2,81	1,233	
	Uzman	88	3,08	1,234	
	Kaymakam	12	3,25	1,485	
	Diğer	31	2,84	1,214	
İslami Finans Hassasiyeti- S5	Hâkim-Savcı	29	4,00	1,069	5,108***
	Denetim	157	3,32	1,277	
	Uzman	82	3,89	1,133	
	Kaymakam	11	4,00	1,342	
	Diğer	29	3,14	1,246	
İslami Finans Hassasiyeti- S6	Hâkim-Savcı	25	3,84	1,143	4,314*
	Denetim	147	3,30	1,295	
	Uzman	78	3,86	1,078	
	Kaymakam	12	3,92	1,311	
	Diğer	29	3,07	1,361	
İslami Finans Hassasiyeti- S7	Hâkim-Savcı	28	2,82	1,307	1,126
	Denetim	165	2,79	1,467	
	Uzman	89	2,75	1,502	
	Kaymakam	12	2,00	1,279	
	Diğer	34	2,47	1,502	

Tablo 24: İslami Finans Hassasiyetinin Mesleğe Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 24'te yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara verilen cevaplara göre S2, S5 ve S6 haricinde test edilen İslami finans hassasiyeti mesleğe göre anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Hâkim, savcı ve kaymakamların uzmanlara nazaran, uzmanların ise denetim personeline nazaran fon yatırımlarında İslam dininin yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarını tercih ettikleri görülmektedir. Kaymakamların hâkim ve savcılara nazaran, hâkim ve savcılarının uzmanlara nazaran, uzmanların ise denetim personeline nazaran bireysel emeklilik planlamasında İslami esaslara daha fazla dikkat ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla denetim personelinin

(müfettiş, murakıp, denetçi, kontrolör, denetmen, iç denetçi) İslami finansal hassasiyetlerinin uzman personele, uzman personelin ise hâkim-savcı ve kaymakamlara nazaran daha düşük olduğu görülmüştür. Bununla birlikte S7’de yer alan önermeye verilen cevapların meslekler itibariyle anlamlı farklılık göstermesi pratik sonuçları itibariyle faiz hassasiyeti ile faiz alıp verme arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir. Bu durum çaresizlik ile açıklanabilir. Zira, çaresizlik ve finansal okuryazarlık arasında negatif ilişkinin var olduğu daha önce ifade edilmişti. Elde edilen sonuçlara göre H_{3c} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Hassasiyeti- S1	Sadece Katılım	20	4,40	1,142	17,227***
	Sadece Mevduat	130	3,50	1,259	
	Her ikisi de	178	4,19	0,931	
İslami Finans Hassasiyeti- S2	Sadece Katılım	19	4,53	0,905	20,982***
	Sadece Mevduat	130	3,45	1,201	
	Her ikisi de	177	4,14	0,862	
İslami Finans Hassasiyeti- S3	Sadece Katılım	19	1,37	0,955	4,292*
	Sadece Mevduat	132	1,89	1,196	
	Her ikisi de	177	1,55	1,027	
İslami Finans Hassasiyeti- S4	Sadece Katılım	20	3,80	1,361	32,580***
	Sadece Mevduat	123	2,31	1,057	
	Her ikisi de	176	3,29	1,176	
İslami Finans Hassasiyeti- S5	Sadece Katılım	18	4,17	1,098	22,280***
	Sadece Mevduat	122	3,00	1,226	
	Her ikisi de	168	3,88	1,144	
İslami Finans Hassasiyeti- S6	Sadece Katılım	17	4,18	0,883	19,305***
	Sadece Mevduat	118	2,98	1,219	
	Her ikisi de	156	3,81	1,196	
İslami Finans Hassasiyeti- S7	Sadece Katılım	19	1,63	1,116	15,928***
	Sadece Mevduat	133	3,20	1,390	
	Her ikisi de	176	2,48	1,434	

Tablo 25: İslami Finans Hassasiyetinin Kullanılan Bankaya Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 25’te yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara verilen cevaplara göre test edilen İslami finans hassasiyeti kullanılan bankaya göre tüm sorular itibariyle anlamlı farklılıklar göstermektedir. S1’de yer alan önermeye verilen cevaplarda sadece katılım bankası kullananların her iki banka türünü kullananlar göre, her iki banka türünü kullananların ise sadece mevduat bankası kullananlara göre finansal işlemlerde faizden uzak durmaya özen gösterdikleri görülmektedir. S2’de yer alan önermeye verilen cevaplarda sadece katılım bankası kullananların her iki banka türünü kullananlar göre, her iki banka türünü kullananların ise sadece mevduat bankası kullananlara göre finansal işlemlerde işlemin İslam dini kurallarına uygunluğuna dikkat ettikleri görülmektedir.

S3'te yer alan önermeye sadece mevduat bankası kullananların, sadece katılım bankası ile her iki banka türünü de kullananlara göre daha fazla katıldıkları görülmüştür. S4'te yer alan önermeye verilen cevaplarda sadece katılım bankası kullananların her iki banka türünü kullananlar göre, her iki banka türünü kullananların ise sadece mevduat bankası kullananlara göre finansal birikimlerini İslami esaslara göre çalışan bir bankalarda değerlendirmeye dikkat ettikleri görülmektedir. S5'te yer alan önermeye verilen cevaplarda sadece katılım bankası kullananların her iki banka türünü kullananlar göre, her iki banka türünü kullananların ise sadece mevduat bankası kullananlara göre fon yatırım tercihlerinde İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarını tercih ettikleri görülmektedir. S6'da yer alan önermeye verilen cevaplarda sadece katılım bankası kullananların her iki banka türünü kullananlar göre, her iki banka türünü kullananların ise sadece mevduat bankası kullananlara göre bireysel emeklilik fon tercihlerinde İslami esasları dikkate aldıkları görülmüştür. S7'de yer alan önermeye verilen cevaplarda sadece katılım bankası kullananların her iki banka türünü kullananlar göre, her iki banka türünü kullananların ise sadece mevduat bankası kullananlara göre kredi kartından veya esnek hesabından daha az nakit avans kullandığı görülmüştür.

Analiz sonuçlarından anlaşılacağı üzere İslami finans hassasiyeti kullanılan banka tercihlerini etkilemektedir. Katılım bankası kullananların her iki banka türünü kullananlara nazaran faiz hassasiyetinin yüksek olduğunu; her iki banka türünü kullananların da sadece mevduat bankasını kullananlara nazaran faiz hassasiyetinin yüksek olduğu görülmektedir. Ancak S7'de yer alan önermeye verilen cevaplarda sadece katılım bankası kullananların (ort:1,63) faizli bir işlem olan nakit avans kullanması çaresizlik ile açıklanabilir. Elde edilen sonuçlara göre H_{3d} desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Hassasiyeti- S1	İİBF	278	3,89	1,160	1,358
	Hukuk	26	4,27	0,724	
	Diğer	24	4,00	1,216	
İslami Finans Hassasiyeti- S2	İİBF	276	3,88	1,074	0,606
	Hukuk	26	4,08	0,845	
	Diğer	24	3,75	1,294	
İslami Finans Hassasiyeti- S3	İİBF	278	1,69	1,117	1,580
	Hukuk	27	1,37	0,792	
	Diğer	23	1,91	1,240	
İslami Finans Hassasiyeti- S4	İİBF	271	2,90	1,216	0,902
	Hukuk	27	3,15	1,350	
	Diğer	21	3,19	1,569	
İslami Finans Hassasiyeti- S5	İİBF	260	3,49	1,250	2,158
	Hukuk	27	4,00	1,038	
	Diğer	21	3,67	1,461	
İslami Finans Hassasiyeti- S6	İİBF	249	3,45	1,257	1,069
	Hukuk	21	3,76	1,179	
	Diğer	21	3,76	1,411	
İslami Finans Hassasiyeti- S7	İİBF	277	2,78	1,458	1,558
	Hukuk	26	2,42	1,528	
	Diğer	25	2,36	1,411	

Tablo 26: İslami Finans Hassasiyetinin Mezun Olunan Fakülte Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 26'da yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre test edilen İslami finansal hassasiyetinin mezun olunan fakülteye göre anlamlı farklılıklar göstermediği görülmüştür. Buna göre mezun olunan fakültenin İslami finansal hassasiyetinin üzerinde etkisinin olmadığı sönebilir. Elde edilen sonuçlara göre H_{3c} desteklenmemiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Hassasiyeti- S1	Hayır	260	3,78	1,190	22,983***
	Evet	68	4,50	0,658	
İslami Finans Hassasiyeti- S2	Hayır	258	3,74	1,105	26,013***
	Evet	68	4,46	0,700	
İslami Finans Hassasiyeti- S3	Hayır	261	1,73	1,122	3,180
	Evet	67	1,46	1,020	
İslami Finans Hassasiyeti- S4	Hayır	251	2,75	1,195	31,097***
	Evet	68	3,66	1,205	
İslami Finans Hassasiyeti- S5	Hayır	243	3,38	1,248	21,784***
	Evet	65	4,17	1,069	
İslami Finans Hassasiyeti- S6	Hayır	228	3,32	1,273	21,313***
	Evet	63	4,13	1,008	
İslami Finans Hassasiyeti- S7	Hayır	260	2,89	1,460	16,915***
	Evet	68	2,09	1,301	

Tablo 27: İslami Finans Hassasiyetinin İslam İktisadi ve Finansı Eğitimi Alma Durumuna Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 27’de yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre S3 haricinde test edilen İslami finans hassasiyetinin İslam iktisadi ve finansı eğitimi alma değişkenine göre anlamlı farklılıklar göstermediği bulunmuştur. S1’de yer alan önermeye verilen cevaplarda İslam ekonomisi ve finansına ilişkin eğitim alanların finansal işlemler faizden uzak durmaya özen gösterdikleri görülmüştür. S2’de yer alan yer alan önermeye verilen cevaplarda İslam ekonomisi ve finansına ilişkin eğitim alanların finansal işlemlerde işlemin İslam dininin krallarına uygunluğuna dikkat ettikleri görülmüştür. S4’te yer alan önermeye verilen cevaplarda İslam ekonomisi ve finansına ilişkin eğitim alanların birikimlerini İslami esaslara göre çalışan bankalarda değerlendirmeye özen gösterdikleri görülmüştür. S5’te yer alan önermeye verilen cevaplarda İslam ekonomisi ve finansına ilişkin eğitim alanların yatırım yaptığı fonların İslam’ın yasakladığı hizmet ve faaliyet alanlarında olmamasını tercih ettikleri görülmüştür. S6’da yer alan önermeye verilen cevaplarda İslam ekonomisi ve finansına ilişkin eğitim alanların bireysel emeklilik sistemine ait fon dağılımında İslami esasları dikkate aldıkları görülmüştür. S7’de yer alan önermeye verilen cevaplarda İslam ekonomisi ve finansına ilişkin eğitim alanların kredi kartından veya esnek hesabından nakit avans kullanmadığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre H_{3f} kısmen desteklenmiştir.

Dolayısıyla İslam ekonomisi ve finansına ilişkin eğitim alanların genel olarak İslami finansal hassasiyetine sahip oldukları ve finansal işlemlerde İslam dininin finansal kurallarına uygun hareket ettikleri tespit edilmiştir.

3.5.3.4. İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi

İslami finans araç ve yöntem bilgisi başlığı altında ankette yer alan ve aşağıda gösterilen soruların/önergelerin her birinin ilk bölümde yer alan yaş, cinsiyet, meslek, kullanılan banka türü, mezun olunan fakülte ve İslam iktisadı ve finansına ilişkin eğitim alınıp alınmadığı değişkenleri ile ilişkisi incelenmiştir. Bu başlık altında katılımcılara İslami finans araç ve yöntem bilgisine ilişkin ifadeler sunularak kendilerinden bu ifadeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Böylelikle İslami finans araç ve yöntemine ilişkin bilgi düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır.

S1. Sermaye ortaklığı işleminde 100.000TL yatırım yapan yatırımcının başlangıç yılından itibaren her yıl 10.000 TL kârı olması gerektiğini belirtme hakkı vardır.

S2. İslami finans kurumları, domuz eti ticareti yapacak bir işletmeye de finansman sağlayabilir.

S3- Bir girişimci, faaliyetine yönelik İslami finans kuruluşundan ortaklık yöntemiyle 1000 TL almış olsun, girişimci faaliyeti sonucunda 100 TL zarar ederse oluşan zararı girişimci üstlenmek zorunda kalır.

S4. Peşin alım vadeli satım uygulaması sonucu anaparanın üzerinde ödenen fazla tutar, İslami bankanın kârıdır.

S5. İslami finans sistemine göre, ileriye dönük bir satış sözleşmesinde satıcı, malları daha yüksek kalitede teslim ederse; alıcıdan ek fiyat isteyebilir.

S6. İslami bankaya birikimlerinizi yatırdığımız anda size vade sonunda ne kadar getirisi olacağı söylenir.

S7. İslami bankalar, fon taleplerini geleneksel bankalarda olduğu gibi bireylere para vererek karşılırlar.

S8. Bir arkadaşımıza 1000 TL borç verdiğinizde 5 ay sonra yine 1000 TL almalısınız.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S1	Erkek	182	2,33	1,014	2,541
	Kadın	25	2,68	1,145	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S2	Erkek	243	1,66	0,989	7,675**
	Kadın	32	2,19	1,203	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S3	Erkek	195	3,34	1,116	1,079
	Kadın	28	3,11	0,994	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S4	Erkek	181	3,48	1,031	1,962
	Kadın	30	3,20	0,925	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S5	Erkek	175	2,77	1,064	1,524
	Kadın	21	2,48	0,750	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S6	Erkek	198	2,59	1,135	0,106
	Kadın	27	2,67	1,109	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S7	Erkek	186	3,01	1,144	1,026
	Kadın	23	3,26	0,864	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S8	Erkek	267	3,27	1,305	3,731
	Kadın	39	2,85	1,182	

Tablo 28: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Cinsiyete Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 28’de yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre İslami finans araç ve yöntem bilgisinin cinsiyete göre S2 haricinde anlamlı farklılıklar göstermediği analiz edilmiştir. S2’de yer alan önermeye verilen cevaplar göre kadın katılımcıların İslam dininin yenilmesini yasakladığı bir ürünün ticaretinin yapılabileceğine dair kanaatlerinin olduğu görülmüştür. S2 haricinde İslami finans araç ve yöntem bilgisi bağlamında erkek ve kadın kamu personelinin bilgi düzeylerinin birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{4a} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S1	18-35	88	2,50	1,083	1,191
	36-45	102	2,28	1,009	
	46 ve üzeri	17	2,24	0,903	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S2	18-35	127	1,72	1,052	0,197
	36-45	128	1,70	0,977	
	46 ve üzeri	20	1,85	1,226	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S3	18-35	101	3,37	1,093	0,253
	36-45	105	3,26	1,135	
	46 ve üzeri	17	3,29	0,985	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S4	18-35	100	3,40	0,995	0,245
	36-45	95	3,49	1,051	
	46 ve üzeri	16	3,38	1,025	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S5	18-35	95	2,77	1,015	1,080
	36-45	85	2,78	1,073	
	46 ve üzeri	16	2,38	0,957	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S6	18-35	104	2,51	1,043	0,624
	36-45	104	2,68	1,125	
	46 ve üzeri	17	2,65	1,057	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S7	18-35	99	2,94	1,038	1,493
	36-45	96	3,18	1,152	
	46 ve üzeri	14	2,79	1,369	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S8	18-35	141	3,04	1,360	4,421 *
	36-45	142	3,45	1,200	
	46 ve üzeri	23	2,91	1,276	

Tablo 29: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Yaşa Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 29’da yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre İslami finans araç ve yöntem bilgisinin yaşa göre S8 haricinde anlamlı farklılıklar göstermediği analiz edilmiştir. S8’de yer alan önermeye ait grup ortalamaları incelendiğinde 36-45 yaş grubundaki katılımcıların bu ifadeye katılma düzeylerinin diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu ifadenin doğru olduğu düşünüldüğünde orta yaş grubundaki katılımcıların bu konu hakkındaki bilgi düzeylerinin daha genç ve daha yaşlı olanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{4b} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S1	Hâkim-Savcı	19	2,37	1,012	0,993
	Denetim	113	2,42	1,059	
	Uzman	47	2,13	0,900	
	Kaymakam	10	2,60	0,966	
	Diğer	18	2,56	1,247	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S2	Hâkim-Savcı	26	1,65	0,936	0,929
	Denetim	136	1,73	1,014	
	Uzman	79	1,65	1,050	
	Kaymakam	11	2,27	1,421	
	Diğer	23	1,74	0,915	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S3	Hâkim-Savcı	24	3,42	1,018	1,077
	Denetim	110	3,21	1,134	
	Uzman	59	3,41	1,100	1,294
	Kaymakam	11	3,82	1,079	
	Diğer	19	3,16	1,015	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S4	Hâkim-Savcı	18	3,28	0,752	1,115
	Denetim	110	3,48	1,064	
	Uzman	58	3,53	0,959	
	Kaymakam	9	3,56	0,882	
	Diğer	16	2,94	1,181	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S5	Hâkim-Savcı	17	2,82	0,883	2,133
	Denetim	104	2,81	1,098	
	Uzman	47	2,68	0,935	
	Kaymakam	9	3,00	1,000	
	Diğer	19	2,32	1,057	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S6	Hâkim-Savcı	19	2,79	1,084	0,220
	Denetim	116	2,50	1,146	
	Uzman	61	2,72	1,157	
	Kaymakam	10	1,90	0,568	
	Diğer	19	3,00	1,054	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S7	Hâkim-Savcı	16	3,06	0,998	0,509
	Denetim	115	3,10	1,147	
	Uzman	52	2,92	1,118	
	Kaymakam	9	3,00	1,118	
	Diğer	17	3,00	1,118	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S8	Hâkim-Savcı	28	3,11	1,370	0,509
	Denetim	153	3,29	1,301	
	Uzman	85	3,22	1,257	
	Kaymakam	12	3,25	1,422	
	Diğer	28	2,93	1,303	

Tablo 30: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Mesleğe Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 30'da yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre test edilen İslami finans araç ve yöntem bilgisinin mesleğe göre anlamlı farklılıklar göstermediği analiz edilmiştir. Yukarıda yer alan mesleklerde istihdam olunan bireylerin İslami finans araç bilgilerinin benzer düzeyde oldukları görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre H_{4c} desteklenmemiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S1	Sadece Katılım	14	1,79	0,802	6,179*
	Sadece Mevduat	76	2,66	1,027	
	Her ikisi de	117	2,26	1,018	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S2	Sadece Katılım	19	1,74	1,147	0,285
	Sadece Mevduat	96	1,78	1,038	
	Her ikisi de	160	1,68	1,012	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S3	Sadece Katılım	15	3,73	0,704	1,809
	Sadece Mevduat	73	3,16	1,080	
	Her ikisi de	135	3,34	1,141	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S4	Sadece Katılım	16	3,63	0,957	4,523
	Sadece Mevduat	72	3,15	1,044	
	Her ikisi de	123	3,59	0,983	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S5	Sadece Katılım	14	2,86	1,027	0,844
	Sadece Mevduat	66	2,61	1,051	
	Her ikisi de	116	2,80	1,032	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S6	Sadece Katılım	15	2,20	0,862	1,273
	Sadece Mevduat	66	2,71	1,106	
	Her ikisi de	144	2,59	1,161	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S7	Sadece Katılım	14	2,64	1,216	1,502
	Sadece Mevduat	75	3,17	1,167	
	Her ikisi de	120	3,00	1,069	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S8	Sadece Katılım	20	3,20	1,361	0,412
	Sadece Mevduat	117	3,14	1,231	
	Her ikisi de	169	3,28	1,336	

Tablo 31: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Kullanılan Bankaya Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 31’de yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre İslami finans araç ve yöntem bilgisinin kullanılan banka türüne göre S1 haricinde anlamlı farklılıklar göstermediği analiz edilmiştir. S1’de yer alan önermeye ait grup ortalamaları incelendiğinde sadece katılım bankası kullananlar katılımcıların bu ifadeye katılma düzeylerinin sadece mevduat ve her iki banka türünü kullananlara göre daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu ifadenin yanlış olduğu düşünüldüğünde sadece katılım bankası kullanan katılımcıların bu konu hakkındaki bilgi düzeylerinin sadece mevduat ve her iki banka türünü de kullananlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre H_{4d} kısmen desteklenmiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S1	İİBF	178	2,40	1,016	0,428
	Hukuk	15	2,20	1,014	
	Diğer	14	2,21	1,311	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S2	İİBF	232	1,72	1,012	0,346
	Hukuk	24	1,58	1,060	
	Diğer	19	1,84	1,214	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S3	İİBF	190	3,36	1,093	1,997
	Hukuk	18	3,17	1,249	
	Diğer	15	2,80	0,941	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S4	İİBF	182	3,45	1,038	0,061
	Hukuk	13	3,38	0,961	
	Diğer	16	3,38	0,885	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S5	İİBF	172	2,74	1,018	0,394
	Hukuk	13	2,92	1,188	
	Diğer	11	2,55	1,214	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S6	İİBF	194	2,61	1,115	0,126
	Hukuk	16	2,56	1,094	
	Diğer	15	2,47	1,407	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S7	İİBF	186	3,01	1,122	0,739
	Hukuk	11	3,27	1,009	
	Diğer	12	3,33	1,155	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S8	İİBF	259	3,22	1,291	0,004
	Hukuk	26	3,23	1,366	
	Diğer	21	3,24	1,338	

Tablo 32: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin Mezun Olunan Fakülte Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 32’de yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre test edilen İslami finans araç ve yöntem bilgisinin mezun olunan fakülteye göre anlamlı farklılıklar göstermediği analiz edilmiştir. Yukarıda yer alan fakültelerden mezun olan bireylerin İslami finans araç bilgilerinin benzer düzeyde oldukları görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre H_{4e} desteklenmemiştir.

		N	Ortalama	Standart Sapma	F
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S1	Hayır	153	2,43	1,018	1,943
	Evet	54	2,20	1,071	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S2	Hayır	211	1,73	1,004	0,083
	Evet	64	1,69	1,111	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S3	Hayır	160	3,29	1,048	0,223
	Evet	63	3,37	1,235	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S4	Hayır	153	3,37	1,038	2,512
	Evet	58	3,62	0,952	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S5	Hayır	145	2,69	1,044	1,305
	Evet	51	2,88	1,013	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S6	Hayır	169	2,63	1,127	0,393
	Evet	56	2,52	1,144	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S7	Hayır	149	3,13	1,113	3,880*
	Evet	60	2,80	1,102	
İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisi- S8	Hayır	238	3,24	1,292	0,390
	Evet	68	3,13	1,315	

Tablo 33: İslami Finans Araç ve Yöntem Bilgisinin İslam İktisadi ve Finansı Eğitimi Alma Durumuna Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * p <0,05; ** p <0,01; *** p <0,001.

Tablo 33'te yer alan bilgilerden görüleceği üzere sorulan sorulara/önermelere verilen cevaplara göre test edilen İslami finans araç ve yöntem bilgisinin İslam iktisadi ve finansı eğitimi alma değişkeninin ile arasında S7 haricinde anlamlı farklılıklar göstermediği analiz edilmiştir. İslami bankalar fon taleplerini konvansiyonel bankaların aksine nakit para vererek karşılamamaktadır. Temel ilkesi faizsizlik olan İslami bankacılık ortaklık esasına dayalı olarak fon toplamaktadır. Katılım bankaları topladığı fonları kredi olarak değil, peşin satın aldığı veya kiraladığı mal, hak ve hizmetleri müşterilerine vadeli satarak veya kiralayarak gelir elde etmektedir. Dolayısıyla S7'de yer alan 149 İslam ekonomisi ve finansı eğitim almamış kişilerin "İslami bankalar, fon taleplerini geleneksel bankalarda olduğu gibi bireylere para vererek karşılarlar" önermesine verdikleri olumlu cevaplar (ort:3,13) İslam ekonomisi ve finansına ilişkin eğitim almış olmanın İslami finans araç ve yöntem bilgisinin doğrudan etkilediğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre H_{4f} kısmen desteklenmiştir.

SONUÇ

Finans sektörü, son zamanlarda sergilediği süratli ilerleme ve genişleme ile birlikte, günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İslam dünyasında finans sektörünün hızlı ilerleme ve genişlemesine paralel olarak, İslami finans da gelişmektedir. Türkiye’de İslami finans okuryazarlığının düşük seviyede kalması sebebiyle bu ilerleme istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir (Doğan, 2020). Dolayısıyla Türkiye’de İslami finansa yönelik okuryazarlık düzeyindeki artış eş anlı olarak finans sektörünün büyümesine, fonların gerektiği şekilde değerlendirilmesine ve getirisinin tatmin edici düzeyi de göz önünde bulundurulduğunda tasarruf oranlarında da artışa sebep olabilecektir. Bu süreçte tasarruflar finans sektöründe yatırıma yönelecek, sektör büyüyerek getirisi artacak, getirinin artışı kişileri yatırıma dolayısıyla daha fazla tasarrufa teşvik edecek sektör daha da gelişerek büyüyecektir. Bunun sonucu olarak, İslam dininin sosyal düzeninin ekonomik hedefleri olan sosyal adalet sağlanacak, eğitim ile desteklenmiş sermaye-zengin ülkeler haline gelinerek, milli serveti artıracaktır (Naqvi, 2014).

Hali hazırda mevcut olan katılım bankalarının yanında kamu sermayeli katılım bankalarının kurulması ve siyasi erkin faiz ve enflasyon arasındaki ilişkiye yönelik söylemleri ile birlikte ekonomik dalgalanmalar hem faize yönelik eleştirileri artırmış hem de bu durum faizsizlik ilkesine uygun finansal taleplerin artmasına da sebep olmuştur. Bu taleplere yönelik olarak politika yapıcı ve uygulayıcı konumunda olan A grubu mesleklerdeki kamu personelinin faizsizlik ilkesini temel alan İslam ekonomisi ve finansı bilgisine ne kadar sahip ve hakim olduğu önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla çalışma sonuçları itibariyle geleceğe yönelik bir perspektif sunmasının yanında güncel ekonomik meselelere de alternatif bir bakış açısı sunulması bakımından önem taşımaktadır.

A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personeline yönelik 331 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre katılımcıların %85,8’i erkek, %14,2’si kadındır. Katılımcıların %45,6’sı 26-34 yaş aralığında %45,6’sı 36-45 yaş aralığında %5,7’si 45-55 yaş aralığında yer almaktadır. Mezun olunan fakülteye göre ise katılımcıların %84,3’ü İktisadi ve İdari Bilimler, İşletme, İktisat, Ekonomi ve Siyasal Bilgiler fakültelerinden mezun olmuşlardır. Alınan iktisat eğitimine göre katılımcılar, iktisada giriş, mikro iktisat, makro iktisat, para teorisi, bankacılık ve finans, ekonomi, iktisadi düşünceler tarihi ve Türkiye ekonomisi derslerinden en az bir tanesini eğitim süreçlerinde almış olmakta

birlikte katılımcıların %92,4 iktisada giriş, 82,2'si mikro iktisat, %81,3'ü makro iktisat dersini aldığı görülmüştür.

Katılımcıların %79,5'i İslam iktisadı ve finansı ile ilgili herhangi bir ders eğitim almadıklarını, seminer veya konferansa katılmadıklarını belirtmiştir. İşlem yapılan banka türü itibariyle baktığımızda katılımcıların %53,8'inin katılım ve mevduat bankasını beraber kullandığı, %40,2'sinin sadece mevduat bankası kullandığı ve %6'sının ise sadece katılım bankası kullandığı görülmüştür. Mesleğe göre baktığımızda katılımcıların %50,2'si müfettiş, murakıp, denetçi, kontrolör, denetmen ve iç denetçilerden, %27,2'si uzmanlardan %3,6'sı kaymakamlardan ve %8,8'i hâkim ve savcılardan oluşmaktadır.

Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyleri öncelikle İslami finansal araçların bilinilirliği ile test edilmeye çalışılmış sonrasında ise İslami finans bilgi düzeyi, İslami finans sistemi ile ilgili tutumlar, İslami finans hassasiyeti ve İslami finans araç ve yöntem bilgisi başlıkları altında yöneltilen anket soruları yaş, cinsiyet, meslek, kullanılan banka türü, mezun olunan fakülte ve İslam iktisadı ve finansına ilişkin eğitim alınıp alınmadığına ilişkin sorulara/önermelere verilen cevaplarla ANOVA testleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda belirlenen hipotezler test edilmiş ve sonuçlar maddeler halinde aşağıda açıklanmıştır:

- A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal araçlar hakkında bilgi düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.
- A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal araçlar hakkında bilgi düzeylerinde yaş gruplarına göre analiz edildiğinde 36-45 yaş aralığına sahip bireylerin İslami finans bilgi düzeylerinin diğer yaş gruplarına nazaran daha düşük olduğu görülmüştür.
- A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans sistemi ile ilgili tutumları ile İslami banka tercihleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.
- A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu görülmüştür.
- A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin temel iktisat eğitimi almalarının İslami finans okuryazarlık seviyelerine anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.
- Faiz hassasiyeti ile katılım bankacılığı tercihi arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür.

- A grubu meslek mensuplarının İslami finans sistemi ile ilgili tutumları ile İslami banka tercihleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.
- Katılımcıların İslami finans sistemi ile ilgili tutumları pozitif olmakla birlikte; İslami bankalar ile konvansiyonel bankalar arasında bir fark olmadığını düşünenlerin oranı %49,3 olarak oldukça yüksek bir orandadır.
- Katılımcıların %68,6'sı İslami bankacılık araçlarının kolay anlaşılmadığını düşünmektedir.
- Katılımcıların 30,8'i İslami finansın faizsiz bir sistem olduğuna katılmamaktadır ve 23,9 gibi yüksek bir oranda katılımcı da faizsiz veya faizli bir sistem olduğuna ilişkin bilgisinin olmadığını belirtmiştir.

Tüm bu veri ve analizlerden yola çıkılarak A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca temel iktisat eğitimi almış olmanın İslam ekonomisi ve finansına ilişkin okuryazarlığa olumlu bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Çalışma, Güney (2022), Dolgun (2020) ve Qublan (2022) tarafından yapılan ve İslami finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu ile sonuçlanan çalışmalarıyla örtüşmektedir.

A grubu mesleklerde çalışan Hâkim-Savcı, Denetim Personeli, Uzman ve Kaymakam personeli kısıtı altında yapılan çalışma ve analizlerin ışığında:

- İslam ekonomisi ve finansına ilişkin bilgilendirici eğitimlerin artırılması gerekmektedir.
- Temel iktisat ve finans eğitimi almış olmanın İslami finansal okuryazarlık düzeyine etkisinin olmadığı görüldüğünden üniversitelerde İslam ekonomisi ve finansı dersleri verilmeli bunun yanında iktisat ve finans derslerinde müfredata İslam ekonomisi ve finansına ilişkin konular eklenmelidir.
- Katılım bankaları konvansiyonel bankalarla aynı kanuna tabi olarak işlem yapmamalı, farkların belirgin olduğunun net bir şekilde ifade edildiği hukuki düzenlemeler yapılmalıdır.
- İslami finans kurumları ile konvansiyonel bankalar arasındaki farklar konusunda ulusal düzeyde tanıtıcı, bilgilendirici ve farkındalık yaratacak reklam, tanıtım, konferans vb. etkinlikler yapılmalıdır.

- Kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilen destek ve teşvikler faizsizlik ilkesi göz önünde bulundurularak yeniden tanımlanmalıdır.
- Tarımsal kalkınma ve çiftçi desteklerinde selem gibi İslami finans araçlarının kullanımına yönelik mevzuat çalışmaları yapılmalıdır.
- Kamu personeline maaş ve ücretlerini alacakları bankaları herhangi bir hak kaybına uğramadan seçme hakkı verilmelidir.
- A grubu mesleklerdeki kamu personelinin mesleki unvanını almadan önce kurumlarında geçirdikleri yetiştirilme ve eğitim süreçlerinde İslam ekonomisi ve finansına ilişkin ders ve seminerlerin yer alması sağlanmalıdır.

Sonuç olarak İslam ekonomisi ve finansına yönelik bilinirliği ve farkındalığı artırmak için başta akademik olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, sendikalar, sanayici ve iş adamları dernek ve kurumları tarafından çalışmalar yapılmalıdır.

İslam ekonomisi ve finansı, sadece İslami finans olmadığı gibi sadece bankacılık da değildir. İslami bankacılık İslam iktisadının finansal boyutunu temsil etmektedir. İslami finansın ve bankacılığın gelişmesi, kullanımının tabana yayılması ve bilinirliğinin artırılması için İslami finansın, İslami finansın gelişmesi için ise İslam iktisadı üzerine akademik ve ilmi çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bununla beraber İslam iktisadi ve finansına yönelik akademik çalışmalar yapılırken salt yerleşik iktisadi teori ve düşünme sisteminin iyi bir şekilde bilinmesi yeterli olmamaktadır. İslam hukuku, İslam iktisadi ve İslami finansın yanında sosyoloji, psikoloji, felsefe, istatistik ve tarih gibi sosyal bilimlerle birlikte istatistik, matematik ve mühendislik gibi fen ve teknik eğitim ve bilgi ile destekli İslam ekonomisi ve finansı çalışmalarının daha verimli sonuçlar vereceği açıktır. Dolayısıyla İslam ekonomisi ve finansı çalışmaları multidisipliner yaklaşımla ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. [https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/FFMS/FFMS_33\(1\).pdf](https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/FFMS/FFMS_33(1).pdf)
Erişim Tarihi 22/03/2024 adresinden alındı
- Abdullahı, A. M. (2015). Determinants Of Islamic Financial Literacy Towards Retirement Planning. Master Of Science (Finance). Universiti Utara Malaysia. https://etd.uum.edu.my/5553/1/s816861_01.pdf adresinden alındı
- Abdul Rahim, S. H., Abdul Rashid, R., & Hamed, A. (2016). Islamic Financial Literacy and its Determinants among University Students: An Exploratory Factor Analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(7), 32-35.
- Abdul Rahim, S. H., Abdul Rashid, R., & Hamed, A. (2016). Islamic Financial Literacy And Its Determinants Among University Students: An Exploratory Factor Analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(7), 32-35.
- Abdullahoğlu, S. (2014). İslam Ekonomisi Çalışmak. S. Karadoğan içinde, İslam Ekonomisi Tanım ve Metodoloji Üzerine (s. 118). İstanbul: İslam Ekonomisi Enstitüsü.
- Akdemir, S. (2017). Faizsiz Finans Kanun Taslağına Yönelik Eleştiri ve Öneriler: İslam İktisadı İlkelerine Göre Bir Değerlendirme. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 3(2), 162-186.
- Aktan, H. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istisna--akit> Erişim Tarihi 22/03/2024 adresinden alındı
- Aktepe, İ. E. (2013). Sorularla Katılım Bankacılığı. İstanbul: TKBB.
- Algül, A., & Katmer, H. (2022). Günümüzdeki Tüketim Artışının İslam İktisadı Açısından Eleştirisini. *İlahiyat Akademi*, 147-166.
- Alkaya, A., & Yağlı, İ. (2015). Finansal Okuryazarlık- Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 586.
- Altun, M. L. (2022). Faize Alternatif Olarak Mudârebe. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 937-959.
- Altundere Doğan, M. B., & Ersoy, A. (2020). Faizsiz Gayrimenkul Edinmede Azalan Mülk Ortaklığı Yöntemi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12 (23), 383-402.
- Apaydın, H. Y. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyas#2-fikih> Erişim Tarihi 19/03/2024 adresinden alındı
- Apaydın, H. Y. <https://islamansiklopedisi.org.tr/karz> Erişim Tarihi 22/03/2024 adresinden alındı

- Apaydın, H. Y. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ine>. Erişim Tarihi 24/04/2024 adresinden alındı adresinden alındı
- Aslan, H. (2015). Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(2).
- Aslan, M. S. (2023). İslam Borçlar Hukukunda Satış Konusunun Maddi Olarak Var Olması Şartına Dair Bir Değerlendirme. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1256-1271.
- Asutay, M. (2014). İslam Ekonomisine Politik İktisadi Bir Yaklaşım: Alternatif Bir Ekonomik Sistemin Sistemik Anlayışı (Çev. Yardımcıoğlu, Fatih ve Ülev, Salih). *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 119-137.
- Asutay, M. <https://islamiktisadi.net/2015/09/03/mehmet-asutay-ile-islam-moral-ekonomisi-ve-islami-bankaciligin-acmazlari-uzerine-i/> Erişim Tarihi 09/03/2024 adresinden alındı adresinden alındı
- Atar, A., & Peçe, M. A. (2023). Faiz Ödemeleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Veri Yöntemiyle Analizi: İslâm Ülkeleri Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(5), 2521-2536.
- Atkinson, A., & Messyi, F.-A. (2012). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD: International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study” International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions (No.15)*.
- Ayaydın, H., & Barut, A. (2016). Faizsiz Bankacılık: Temel İlkeleri, Yöntemleri ve Müşterileri Tarafından Tercih Edilme Nedenleri Üzerine. H. Ayaydın, & S. Durmuş içinde, *Banka ve Finansal Sistem* (s. 214). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Aybakan, B. <https://islamansiklopedisi.org.tr/selem> Erişim Tarihi 21/03/2024 adresinden alındı adresinden alındı
- Bağcı, H., & Arabacı, S. (2019). Finansal Okuryazarlık Düzeyinin ve Finansal Okuryazarlığı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Business & Management Studies: An International Journal*, s. 68-88.
- Bardakoğlu, <https://islamansiklopedisi.org.tr/icare> Erişim Tarihi 21/03/2024 adresinden alındı adresinden alındı
- Barlak, M. (2020). Mu’tezile’de Ma’dûm Anlayışı: Ebû Reşîd En-Nîsâbü’rî Örneğinde Bir İnceleme. *Eskiye*ni (41), 653-678.
- Başoğlu, T. (2015). Hamdi Döndüren ile Türkiye’de Fıkıh Çalışmaları Üzerine Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, XIII (25-26), 197-207.

- Bayındır, S. (2005). Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Usul İslam Araştırmaları*, 3(3), 139-157.
- Bayındır, S. (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans (1 b.)*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bayındır, S. (2021). Ribanın Tarifi Konusunda Yeni Bir Yaklaşım Önerisi. *İlahiyat Akademi Dergisi* (13), 1-30.
- Bayram, S. S. (2010). *Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi.
- BDDK, [https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/77#:~:text=Kat%C4%B1%C4%B1m%20Bankalar%C4%B1%20\(9\)](https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/77#:~:text=Kat%C4%B1%C4%B1m%20Bankalar%C4%B1%20(9)) Erişim Tarihi 26/03/2024 adresinden alındı
adresinden alındı
- Bekereci, N. E. (2018). *İslami Finansal Okuryazarlık: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde Bir Alan Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş.
- Bekereci, N. E., Ayriçay, Y., & Kök, D. (2018). *İslami Finansal Okuryazarlık: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde Bir Alan Araştırması*. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (33), 45-60.
- Benligiray, S. (2014). İktisadî Bir Bilim Dalı Olarak 'Finans'ın Bilim Felsefesi Perspektifinden Eleştirisi. *İnsan ve İnsan Dergisi*, 1(2), 4-18.
- Bereket, B. (2023). *Bireylerin İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Bütçeleme ve Tasarruf Eğilimi: Türkiye Değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- Biçer, E. B., & Altan, F. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık ile İlgili Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi*. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1501-1517.
- Bilen, B. (2016). *Sukuk ve Muhasebe Uygulamaları*. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), 249-279.
- Bilgili, İ. (2006). *İslam Hukukunda Ma'dum'un Satışı*. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* (8), 211-238.
- Bilgin, A. (2014). *Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme*. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 75-84.
- Bulut, H. İ., & Er, B. (2009). *Katılım Bankacılığında İki Yeni Finansal Teknik Önerisi: Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Fonları*. T. K. Birliği içinde, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı* (s. 15-70). İstanbul: Erkam Matbaası.

- Büyükakın, F., & Önyılmaz, O. (2014). Faizsiz Finansman Bonusu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(7), 1-16.
- Canbaz, M. F. (2013). Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları ve Performans Analizi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kırklareli.
- Cebeci, İ. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sukuk> Erişim Tarihi 21/03/2024 adresinden alındı adresinden alındı
- Cebeci, İ. <https://islamansiklopedisi.org.tr/teverruk> Erişim Tarihi 23/03/2024 adresinden alındı adresinden alındı
- Ceyhan, İ. F., & Tosun, S. (2023). Finansal Okuryazarlık ile Tasarruf Davranışları İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 7(3), 1081-1103.
- Chapra, M. U. (2014). *Ahlak ve Ekonomi: İslami Bir Bakış*. S. Karadoğan içinde, *İslam Ekonomisi Tanım ve Metodoloji Üzerine* (s. 193-216). İstanbul: İslam Ekonomisi Enstitüsü Yayınları.
- Çağrı, M. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tedbirul-medine> Erişim Tarihi 19/03/2024 adresinden alındı adresinden alındı
- Çağrı, M. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasene> Erişim Tarihi 22/03/2024 adresinden alındı adresinden alındı
- Çalışkan, İ. (1989). İstisna Akdinin Mahiyeti ve Unsurları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31(1-4), 348-366.
- Çeker, O. (1990). *İslam Hukukunda Siparişler*. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(3), 373-385.
- Çelik, İ. (2016). *İslam Finans Sisteminin Geleceğinin Aksiyomları*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (49), 159-182.
- Çelik, İ. (2016). Katılım Bankaları ve Denetleme Sorunsalı. *Anka e-Dergi*, 1(1), 29-43.
- Çelik, İ. (2017). Meşru' Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3).
- Çemberlitaş, İ., & Karyağdı, N. G. (2022). Katılım Bankalarının Teverruk Finansman Yöntemini Kullandırmaları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *İnegöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (24), 364-382.
- Çetin, D. T. (2020). *İslami Finans Sisteminde Sukuk: Türkiye'de Sukuk Fiyatlarının Yapay Sinir Ağları Modeli ile Tahmini*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Burdur.
- Çetindaş, R. (2023). Batıl Bey'Akdiinde Teslim Alınan Malın Hasarını Tazmin Sorumluluğu. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 398-415.

- Çevik, G. B., & Gündoğdu, H. M. (2015). Stres, Umutsuzluk ve Annelerin Öğrenilmiş Çaresizliğinin Ergenlerin Öğrenilmiş Çaresizliğini Yordama Düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(43), 21-34.
- Çolak, Ö. F., & Öztürkler, H. (2012). Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi. *Bankacılar Dergisi*, 3-44.
- Çömlekçi, İ. (2017). İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Katılım Bankaları Müşterileri Üzerine Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1423-1439.
- Çürük, S. A. (2013). İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.
- Dal, N. E. (2017). Tüketim Toplumu ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 1-121.
- Demirel, S., & Ceren, Y. (2015). Tüketim, Postmodernizm ve Kapitalizm Örgüsü. *İLEF Dergi*, 115-138.
- Dilber, C. (2022). İslami Finans ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye ve Seçilmiş Ülkeler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kırıkkale.
- Doğan, M. B. (2020). İslami Finans Okuryazarlığı ve Finansal Tercihlere Etkisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 14(1), 69-98.
- Dolgun, İ. (2020). İslami Finansal Okuryazarlığın Kavramsal Önemi; Üniversite Öğrencilerine Yönelik Uygulamalı Bir Analiz. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Döndüren, H. (2008). Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-17.
- Dönmez, İ. K. <https://islamansiklopedisi.org.tr/icma> Erişim Tarihi 19/03/2024 adresinden alındı
- Dönmez, İ. <https://islamansiklopedisi.org.tr/garar> Erişim Tarihi 19/03/2024 adresinden alındı
- Dönmez, İ. K. <https://islamansiklopedisi.org.tr/murabaha> Erişim Tarihi 03/21/2024 adresinden alındı
- Durmuş, A. (2010). Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 315-330.

- Durmuş, H. (2022). Aşırı Tüketim ve İsrar; Çözüm Olarak Orta Yollu Tüketim. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 8(3), 272-298.
- Durmuş, M. E., & Yardımcıoğlu, F. (2018). İlahiyat Öğrencileri Ne Kadar İslami Finans Okuryazarı? *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1).
- Ela, M. (2017). Türkiye’de Kamu Finansmanında İslami Finans Alternatifi: Sukuk. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Trabzon.
- El-Maverdi, İ. E. (1976). *El-Ahkamu’s Sultaniyye*. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Er, B., & Çetintaş, M. (2018). İşçilerde Finansal Okuryazarlık: Finansal Bilgi, Tutum ve Davranış Eksenli Bir Araştırma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-dergi*, 1(2), 61-71.
- Erçel, G. (2020). Küreselleşme ve Uluslararası Finansal Gelişmeler. 17’nci Asya Bankalar Birliği Genel Kurulu. İstanbul: Merkez Bankası.
- Erdem, E. (2015). Müslüman Bireyin İktisadi Davranış Hususiyetleri ve İslam Piyasa Geleneği. Y. E. Sezgin, & F. Bulut içinde, *İslam İktisadı ve Piyasa* (s. 11-38). İstanbul: İGİAD Yayınları.
- Erdoğan, A. (2020). Katılım Bankacılığı Müşterilerinin İslami Finansal Okuryazarlığı ve Yatırım Tercihleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Ersoy, A. (2015). İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fitri İktisat ve İktisadi Yapısı. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* (1), 37-64.
- Ersöz, M. (2023). İslami Finansal Okuryazarlık ve Yatırım İlişkisinin Finansal Risk Toleransı Aracılığında İncelenmesi: Gaziantep Uygulaması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep Üniversitesi.
- Ervural, B. Ç. (2020). Varyans Analizi (ANOVA) ve Kovaryans Analizi (ANCOVA) ile Deney Tasarımı: Bir Gıda İşletmesinin Tedarik Süresine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(2), 923-941.
- Eskici, T. (2014). Seçilmiş Ülke Örnekleriyle Finansal Okuryazarlığın Önemi ve Tasarruflar Üzerindeki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi* (36).
- Es-Sadr, M. B. (1980). *İslam Ekonomi Doktrini*. İstanbul: Hicret Yayınları.
- Fettahoğlu, S. (2015). Hane Halkının Finans Eğitimi ve Finansal Okuryazarlık Düzeyleri Üzerine Kocaeli’nde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finans Dergisi*, 101-116.
- Geçöz, F., Vatan, S., & Lester, D. (2006). Umutsuzluk, Çaresizlik ve Talihsizlik Ölçeği’nin Türk Örneğinde Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması. *Kriz Dergisi*, 14(1), 21-29.

- Genç, A. T. (2019). Türkiye’de Karz-I Hasen Sandık Uygulamaları: Nitel Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gönen, E., & Özmete, E. (2007). Finansal Refah: Finansal Yönetim Sürecinden Duyulan Tatmin, Finansal Davranışlar ile Öz-saygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 3(11), 57-69.
- Gül, M. (2014). İslam İktisadi Gelişmesinin Tarihi ve Dini Dinamikleri. Tarih Okulu Dergisi, 71-106.
- Güney, G. (2022). İslami finansal okuryazarlık: Vergi Müfettişleri Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.
- Haider, J., & Azhar, M. (2010). Islamic Capital Market: Sukuk And Its Risk Management In The Current Scenario.
- Halitoğlu, İ. (2020). Şer’î Kaide ve Dâbitların İslami Finans İşlemlerinde Uygulanması. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7(2), 1121-1157.
- Harunoğulları, E. (2023). İslam Ekonomisinde Faiz Yerine Kâr-Zarar Ortaklığı. OEEP: Journal of Emerging Economies and Policy, 8(2), 209-224.
- Hayta, A. B. (2014). Bireysel Yatırımcıların Finansal Risk Algısına Etki Eden Psikolojik Önyargılar. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (183), 329-352.
- Haziroğlu, T. (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu ve Kavramsal Önemi. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 2(1), 119-132.
- Haziroğlu, T. (2021, 03 02). Teverruk. TKBB Katılım Finansı Standartları Standart No:2. İstanbul: TKBB.
- İmamuddin, S. (2003). İslam Hukukunun Prensipleri (Çev. Gürkan, Menderes). İslam Hukukunun Prensipleri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (15), 239-247.
- İnceoğlu, M. (2010). Tutum Algı İletişim (5. Baskı b.). Ankara: Beykent Üniversitesi Yayınevi.
- İpekten, O. B. (2010). Risk Sermayesi Finansman Modeli. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 385-408.
- Iqbal, M., & Molyneux, P. (2005). Thirty Years of Islamic Banking History, Performance and Prospects. New York: Palgrave Macmillan.
- İslamoğlu, M., & Can, Ş. S. (2023). Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Katılım Bankacılığı Sektörü Swot Analizi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(2), 463-474.

- Işık, M. (2021). Katılım Bankacılığının Sektör İçerisindeki Payının Arttırılmasında İslami Finansal Okuryazarlığın Önemi: Türkiye ve Malezya Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kaderli, Y. (2016). Tr32 Bölgesinde Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Çözüm Önerileri. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Vakfı.
- Kahf, M. (2014). İslam Ekonomisi: Tanım ve Metodoloji Üzerine. S. Karadoğan içinde, İslam Ekonomisi Tanım ve Metodoloji Üzerine (s. 26-46). İstanbul: İslam Ekonomisi Enstitüsü Yayınları.
- Kahraman, Y. E. (2020). Katılım Bankacılığının Türkiye'deki Gelişimi ve Geleceği. Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi, 4(10), 55-71.
- Kalkavan, E. (2021). İslam Ekonomisi ve Finansı Hakkında Akademik Çalışmalar Yapan Katılım Bankası Çalışanlarının Motivasyonlarını Etkileyen Unsurlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Kallek, C.: <https://islamansiklopedisi.org.tr/israf> Erişim Tarihi 03/20/2024 adresinden alındı
- Kallek, C. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mudarebe> Erişim Tarihi 03/20/2024 adresinden alındı
- Kamber, S. C. (2018). Davranışsal İktisat ve Rasyonellik Varsayımı: Literatür İncelemesi. Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 7(1), 168-199.
- Karabacak, S. (2013). Yönetim Kurulları ve Finansal Okuryazarlık. Kurumsal Yönetim Dergisi (19), 46.
- Karahan, H., & Ersoy, H. (2016). Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye'de Reel Kesimde Kullanılması. Maliye ve Finans Yazıları (105), 93-114.
- Karakartal, D. (2023). Kumar Bağımlılığının Yol Açtığı Psikososyal Sorunların Değerlendirilmesi. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 7(4), 1007-1016.
- Karakuş, T. F. (2019). Genel Olarak Finansal Okuryazarlık ve İslami Finansal Okuryazarlık: Adana İli'nde Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.
- Karaman, H. (2020). Din ve Değişim. Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 231-238.
- Kararkoç, S. (2015). İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü (15 b.). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karayazgan, A. (2008). Takafül (İslami Sigorta). Sigorta Araştırmaları Dergisi (4), 107-122.

- Karroum, S. (2023). Etik Finans Uygulaması Olarak İslami Finans ve İslami Endekslerin Performans Değerlendirmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Antalya.
- Kaya, F., & Özçim, H. (2019). Davranışsal İktisat, Sınırlı Rasyonellik ve İslam İktisadı İlişkisi. *Toros Üniversitesi İİBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 1-24.
- Kaynar, Z. (2023). İslami Finans Eğitiminde Yaşanan Zorluklar ve Çıkış Yolları: Yükseköğretim Programları Açısından Ampirik Bir Değerlendirme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kazak, H. (2021). İslami Finansın Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Barış Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye İçin Bir Model Önerisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. KTO Karatay Üniversitesi.
- Kazancı, F. (2021). Katılım Bankacılığı İhracat Finansmanında Murabaha Yöntemi Uygulamaları. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 175-199.
- Keleş, Y. (2020). Haram Karışık Mal ve Kazançla İlgili Meseleler. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 6(2), 212-237.
- Kelleroğlu, F. (2017). Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Küresel Gelişmeler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 157-172.
- Kervan, S. (2018). İslami Finans ve Türkiye’de İslami Finans Araçlarının Tercih Edilmesinde Etkili Olan Faktörler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Khan, M. A. (2014). İslam Ekonomisinin Metodolojisi. S. Karadoğan içinde, *İslam Ekonomisi Tanım ve Metodoloji Üzerine* (s. 85-106). İstanbul: İslam Ekonomisi Enstitüsü Yayınları.
- Kılıç, Y., Ata, H. A., & Seyrek, İ. H. (2015). Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 130.
- Kırloğlu, H., & Altınkaynak, F. (2016). Forward Sözleşmelerin Günümüz Piyasalarında Yeri ve Muhasebeleştirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(12), 604-614.
- Kısacık, H. (2021). Teverruk ve Muhasebe Süreci. *OEEP: Journal of Emerging Economies and Policy* (6), 52-62.
- Kızılkaya, N. (2019). İktisadi Selefilik: Modern İslam İktisadı Çalışmalarında Hafıza Kaybı. Kollektif, & N. Kızılkaya (Dü.) içinde, *İslam İktisadında Metodoloji: Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (s. 401-429). İktisat Yayınları.
- Klapper, L., Lusardi, A., & Oudheusden, P. (2015). *Financial Literacy Around the World: Insights From The Standard & Poor’s Ratings Services Global Financial Literacy Survey*. Standard & Poor’s.

- Kohistani, M. N. (2023). Üniversite Öğrencilerinin İslami Finansal Okuryazarlığı Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 52.
- Konak, F., & Demir, Y. (2023). İslami Sigortacılık (Tekafül) Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz. Hitit İlahiyat Dergisi, 11-46.
- Kuru, H. (2015). Geçmişte ve Günümüzde Finansman Yöntemi Olarak Murabaha. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Kuru, Ö., & Kuru, Y. (2021). Finansal Okuryazarlık Düzeyinin K-Ortalamlar Yöntemiyle Belirlenmesi: Osmaniye İli Uygulaması. Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1), 1-14.
- Laçınbala, Y., & Ünsal, H. (2019). Katılım Sigortacılığında (Tekafülde) Pencere Sisteminin Değerlendirilmesi. Sosyoekonomi, 27(42), 181-202.
- Mevdudi, E. A. (2016). İslam Ekonomisinin Temel İlkeleri. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Mutlu, M. (2016). İslami Finans Okuryazarlığı: Bir Endeks Çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Nadirov, O. (2018). Katılım (İslami) Bankaları ve Ticari Bankalarda Müşteri Tercihleri: Türkiye Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Nakiboğlu, A., & Levent, M. (2018). İslami Finans ve Katılım Bankacılığı: Türkiye ve Dünyadaki Uygulamalar. Turkish Studies, 13(7), 175-186.
- Naqvi, S. N. (2014). İslam Ekonomisinin Ahlaki Temelleri. S. Karadoğan içinde, İslam Ekonomisi Tanım ve Metodoloji Üzerine (s. 109-140). İstanbul: İslam Ekonomisi Enstitüsü.
- Nas, Y., & Özkoç, H. (2017). Borçlanmayı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Fethiye Örneği. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 3(2), 311-30.
- Ocak, B., & Göğebakan, T. (2020). Finansal Okuryazarlık Kapsam ve Önemi. M. Ural, & E. Demireli içinde, Hayatın İçinde Finansal Okuryazarlık (s. 25). İstanbul: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- OECD. (2013). PISA 2012 Assessment And Analytical Framework Mathematics, Reading, Science, Problem Solving And Financial Literacy. OECD.
- Oktayer, A. (2014). Türkiye’de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme. Akademik İncelemeler Dergisi, 4(1), 73-100.
- Oktayer, N., & Susam, N. (2017). Tasarruf- Yatırım – Sermaye Hareketleri İlişkisinin Türkiye Örneğinde Değerlendirilmesi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 19-54.
- Orman, S. (2001). İktisat, Tarih ve Toplum. İstanbul: Küre Yayınları.

- Öner, M. H. (2023). Katılım Bankacılığı Derslerinin İslami Finans Okuryazarlık Düzeyine Etkisi: Aksaray Üniversitesi Örneği. Maruf İktisat İslam İktisadı Araştırmaları Dergisi, 3(1), 4-17.
- ÖSYM. 2023 Kamu Personel Seçme Sınavı (KPSS) Kılavuzu A Grubu ve Öğretmenlik. <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2023/KPSS/b-kilavuz16052023.pdf> Erişim Tarihi 04/09/2024 adresinden alındı
- Özçim, H., & Kaya, F. (2021). Türkiye'deki Katılım Bankalarında Asimetrik Bilgi Sorununun Makroekonomik Değişkenler Çerçevesinde İncelenmesi. İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 6(16), 572-584.
- Özdemir, F. S. (2011). Finansal Raporlama Sistemlerinin Bilginin İhtiyaca Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi: İMKB Şirketlerinde Finansal Başarısızlık Tahminleri Yönüyle Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 8-9-10.
- Özel, M. (1994). İktisat Risaleleri. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özsoy, İ. www.islamansiklopedisi.org.tr: <https://islamansiklopedisi.org.tr/faiz> Erişim Tarihi 03/19/2024 adresinden alındı
- Özsoy, M. (2012). Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş. İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası.
- Öztürk, M., & Yumuşak, İ. (2020). Fon Toplama Yöntemi Olarak Yatırım Vekâleti ve Türkiye Uygulaması. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFĐ), 6(1), 1-23.
- Özulucan, A., & Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(11), 85-108.
- Özulucan, A., & Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(11), 85-108.
- Parlakkaya, R., & Çürük, S. A. (2011). Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği. Ege Akademik Bakış, 397-405.
- Pekcan, A. İslam Hukukunun Genel Özellikleri. https://isamveri.org/pdfdrq/D01775/1999_4/1999_4_PEKCANA.pdf. Erişim Tarihi 19/03/2024 adresinden alındı
- Qublan, A. I. (2022). İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: İİBF ve İİF Öğrencilerine İlişkin Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- Samireh, M. A. (2020). Murabaha'nın Katılım Bankalarının Finansal Gelişimi Üzerine Etkisi (Karşılaştırmalı Bir Analiz). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi.

- Sancar, M. A. (2019). Türkiye’de Teverruk ve Yeniden Yapılandırmada Teverruka Alternatif Bir Ürün Olarak Yeniden Yapılandırma Tekafül Fonu. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 5(2), 169-195.
- Saray, Ö., & Güngör, S. (2023). İslami Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi: Tokat İli Üzerine Bir Alan Araştırması. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 309-333.
- Sardiana, A. (2016). The Impact of Literacy to Shariah Financial Service Preferences. Etikonomi, 15(1), 43-62. doi:10.15408/etk.v15i1.3115
- Satoğlu, S. (2014). Yatırımcıları Koruma Aracı Olarak Finansal Okuryazarlık. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 8. İstanbul: Marmara Üniversitesi /Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- SEDDK, (2022). Teysir * Modeline ve Katılım Esaslı Diğer Faaliyetlere İlişkin Sektör Duyurusu, <https://seddk.gov.tr/files/doc/2022-4-sektor-duyurusu.pdf>. Erişim Tarihi 03/08/2024 adresinden alındı
- SERPAM. Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi. [https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=islami_finans\[1\].pdf](https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=islami_finans[1].pdf), Erişim Tarihi 03/21/2024 adresinden alındı
- Sıddıqi, M. N. (2014). Ekonomiye İslami Bir Yaklaşım. S. Karadağ içinde, İslam Ekonomisi: Tanım ve Metodoloji Üzerine (s. 169-190). İstanbul: İslam Ekonomisi Enstitüsü Yayınları.
- Sumer, S., & Gövdeli, T. (2020). Finansal Okuryazarlık ve Finansal Davranış Üzerine Bir Çalışma. Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 86-88.
- Sümer, E. (2018). Sukukun Aslına Uygun Gelişimi ve Proje Finansmanında Kullanılması İçin Öneriler. S. Ülev, M. Selçuk, S. Duramaz, E. Sümer, Y. E. Aytekin, Ö. Keskin, & S. Eliyatkin içinde, Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar (s. 69-104). İstanbul: TKBB.
- Şağbaşıua, L. (2016). İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Türkiye İçin Model Önerisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Şahin, M., & Barış, S. (2017). Finansal Okuryazarlık ve Tasarruf Davranışları: Kamu Çalışanları Üzerine Bir İnceleme. Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(2), 77-103.
- Şakarcan, Z. (2021). İslami Finans Yöntemlerinden Biri Olan Emek-Sermaye Ortaklığının Günümüzdeki Yeri: Bir Saha Çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Şengür, M., & Taban, S. (2016). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 49-71.

- Şimşek, B. (2006). Katılım Bankalarında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Örnek Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Şimşek, M. (2022). Türkiye’de Katılım Sigortacılığı: Teysir Modeli, <https://islamiktisadi.net/2022/06/24/turkiyede-katilim-sigortaciligi-teysir-modeli/> Erişim Tarihi 04/26/2024 adresinden alındı
- Tabakoğlu, A. (2016). İslam İktisadına Giriş. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2022). İktisat Kavramlarının Kapitalizm ve İslam İktisadındaki Tezahürleri: Mustafa Kutlu ile Kadîmin Peşinde. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 319-344.
- tbb.org.tr, <https://foy.tbb.org.tr/finansal-okuryazarlik-nedir>. Erişim Tarihi 03/16/2024 adresinden alındı
- TCMB. (2017). Finansal Okuryazarlık: Bireysel ve Toplumsal Faydaları. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- TCMB., <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/banka+hakkında/egitim-akademik/terimler+sozlugu/>, Erişim Tarihi 03/13/2024 adresinden alındı
- TEB. (2014). Türkiye’de Finansal Erişim ve Okuryazarlık. Türk Ekonomi Bankası.
- Temizel, F., & Bayram, F. (2011). Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİB) Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12(1), 73-86.
- TKBB. <https://www.tkbb.org.tr/veripetegi-detay/5>, Erişim Tarihi 05/01/2024 adresinden alındı
- Tok, A. (2009). İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler. Sermaye Piyasaları Kurulu Yeterlilik Etüdü. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Topal, Ş. (2005). İslâm Hukûkunda Alım Satım Piyasasına Yönelik Bazı Düzenlemeler. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 5(4), 211-228.
- Topal, Ş., <https://islamansiklopedisi.org.tr/resulmal> Erişim Tarihi 04/10/2024 adresinden alındı
- Tuna, G., & Ulu, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı, s. 129.
- Turan, Z. (2011, Haziran). Finansal Piyasalar ve Küreselleşme. Mevzuat Dergisi (162).

- Türker, H. (2010). İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Piyasanın Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler. Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü. Ankara.
- Uddin, M. A. (2015). Principles of Islamic Finance: Prohibition of Riba, Gharar and Maysir. MPRA, 1-8.
- Ulu, K. (2019). Türkiye’de İslami Finans Okuryazarlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Ülev, S., & Selçuk, M. (2018). Tarımsal Üretim Finansmanı İçin Seleme Dayalı Finansman Modeli: Fındık Örneği. S. Ülev, M. Selçuk, S. Duramaz, E. Sümer, Y. E. Aytekin, Ö. Keskin, & S. Eliyatkin içinde, Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar (s. 9-32). İstanbul: TKBB.
- Ülev, S., Burgazoğlu, H., & Selçuk, M. (2022). Katılım Bankası ve Konvansiyonel Banka Müşterilerinin Genel Risk Algısı ve Finansal Risk Toleransı. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 18(2), 82-95.
- Ünal, N. (2010). Kur’an’da Meysir Kavramı ve Günümüzdeki Bazı Kumar Türlerinin Bu Çerçeve Değerlendirilmesi. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10(1), 247-265.
- Ünal, S., & Düger, Y. S. (2015). Akademik Personelin Finansal Gönenç Hâli ile Finansal Davranış Eğilimi Arasındaki İlişkiye Yönelik Ampirik Bir Araştırma. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Derneği, 11(1).
- Vural, İ., www.katilimfinans.com.tr. Erişim Tarihi 12/06/2024 adresinden alındı
- Xiao, J., & Dew, J. (2011). The Financial Management Behavior Scale: Development and Validation. Human Development And Family Science Faculty Publications.
- Xiao, J., Sorhaindo, B., & Garman, E. (2006). Financial behaviours of consumers in credit counselling. International Journals of Consumer Studies, 108-121.
- Yağcı, M. E. (2016). Ana Hatlarıyla Fıkıh Usulü. İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 2(1), 139-144.
- Yakar, S., Kandır, S. Y., & Önal, Y. B. (2013). Yeni Bir Finansman Aracı Olarak “Sukuk-Kira Sertifikası” ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi. Bankacılar (84), 72-94.
- Yalçınkaya, Ö., & Hüseyini, İ. (2016). Tasarruf-Yatırım İlişkisi: Feldstein-Horioka Hipotezinin OECD Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31(1), 343-369.
- Yaman, A., & Çalış, H. (2015). İslam Hukukunun Kaynakları. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.

- Yaman, H., & Özkoç, H. H. (2023). Finansal Okuryazarlık, Materyalizm ve Kompulsif Satın Alma Davranışının Borçlanmaya İlişkin Tutum Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi. Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi, 234-311.
- Yanpar, A. (2020). İslami Finans İlkeler, Araçlar, Kurumlar. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yardımcıoğlu, M. (2016). İcare (Finansal Kiralama) İşlemlerinin İslami Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi. Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR), 3(7), 224-233.
- Yardımcıoğlu, M. (2016). İslam Finansının Geleceğine İlişkin Düşünceler. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1), 139-145.
- Yardımcıoğlu, M., & Yörük, A. (2016). Türkiye'deki Finansal Okuryazarlığın ve Finansal Farkındalığın Durumu. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Derneği, 174.
- Yardımcıoğlu, M., Ayriçay, Y., & Coşkun, S. (2015). İslami Finans Çerçevesinde Menkul Kıymetleştirilmiş Varlık; Sukuk Dünya ve Türkiye Piyasası İncelemesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 157-174.
- Yiğiter, Ş. Y., Sarı, S. S., Karabulut, T., & Başakın, E. E. (2018). Kira Sertifikası Fiyat Değerlerinin Makine Öğrenmesi Metodu ile Tahmini. Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 4(3), 74-82.
- Yıldırım, İ. (2014). Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 6(2), 49-58.
- Yıldırım, İ. (2019). Asimetrik bilgi: Finansal piyasalardan sonra siyaset ve bürokraside durumu, sakıncaları ve tedbirler. Anadolu Bil Meslek Yüksel Okulu Dergisi, 14(55), s. 218.
- Yıldırım, M. V. (2020). İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Yıldırım, N. (2022). Kişilerin tüketim davranışlarında İslami finansal okuryazarlığın etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Yılmaz, E. (2014). Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi (61), 81-100.
- Yılmaz, H., & Kaymakçı, H. (2021). Finansal Davranışlar ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi. Akademik Hassasiyetler, 141-164.
- Yılmaz, V., & Tuncay, M. (2012). Finansal Liberalizasyonun Tasarruf ve Yatırım Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26(3-4), 345-346.
- YÖK, <https://istatistik.yok.gov.tr>, Erişim Tarihi 23/04/2024 adresinden alındı

Yüce, M. (2021). İslâm Ekonomisinde Temel İlkeler. İlahiyat Akademi Dergisi (13), 57-96.

Yürük, M. F. (2023). Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Dicle Üniversitesi Örneği. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (33), 426-452.

Zaim, S. (1995). İslam-İnsan-Ekonomi (2.Baskı b.). İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

EK

Ek 1: Etik Kurulu Onay Formu

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-347370
Konu : 67/11 Mehmet Emin YAZICIOĞLU

15.03.2024

Sayın Mehmet Emin YAZICIOĞLU

İlgi : 07.03.2024 tarihli ve E--050.99-0 sayılı yazımız.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 14.03.2024 tarihli ve 67 sayılı toplantısında alınan "11" nolu karar ile Mehmet Emin YAZICIOĞLU'nun başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

KARAR

11. Mehmet Emin YAZICIOĞLU'nun " A Grubu Mesleklerde İstihdam Edilen Kamu Personelinin İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi " başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Mehmet Emin YAZICIOĞLU'nun " A Grubu Mesleklerde İstihdam Edilen Kamu Personelinin İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi " başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Ek 2: Anket Formu

Değerli katılımcı,

Bu çalışma A grubu mesleklerde istihdam edilen kamu personelinin İslami finans okuryazarlığının düzeyini belirlemek amaçlı yürütülmektedir. Bu amaçla hazırlanan ölçek maddelerini lütfen dikkatlice okuyarak, soru ve cümlelerde size uygun gelen seçeneği işaretleyiniz. Daha güvenilir sonuçlara ulaşılması için, soruları samimi ve açıklamalara uygun, tam ve doğru şekilde cevaplandırmanız büyük önem arz etmektedir. Ölçekten elde edilecek veriler, görüş ve değerlendirmeleriniz yalnızca bu yüksek lisans tez araştırması için kullanılacak ve katılımcıların ismine bağlı herhangi bir açıklama yapılmayacaktır. Bu nedenle adınızı yazmanız gerekmemektedir.

Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgilerin dışında şimdi ve sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya@gmail.com e-posta adresi ve +90553..... numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Katılımınız için ortalama 7-9 dakika arası zaman ayırmanız yeterli olacaktır. İlginiz ve araştırmaya yapacağınız değerli katkılar için şimdiden teşekkür eder, başarılar dilerim. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğinizle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorsanız lütfen aşağıdaki “ Bu araştırma çalışmasına katılmayı gönüllü olarak kabul ediyorum.” kutucuğunu işaretleyiniz ve ankete devam ediniz.

Bu çalışmaya zaman ayırdığınız ve değerli katkılarınız için çok teşekkür ederim.

Mehmet Emin YAZICIOĞLU, Sakarya Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Yüksek Lisans Programı

Bu araştırma çalışmasına katılmayı gönüllü olarak kabul ediyor musunuz?

Bu araştırma çalışmasına katılmayı gönüllü olarak kabul ediyorum.

SORULAR

S1. Cinsiyetiniz?

Kadın Erkek

S2. Yaşınız?

18-25 26-35 36-45 46-55 55 ve üzeri

S3. Okuduğunuz Fakülte?

Hukuk İktisadi ve İdari Bilimler/İşletme/İktisat/Ekonomi/Siyasal Bilgiler İlahiyat

Diğer

S4. Aşağıda sayılan derslerden hangilerini lisans ya da lisansüstü eğitiminde aldınız?

- İktisada Giriş Mikro İktisat Makro İktisat Para Teorisi Bankacılık ve Finans
 Ekonomi İktisadi Düşünceler Tarihi Türkiye Ekonomisi

S5. İslam iktisadı ve finansı ile ilgili herhangi bir eğitim (ders, seminer, konferans vb.) aldınız mı?

- Evet Hayır

S6. Mesleğiniz?

- Hakim-Savcı Denetim Personeli (Müfettiş, Murakıp, Denetçi, Kontrolör, Denetmen, İç Denetçi) Uzman Kaymakam Diğer

S7. Aşağıda yer alan banka türlerinden hangisi ile işlem yapıyorsunuz?

- Sadece Katılım Bankası Sadece Mevduat Bankası Her İkisi de

S8. Aşağıda yer alan İslami finans terimleri hangisi/hangileri hakkında bilgi sahibisiniz?

	Lütfen aşağıda verilen terimler hakkında bilgilerinizi belirtiniz.	Hiç Duymadım	Sadece Duydum	Bilgim Var
1	Faiz			
2	İcâre			
3	Sukuk			
4	Tahvil			
5	Katılma Hesabı			
6	Riba			
7	Selem			
8	İstisna			
9	Hisse Senedi			
10	Cari hesap			
11	Tekâfül			
12	Teverruk			
13	Murâbaha			
14	Bireysel Emeklilik Sistemi			
15	Müşâreke			
16	Mudârebe			
17	Kâr Payı			
18	Leasing			
19	Kira Sertifikası			
20	Karz-ı Hasen			
21	Bireysel Finansman Desteği			

S9. İslami finans okur-yazarlığı bilgisine ilişkin aşağıda yer alan soruları cevaplayınız.

Bu bölüm finansal tutum, finansal davranış, finansal ve İslami finansal okuryazarlık ile ilgili önermeler içermektedir. Lütfen size	Fikrim yok	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

	en uygun seçeneği işaretleyiniz.					
1	Finansal işlemlerimde, faizden uzak durmaya özen gösteririm.					
2	Finansal işlemlerde işlemin, İslam dininin kurallarına uygun olup olmadığına dikkat ederim.					
3	Birikimlerimin bir kısmını ya da tamamını vadeli mevduat hesabında değerlendiririm.					
4	Birikimlerimi İslami esaslara göre çalışan bir bankada değerlendirmeye dikkat ederim.					
5	Fonlara yatırım yapmayı düşündüğümde; sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılan fonlara yatırım yapmayı tercih ederim.					
6	Bireysel Emeklilik Sistemine ait planlamamdaki fon dağılımında İslami esasları dikkate alırım.					
7	Zaman zaman kredi kartımdan ya da esnek hesabımdan nakit avans kullanıyorum.					
8	İslami finans hizmeti veren bankalarla geleneksel bankalar arasında bir fark olmadığına inanıyorum.					
9	Geleneksel bankacılık ile İslami bankacılık araçlarının benzer olduğunu düşünüyorum.					
10	İslami bankacılık araçlarının kolay anlaşıldığını düşünüyorum.					
11	Kâr payı olarak dağıtılan tutarın aslında faiz olduğunu düşünüyorum.					
12	İslami finans faizsiz bir sistemdir.					
13	İslami finansta finansal işlemler mutlaka bir varlığa dayanmalıdır.					
14	İslami finans kuruluşu her türlü ticari işlemi finanse edebilir.					

15	Sermaye ortaklığı işleminde 100.000TL yatırım yapan yatırımcının başlangıç yılından itibaren her yıl 10.000 TL kârı olması gerektiğini belirtme hakkı vardır.					
16	İslami finans sistemi paranın, risklerin ve ödüllerin paylaşıldığı yasal ticaret ve yatırımlar sonucunda elde edilmesine önem verir.					
17	İslami finans sistemi sadece Müslüman ülkelerde uygulanmaktadır.					
18	İslami finans kurumları, domuz eti ticareti yapacak bir işletmeye de finansman sağlayabilir.					
19	İslami finans sisteminde yalnızca İslam dinine uyumlu işler ve mallar finanse edilir.					
20	Bir girişimci, faaliyetine yönelik İslami finans kuruluşundan ortaklık yöntemiyle 1000 TL almış olsun, girişimci faaliyeti sonucunda 100 TL zarar ederse oluşan zararı girişimci üstlenmek zorunda kalır.					
21	Gelir düzeyi düşük yatırımcıların birikimlerini faizli sistemde değerlendirmesi, İslam dininde uygun görülmektedir.					
22	Peşin alım vadeli satım uygulaması sonucu anaparanın üzerinde ödenen fazla tutar, İslami bankanın karıdır.					
23	Peşin alım vadeli satım işlemi, aslında bir faiz hilesidir.					
24	İslami bankalarda yapılan finansal işlemlerin İslam'a uygunluğu denetlenmektedir.					
25	İslami finans sistemi açısından para bir mal değil, değişim aracıdır. Dolayısıyla alınıp satılamaz.					

26	İslami finans sistemine göre, ileriye dönük bir satış sözleşmesinde satıcı, malları daha yüksek kalitede teslim ederse; alıcıdan ek fiyat isteyebilir.					
27	İslami bankaya birikimlerinizi yatırdığımız anda size vade sonunda ne kadar getirisi olacağı söylenir.					
28	İslami bankalar, fon taleplerini geleneksel bankalarda olduğu gibi bireylere para vererek karşılırlar.					
29	Bir arkadaşımıza 1000 TL borç verdiğinizde 5 ay sonra yine 1000 TL almalısınız.					

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Mehmet Emin YAZICIOĞLU	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Kamu Yönetimi Bölümü
Makale ve Bildiriler	
<p>1. Yazıcıoğlu, M.E. ve Burgazoğlu, H (2024, Mayıs 29-31). A Grubu Mesleklerde Çalışan Kamu Personelinin İslami Finans Terimlerine İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Ölçülmesi. 12. Uluslararası GAP Zirvesi Bilimsel Araştırmalar Kongre, Gaziantep, Türkiye.</p>	